

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

OSMANLI – İNGİLİZ İLİŞKİLERİNDE
BALKAN KOMİTESİNİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Eğit SERİNDAG

İzmir-2020

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

OSMANLI - İNGİLİZ İLİŞKİLERİNDE
BALKAN KOMİTESİNİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Eğit SERİNDAG

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Taner KERİMOĞLU

İzmir-2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Osmanlı İngiliz İlişkilerinde Balkan Komitesinin Rolü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/09/2020

EĞİT SERİNDAG

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10356593
Yazar Adı / Soyadı	EĞİT SERİNDAG
Orcid	0000-0002-2009-2147
T.C.Kimlik No	21037502190
Telefon	5062616357
E-Posta	egit.serindag@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Osmanlı - İngiliz İlişkilerinde Balkan Komitesinin Rolü
Tezin Tercümesi	Role of the Balkan Committee in Ottoman-British Relations
Konu	Tarih = History
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2020
Sayfa	101
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. HASAN TANER KERİMOĞLU
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

09.09.2020

İmza:

ÖZET

93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı ve bu savaş sonrasında imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal yaşamında çok önemli bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte Büyük Güçler, Berlin Antlaşması'nın 23. ve 61. maddelerini bahane ederek Balkan uluslarını ve Doğu Anadolu'da Ermenileri kışkırtmış ve kendi siyasi çıkarları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Buxton kardeşler de İngiltere'nin Balkanlar ve Doğu Anadolu'daki çıkarlarını korumak için 1903 yılında Londra merkezli Balkan Komitesini kurmuştur.

Bu çalışmada, Balkan Komitesinin ve bu komiteye yön veren Buxton kardeşlerin, 1903 yılından başlayarak I. Dünya Savaşı'na giden süreçte Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde yapmış oldukları faaliyetler ve bu faaliyetlerin Osmanlı İmparatorluğu'na olan etkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkan Komitesi, Buxton kardeşler, Makedonya meselesi, Balkan Savaşları, Ermeni meselesi

ABSTRACT

The Ottoman - Russian War (1877-1878) and the Treaties of Ayastefanos and Berlin, which were signed after this war, led to the beginning of very important process in the political life of the Ottoman Empire. During the period until World War I, the Great Powers provoked the Balkan countries and Armenians in the Eastern Anatolia, by pretending the 23rd and 61st articles of the Berlin Treaty and carried out activities against the Ottoman Empire for their own political purposes. The Buxton Brothers established London-based Balkan Committee in 1903 to protect British interests in the Balkans and the Eastern Anatolia.

In this study, the activities of the Balkan Committee and the Buxton Brothers against the Ottoman Empire during the period starting from 1903 until the World War I were examined, and the effects of these activities on the Ottoman Empire were tried to be answered.

Keywords: Balkan Committee, Buxton brothers, Macedonian question, Balkan Wars, Armenian question

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BALKAN BUNALIMI VE OSMANLI – İNGİLİZ İLİŞKİLERİ	8
1.1. Berlin Antlaşması Sonrası Osmanlı-İngiliz İlişkileri.....	8
1.2. Makedonya Sorunu ve İngiltere’nin Tutumu	11

II. BÖLÜM

1903 – 1908 YILLARINDA BALKAN KOMİTESİ	18
2.1. Balkan Komitesinin Kuruluşu	18
2.2. Noel Buxton (1869 – 1948).....	22
2.3. II. Meşrutiyet’in İlanına Kadar Balkan Komitesi’nin Faaliyetleri	24

III. BÖLÜM

2. MEŞRUTİYETTEN BALKAN HARBİNE BALKAN KOMİTESİ	34
3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve II. Meşrutiyet.....	34
3.2. II. Meşrutiyet’in İlanı Sonrası Balkan Komitesi’nin Faaliyetleri.....	39
3.3. Balkan Savaşları Sırasında Balkan Komitesinin Faaliyetleri.....	47

IV. BÖLÜM

BALKANLAR’DAN DOĞU ANADOLUYA BALKAN KOMİTESİ	58
4.1. Ermeni Meselesi ve Balkan Komitesi.....	58
4.2. Buxton Kardeşlerin Van Vilayetindeki Faaliyetleri	63
4.3. Buxton Kardeşlere Suikast	70

SONUÇ	78
-------------	----

KAYNAKÇA.....	82
---------------	----

EKLER.....	92
------------	----

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
D.	: Devre
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İç.	: İçtima
M.M.Z.C.	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

Not: Osmanlı Arşivi Belgelerinin kısaltmaları “Kaynakça” kısmında gösterilmiştir.

ÖNSÖZ

20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük bir yıkıma sürükleyen Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve sonrasında meydana gelen 1. Dünya Savaşı, yaklaşık yüz yıldır sürmekte olan küresel mücadelelerin birer sonucudur. 1789 Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan milliyetçilik fikirleri, Doğu Sorunu, Rusya'nın uygulamış olduğu panislavist politikalar, Makedonya Sorunu ve II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan iç sorunlar adeta bir domino etkisi yaratarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına zemin hazırlamıştır.

Bunlara ek olarak Büyük Güçler, siyasi ve iktisadi emelleri doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışarak dağılmakta olan bu imparatorluğun mirasından pay elde etme yarışına girmişlerdir. Özellikle dönemin süper gücü olan İngiltere, bir yandan rakip devletlerin Osmanlı üzerindeki etkisini azaltmak diğer yandan ise kendi çıkarları doğrultusunda bir Balkan haritası oluşturabilmek için çeşitli yöntemler denemiştir. Balkanlarda İngiliz çıkarlarını korumak için başvurulmuş bu yöntemlerden biri de Balkan Komitesi olmuştur. Bu komitenin başında bulunan Buxton kardeşler, 1903-1908 yılları arasında Balkanlara birçok defa yapmış oldukları seyahatlerde Makedonya ıslahat programını bahane ederek Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunmuş, Balkan Savaşlarına giden süreçte Balkan ülkelerini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtmış ve savaş sırasında Balkan ittifakına çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Ayrıca Balkan Savaşları sonrasında Van'a giderek Osmanlı Ermenilerini İngiliz hükümetinin çıkarları doğrultusunda kışkırtan Buxton kardeşler, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılışa sürükleyen önemli domino taşlarından biri olmuştur. Bu çalışmada Balkan Komitesi'nin Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde yürütmüş olduğu faaliyetlerin sonuçlarına cevap aranmıştır.

Araştırma süreci boyunca bilgi, birikim ve desteklerini benden esirgemeyen başta değerli hocam ve tez danışmanım sayın Doç. Dr. Hasan Taner Kerimoğlu'na teşekkür ederim. Ayrıca lisans eğitimimi aldığım, bilgi birikimimin artmasında büyük katkıları olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarih bölümü hocalarıma ve yüksek lisans eğitimi aldığım Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen canım aileme ve her zaman yanımda olan, araştırmanın her aşamasında beni motive eden ve fikirlerinden istifade ettiğim yol arkadaşım Melek Topal'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

19. yüzyılda yaşanan gelişmelere baktığımızda, Avrupa’da yeni bir düzenin ortaya çıktığını ve uluslararası arenada dengelerin değiştiğini görmekteyiz. Avrupa toplumlarının Rönesans, Reform ve Coğrafi Keşifler ile başlayan gelişme ve kalkınmaları Sanayi Devrimi ile doruk noktasına çıkarken, 19. yüzyılda dünya, hızla Büyük Güçler (Great Powers) olarak adlandırılan (İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa, İtalya ve Avusturya-Macaristan) altı ülkenin ekonomik, politik ve askeri tahakkümü altına girmiştir. Bu dönemde çok geniş coğrafyalara hükmeden Osmanlı İmparatorluğu ise diğer çok uluslu ve çok dinli imparatorluklar gibi, kendi devlet ve toplum yapısını ıslah ederek endüstriyel kapitalizmin zorluklarını ve hızla gelişen bir dünya pazarını karşılamaya çalışmıştır.¹ Fakat bu ıslahat programları istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Böylece 19. yüzyıl, imparatorluğun birçok sorunla baş etmek zorunda kaldığı en uzun yüzyıl olmuştur.²

1821’de başlayan Yunan isyanının 1829’da bağımsızlık ile sonuçlanması diğer Balkan halklarında da bağımsızlık duygusunu pekiştirirken, 20. yüzyıla giden bu süreçte Büyük Güçler’in Şark Meselesinin³ çözümünde Balkan halklarını kullanmasının yolunu açmıştır. Bunun sonucu olarak da Balkanlar bir çatışma alanına dönüşmüştür. Osmanlı İmparatorluğu, 1839 yılında hem Balkanlar’da meydana gelebilecek muhtemel ulusal isyanları hem de Avrupa’dan gelebilecek müdahaleleri engellemek amacıyla Müslüman tebaa ile Hristiyan tebaayı eşit duruma getirecek düzenlemeler içeren Tanzimat Fermanını⁴ ilan etmiştir. Bab-ı Ali, diğer yandan Balkan uluslarının özerklik isteklerini kabul etmeyerek bağımsızlık hareketlerine karşı askeri önlemlerle müdahale etmeye çalışmıştır. Bu durum Rusya’nın sürece müdahil olmasına neden olmuştur. Rusya, bu müdahalesi ile sadece Balkan uluslarının bağımsızlığını amaçlamamış, aynı zamanda Akdeniz’e ulaşabilmek adına bir fırsat yaratmak istemiştir. Fakat bu durum İngiltere’nin Doğu Akdeniz’deki çıkarlarına ters düşeceğinden Rusya, 1850’li yıllarda İngiltere ve Fransa’nın müttefikliği ile Kırım

¹ Marian Kent, **The Great Powers and the end of the Ottoman Empire**, 2. b., Frank Cass, London, 1996, s. 5.

² İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Hil Yayınları, İstanbul, 1995.

³ İngiliz Tarihçi John Marriot’a göre, Şark Meselesi, “Türk İmparatorluğunun Avrupa’dan kademeli olarak ortadan kalkmasının yarattığı boşluğu doldurma sorunu olarak tanımlanabilir.” Bkz. John Arthur Ransome Marriot, **The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy**, Clarendon Press, Oxford, 1917, s. 2.

⁴ Halil İnalcık, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler”, **Bellekten**, C. 28, S. 112 (1964), s.s. 623-690.

Savaşı'nda durdurulmuştur. 1856 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması ile de Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü Büyük Güçler'in garantisi altına alınmıştır.⁵ Ancak bu durum Balkan uluslarının bağımsızlık isteklerinde sakinleştirici bir etki yaratmadığı gibi sürece yeni bir boyut kazandırmıştır.

Balkanlar'da bunlar yaşanırken, 1870 yılında İtalya siyasi birliğini tamamlayarak güçlü bir ulus-devlet olmuştur. Ardından 1871 yılında ise Prusya, Fransa'yı Versailles'da yenmiş ve siyasi birliğini sağlayarak Alman İmparatorluğu'nu kurmuştur. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın, Batı Avrupa'da sanayileşmesini tamamlayan iki büyük güç olarak sömürge imparatorlukları kurdukları bu dönemde, İtalya ve Almanya'nın uluslararası arenada ortaya çıkması, Avrupa güçler dengesini yeniden inşa etmiştir. Yeni kurulan Almanya ve İtalya'nın sömürgecilik yarışında geç kalmaları onların saldırgan ve yayılmacı bir politika izlemelerine ve henüz sömürgeleştirilmeyen, bakir imparatorluklara yönelmelerine sebep olmuştur. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'nın ekonomik çıkarlar aradığı bu imparatorluklardan bir tanesi de Rusya, Çin ve İran ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'dur.⁶

Takvimler 9 Temmuz 1875'i gösterdiğinde Balkan eyaletlerindeki hoşnutsuzluk ve vergilendirmelerden dolayı Hersek'teki Slavlar arasında bir isyan başlamıştır. Bu isyanın kısa zamanda Bosna'ya, daha sonra Bulgaristan'da Filibe'ye ve Selanik'e de sıçrayarak burada olaylara neden olması sonucunda Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafından hazırlanan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan bazı istekleri içeren Berlin Memorandumu,⁷ 12 Mayıs 1876'da kabul edilmiştir. Fakat İngiltere, bu memorandumu kabul etmediği gibi, donanmasını Çanakkale önlerine göndererek Osmanlı'nın yanında olduğunu göstermiştir.⁸ Bu sırada Sırbistan, Hersek'te meydana gelen olayların Sırbistan ticaretine zarar verdiğini ve bir göçmen sorunu ortaya çıkardığını bildirerek, isyanın bastırılabilmesi için Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesini ve bu bölgenin Sırp kuvvetlerinin kontrolüne verilmesini istemiştir. Fakat bu talepleri reddedilen Sırbistan, Temmuz 1876'da Osmanlı İmparatorluğu'na savaş

⁵ Mehmet Hacısalıhoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu: 1890-1918**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s. 27.

⁶ İlber Ortaylı, **2. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s. 4.

⁷ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s.s. 501-502.

⁸ Önder Kocatürk, **Türk İngiliz İlişkilerinin Kopuş Sürecinde Son Aşama 1911-1914**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, s. 8.

ilan etmiştir.⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa zamanda Sırbistan'ı ağır yenilgiye uğratması sonucunda Büyük Güçler, özellikle de Rusya bu duruma müdahale etmiş, buna karşılık İngiltere de Rusya'nın savaşa katılma ihtimali nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan savaşı durdurmasını istemiştir. Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'nin isteği ile savaşa son vermiş fakat barış görüşmeleri yapılırken Sırların yeniden saldırmasıyla ateşkes bozulmuştur. Sırların tekrar yenilmesi üzerine, Rusya araya girerek 31 Ekim 1876'da savaşı durdurması için Osmanlı İmparatorluğu'na ultimatoom vermiştir.¹⁰ Bu aşamada İngiltere, Rusya'ya gözdağı vererek Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldığını belirtmiş ve bu krizi aşabilmek için İstanbul'da devletlerarası bir konferans yapılmasına önayak olmuştur. 23 Aralık 1876'da toplanan İstanbul (Tersane) Konferansı'na İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya'nın büyükelçileri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcileri katılmıştır. Bu sırada tahta yeni çıkmış olan II. Abdülhamit, konferansta, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarını elinden alacak kararların çıkmasını önlemek ve durumu lehine çevirmek amacıyla Meşrutiyet'i ilan etmişse de beklediği etkiyi sağlayamamıştır. Bu konferansta İngiltere'nin de desteğini uman Osmanlı Hükümeti, bu devletin tam aksi yönde teklifleri ve hareketleri üzerine tam bir hayal kırıklığı yaşamış ve konferans sonrasında alınan kararları da kabul etmemiştir. Bunun üzerine Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş açmış ve böylece 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı Rus-Savaşı başlamıştır. Savaşta Rus ilerleyişini durduramayan Osmanlı İmparatorluğu ağır bir yenilgiye uğrarken Rus ordusunun İstanbul'a sadece 12 kilometre uzaklıktaki Yeşilköy'e (Ayastefanos) kadar gelmesi üzerine 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır.¹¹ Antlaşmanın koşulları, Osmanlı İmparatorluğu için yenilgi kadar ağır olmuştur. 29 maddeden meydana gelen Ayastefanos Antlaşması'na göre Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız birer devlet olacak; Tuna'dan Ege Denizine uzanan, Makedonya'nın büyük bir bölümünü içeren özerk bir Bulgar prensliği kurulacak (Bulgaristan Osmanlı'ya bağlı kalacak ama iki yıl süreyle Rusya tarafından idare edilecekti); Batum, Kars, Ardahan ve Doğubayazıt Rusya'ya bırakılacak; Teselya, Epir ve Doğu Anadolu'da geniş kapsamlı ıslahatlar yapılacaktı.¹²

⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 504.

¹⁰ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 9.

¹¹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim, İstanbul, 2008, s. 118.

¹² Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.s. 101-102; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 521-522; Zürcher, **a.g.e.**, s. 118.

Bu antlaşmanın imzalanması ile Rusya'nın Akdeniz'e ulaşma fırsatı yakalaması, diğer Avrupa güçlerini özellikle de İngiltere ve Avusturya'yı harekete geçirmiş ve uluslararası bir konferansla bu antlaşmanın düzeltilmesini istemişlerdir. Öyle ki, İngiltere savaş ihtimalini de göze alarak donanmasını Marmara denizine yerleştirmiş ve Rusya'ya karşı askeri hazırlıklara başlamıştır. Daha sonra Fransa, İtalya ve Almanya'nın da destek vermesiyle Haziran 1878'de Berlin'de bir konferans yapılması kararlaştırılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine umutlanan Osmanlı İmparatorluğu'ndan faydalanmak isteyen İngiltere, Mayıs 1878'de Osmanlı hükûmetine başvurarak Osmanlı topraklarını Rusya'ya karşı savunmayı sağlayacak bir üs olarak Kıbrıs'ın kendisine devredilmesini istemiştir.¹³ 13 Haziran 1878 yılında toplanan konferansta aynı gün Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, Ayastefanos'un ağır koşullarını Büyük Güçler'in çıkarları doğrultusunda yumuşatsa da Osmanlı İmparatorluğu için tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Antlaşmaya göre, Sırbistan, Romanya ve Karadağ yine bağımsız olacak; Büyük Bulgaristan üçe ayrılarak kuzey bölümü olan Tuna vilayeti Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir Bulgar Prensiği olarak kalırken, güney kısmı yani Edirne vilayetinin kuzeyi "Doğu Rumeli" adıyla ve özerklik haklarıyla Osmanlı yönetimine bırakılacak (bu bölgenin valisi padişah tarafından atanan bir Hristiyan olacak), üçüncü kısım yani Makedonya, reformların yapılması koşuluyla Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılacak; Bosna ve Hersek, Avusturya tarafından işgal ve idare edilecek ama Osmanlı egemenliğinde kalmaya devam edecekti.¹⁴ Berlin Antlaşması, Avrupa'nın 19. yüzyılda sahip olduğu gücü gözler önüne sermektedir. Büyük Güçler, bu antlaşma ile isteklerini dünyaya dayatabileceklerini, haritalara istedikleri gibi çizgiler çekebileceklerini, devletlerin ve ulusların kaderlerini istedikleri gibi belirleyebileceklerini göstermişlerdir.

Berlin Antlaşması'nın Makedonya'da Hristiyan halk için ıslahat yapılmasını öngören 23. maddesi ile Anadolu'da Ermeniler için ıslahat yapılmasını öngören 61. maddesi uyarınca Büyük Güçler, Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki faaliyetlerde ön plana çıkan İngiltere, 1903 yılında kurmuş olduğu Balkan Komitesi ile Balkan

¹³ Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1789-1908)", **Türkiye Tarihi: Osmanlı Devleti: 1600-1908**, C. 3, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 163.

¹⁴ Hacısalihioğlu, **a.g.e.**, s.s. 29-30; Antlaşma ve maddeleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. "Treaty Between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East: Signed at Berlin, July 13, 1878", **The American Journal of International Law**, C. 2, S. 4 (1908): 401-424, <https://doi.org/10.2307/2212670> (Erişim: 26.10.2019).

uluslarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtarak Balkan Savaşlarına giden süreci hazırlamış, savaşlar sırasında Balkan ittifakına destek olmuş ve Balkanlar'ın Osmanlı idaresinden çıkmasına sebep olmuştur. Yönünü Balkan topraklarından Doğu Anadolu'ya çeviren İngiltere, Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi uyarınca bu bölgede yapılması planlanan ıslahatları takip etmeleri için Buxton kardeşleri bu bölgeye göndermiştir ve bu bölgede yaşayan Osmanlı Ermenilerini hükümete karşı kışkırtarak Ermeni komitelerini desteklemiştir. Böylece Ermenilerin bağımsızlık hareketlerinin hız kazanmasına ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulmasına zemin hazırlamışlardır.

Osmanlı Balkanları, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem Balkan halklarının hem de bölgede çıkarları olan Büyük Güçler'in yayılmacı isteklerinin hedefi olmuştur. Özellikle dönemin süper gücü İngiltere, bir yandan rakip devletlerin etkisini azaltmak diğer yandan kendi çıkarları doğrultusunda bir Balkan haritası oluşturabilmek için çeşitli yollar denemiştir. Balkanlarda İngiliz çıkarlarını korumak için başvurulacak yollardan biri de Balkan Komitesinin kurulması olmuştur. Ülkemizde Balkan Komitesi özelinde yapılan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak, bu çalışmada çokça yararlanılan ve ilgili diğer kaynaklardan haberdar olmamızı sağlayan Önder Kocatürk'ün *Türk-İngiliz İlişkilerinin Kopuş Sürecinde Son Aşama (1911-1914)*¹⁵ başlıklı doktora tezinde Balkan Komitesi ile ilgili bölümler mevcuttur. Yine Önder Kocatürk'ün *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı-İngiliz İlişkileri (1908-1910)*¹⁶ başlıklı kitabında *Makedonya Meselesinde Balkan Komitesinin Faaliyetleri* alt başlığıyla Balkan Komitesi'ne yer verilmiştir. Bundan başka, Şanlı Bahadır Koç tarafından *Noel Buxton: Bir Yardımseverin Türk Aleyhtarı Olarak Portresi*¹⁷ başlığıyla Noel Buxton'ı inceleyen bir yüksek lisans tezi ve Ahmet Mehmetefendioğlu tarafından yazılmış olan *Balkan Komitesinin Bir Mektubu*¹⁸ başlıklı bir makale mevcuttur. Bunlar dışında birçok kitap ve yabancı tezde Balkan Komitesi ve Buxton kardeşlerden bahsedilmiştir. Ancak bunlar çok sınırlı çalışmalardır.

Bu çalışma, İngiltere tarafından kurulmuş olan Balkan Komitesinin ve bu komiteye yön veren Buxton kardeşlerin, Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da Osmanlı

¹⁵ Kocatürk, a.g.t.

¹⁶ Önder Kocatürk, **Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı, İngiliz ilişkileri: 1908- 1910**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

¹⁷ Şanlı Bahadır Koç, **Noel Buxton: Portrait of a Philanthropist as a Turcophobe**, Bilkent Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997.

¹⁸ Ahmet Mehmetefendioğlu, "İngiliz Hükümetlerinin Balkan Politikalarında Etkili olan Baskı Grubu: Balkan Komitesi ve Bir Mektubu", **Toplumsal Tarih**, S. 60 (1998).

İmparatorluğu aleyhinde yürütmüş olduğu faaliyetleri ve bu faaliyetlerin Osmanlı İmparatorluğu'na olan etkilerini bir bütün olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Berlin Antlaşması sonrası ortaya çıkan siyasi ortamın İngiltere tarafından ne şekilde kullanıldığı da incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın Balkan Komitesi ve Buxton kardeşlerin faaliyetlerine yönelik önemli bir açığı kapatacağı öngörülmektedir. Daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak araştırmamız, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı oluşturulan Balkan ittifakı ve Doğu Anadolu'daki Ermeni ayrılıkçı hareketlerinde Balkan Komitesi ve Buxton kardeşlerin aktif rol aldıklarını ve yürütmüş oldukları faaliyetler ile Balkan topraklarının Osmanlı hakimiyetinden ayrılmasına ve Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devletinin kurulmasına neden olduklarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece Balkan Komitesinin faaliyetlerinin tümüne ilişkin sonuçların ortaya konulmasıyla literatüre katkıda bulunulmuş olunacaktır. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalar için ön bilgi kaynağı olması da hedefler arasında yer almaktadır.

Araştırmamızda temel kaynak olarak Osmanlı arşiv belgeleri, İngiliz arşiv belgeleri ve dönemin yerli ve yabancı basını kullanılmıştır. Ayrıca gerek Balkan Komitesi ve gerek Buxton kardeşlere yönelik ikincil kaynaklar ve anılar da yararlanılan kaynaklar arasındadır. Bunun yanı sıra Buxton kardeşler tarafından yazılmış olan kitaplar da çalışmada başvuru kaynaklarıdır. Ayrıca belirtmekte fayda gördüğümüz bir husus vardır. Çalışmamız boyunca yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde Noel Buxton'a ait birçok el yazması belgenin var olduğunu tespit ettik. Bu belgelerin bir kısmı Kanada'da McGill Üniversitesi'nde (68 kutu dosya, bazı muhtelif materyaller içeren iki büyük teneke kutu, kitaplarla ilgili yazılı notlar, çeşitli konularda yazışmaların bulunduğu birkaç bağlı klasör ve çeşitli dergilerde yayınlanmış olan Buxton'un makalelerinin kopyaları) ve Amerika'daki Duke Üniversitesi'nde (1.100 adet belge) bulunmaktadır. Bu belgelere ulaşmak ve çalışmada kullanmak için bu üniversiteler ile iletişime geçilse de belgeler dijital ortama aktarılmadığı için çalışmada bu belgelere yer verilemedi.

Araştırmamız dört bölümden oluşmaktadır. I. bölümde Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile Balkanlar'da ortaya çıkan siyasal düzen sonrasında Büyük Güçlerin ve özellikle de İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki çıkarları ve faaliyetleri üzerinde durulmaktadır. İngiltere'de William Ewart Gladstone ve ondan sonra iktidara gelen Robert Arthur Salisbury hükümetlerinin Türk karşıtı politikaları, bu hükümetlerin Berlin Antlaşması'nın 23. maddesini bahane ederek Makedonya

meselesine dahil olmaları ve Makedonya meselesinin İngiliz basınındaki yansımaları ele alınmıştır. II. bölümde, İngiltere'nin Balkanlar'daki çıkarlarını savunacak politikaları üretmesi amacıyla kurmuş olduğu Balkan Komitesi ve bu komiteye yön veren isimler olan Buxton kardeşlerin 1903-1908 yılları arasında Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde Makedonya ıslahat programını bahane ederek yürütmüş oldukları faaliyetleri incelenmiştir. III. bölümde öncelikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu ve örgütlenmesine değinilerek II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Daha sonra Balkan Komitesinin, meşrutiyetin ilanı sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan "sözde" yakınlaşması incelenmiştir. Bu bölümde özellikle Balkan Savaşlarına giden süreçte Balkan Komitesi ve Buxton kardeşlerin Balkan ülkelerini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtması ve savaş sırasında Balkan ittifakına yapmış oldukları yardımlar ve bunların Osmanlı İmparatorluğu'na olan etkisi irdelenmiştir. IV. ve son bölümde ise Ermeni meselesinin ortaya çıkışı ve gelişimine değinilerek İngilizlerin bu meseleye olan müdahalesi ve bu doğrultuda Buxton kardeşlerin Van'a giderek Osmanlı Ermenilerini İngiliz hükümetinin çıkarları doğrultusunda kışkırtmaları ele alınmaya çalışılmıştır. Son olarak, I. Dünya Savaşına giden süreçte Buxton kardeşlerin Balkanlar'da yeniden Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunmaları ve bu faaliyetler sonrası Teşkilat-ı Mahsusa'nın görevlendirdiği Osman Nevres'in (Hasan Tahsin) Buxton kardeşlere düzenlediği suikast ele alınmaktadır.

I. BÖLÜM: BALKAN BUNALIMI VE OSMANLI – İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

1.1.Berlin Antlaşması Sonrası Osmanlı-İngiliz İlişkileri

3 Mart 1878’de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması’nda alınan kararlara rağmen İngiltere’de iktidarda bulunan Muhafazakâr Partinin lideri Başbakan Benjamin Disraeli, İngiliz hükümetinin çıkarları gereği Osmanlı İmparatorluğu’nun varlığını sürdürmesinden ve toprak bütünlüğünün korunmasından yana bir politika izlemek istemiştir. Fakat muhalefette bulunan Liberal Parti lideri William Ewart Gladstone, Disraeli’nin Türk yanlısı politikasına karşı Türk karşıtı ırkçı bir politika izleyerek halkın beğenisini kazanmış ve Disraeli’yi yıpratmaya çalışmıştır.¹⁹ Öyle ki, Gladstone, Doğu Sorunu ile ilgili yaptığı konuşmaların birinde; “*Türkler, genel olarak, insanlığın en büyük anti-insanlık türüdür.*” demiştir. Nitekim amacında başarılı olan Gladstone, Nisan 1880’de yapılan seçimleri kazanarak başbakan olmuştur.²⁰ Böylece, 1791 yılından itibaren sürdürmüş olduğu Osmanlı İmparatorluğu topraklarının bütünlüğünü koruma politikasını Berlin Antlaşması’ndan sonra terk etmeye başlayan İngiltere, Gladstone’un iktidara gelmesiyle tamamen Osmanlı karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır.

Gladstone, iktidara gelir gelmez Berlin Antlaşması’nın Makedonya’da Hristiyan halk için ve Anadolu’da Ermeniler için ıslahat yapılmasını öngören 23. ve 61. maddelerinin uygulanması için diğer Büyük Güçler’in de desteğini alarak Osmanlı İmparatorluğu’na baskı yapmaya başlamıştır. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan halkı da Osmanlı İmparatorluğu’na karşı kıskırtmaya ve desteklemeye başlamıştır.²¹ Bahsi geçen maddelerin uygulanmasının Osmanlı İmparatorluğu tarafından geciktirilmesi üzerine 11 Haziran 1880 tarihinde İstanbul’da bulunan altı büyük devletin elçileri tarafından Bab-ı Ali’ye bir nota verilmiş ve antlaşma maddelerinin geciktirilmesine dair Hariciye Nezareti’nden açıklama istenmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu verilen bu notaya cevap vermeyerek sessiz kalmayı seçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun bu sessizliği Büyük Güçler tarafından olumsuz bir cevap olarak kabul edilerek, bu sorunun çözülmesi için bir kongrenin toplanmasına karar

¹⁹ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 11.

²⁰ Martin Pugh, **Britain since 1789: A Concise History**, St. Martin’s Press, New York, 1999, s. 105.

²¹ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 15.

verilmiştir.²² Büyük Güçler, 16 Haziran 1880'de Berlin'de toplanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Yunanistan'a toprak vermesini ve sınır değişikliği yapılmasını kararlaştırmıştır. Fransa tarafından hazırlanan ve kongrede kabul edilen tasarıya göre; Yanya, Meçöve (Metzovo) ve Larissa Yunanistan'a verilecekti. Osmanlı İmparatorluğu, kendi temsilcilerinin yer almadığı bu kongrede alınan kararları kabul etmeyerek devletlerarası görüşmelerde Yunanistan'ın yer almayacağı yeni bir toplantı talep etmiştir.²³ Osmanlı İmparatorluğu'nun talebinin kabul edilmesi üzerine, 9 Mart 1881'de toplanan İkinci İstanbul Konferansında, 26 Mart 1881'de şu kararlar alınmıştır: Teselya'nın büyük bir kısmı ile Larissa Yunanistan'a verilecek, halkı Müslüman olan Yanya ve Meçöve yine Osmanlı İmparatorluğu'nda kalacaktır.²⁴ İkinci İstanbul Konferansı'nda belirlenen bu yeni sınırlar, 24 Mayıs 1881 tarihinde İngiltere, Almanya, İtalya, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan 19 maddelik bir antlaşma ile kabul edilmiştir.²⁵ Böylece, Osmanlı İmparatorluğu 1878'deki toprak kayıplarına savaş yapmadan yenilerini eklemiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İngiltere'nin çıkarları öncelikle Ortadoğu topraklarında yoğunlaşmıştır. 1881 yılında Tunus'un Fransızlar tarafından işgal edilmesine destek veren İngiltere, 1882 yılında Mısır'ı işgal etmiştir. Ayrıca, hem bölgedeki petrol yataklarını kontrol edebilmek hem de Hindistan ticaret yolunun güvenliğini sağlayabilmek için Arapları, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtarak Ortadoğu'da Osmanlı hâkimiyetini zayıflatma girişimlerinde bulunmuştur. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhinde yürüttüğü bu yeni politikasını uygulamasındaki en önemli araçlardan biri de Ermeni sorununa olan müdahalesidir. İngilizler, Gladstone'un önderliğinde 1880 yılından itibaren Berlin Antlaşması'nın 61. maddesini bahane ederek Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Ermeni faaliyetlerini desteklemiştir.²⁶

Görüldüğü üzere Gladstone'un 1880'de başbakan olmasıyla başlayan dönem, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde dönüm noktası olmuş ve olumsuz etkiler yaratmıştır. Hem Gladstone hem de ondan sonra 1886 yılında iktidara gelen Robert Arthur Salisbury hükümetlerinin Türk karşıtı politikaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun

²² Kocatürk, **a.g.t.**, s. 15.

²³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.s. 545-546.

²⁴ **A.g.e.**, s. 546.

²⁵ Antlaşmanın metni ve maddeleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Mecmua-i Muahedat**, C. 5 (1294), s.s. 141-149.

²⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.s. 566-571.

İngiltere'den uzaklaşmasına, Rusya ile yakınlaşması da dostluğun tamamen bitmesine yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine II. Abdülhamit, dış politikasını değiştirerek Osmanlı'yı yalnızlıktan kurtarma ve güçlü bir müttefik edinme arayışına girmiştir. Almanya'da 1888'de II. Wilhelm'in imparator olması ve Başbakan Bismarck'ın 1890'da istifa etmesi ile Osmanlı-Almanya ilişkileri gelişmeye başlamıştır. II. Abdülhamit, Rus tehdidine karşı Almanya ile yakınlaşarak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman angajmanına büyük önem vermiştir. Bu angajman hem Büyük Güçler'in Osmanlı'ya yönelik emperyalist hedeflerine karşı bir engel oluşturmuş hem de Osmanlı ordusunun modernleşmesini sağlamıştır.²⁷ II. Abdülhamit'in bu siyaseti aynı zamanda İslamcılık politikasına (Panislamizm) da uygun olmuştur. Çünkü İngiltere, Fransa ve Rusya'nın aksine Almanya, Müslüman devletleri sömürgeleştirme yolunu izlemediği için Müslüman toplumlar tarafından emperyalist bir güç olarak görülmemiş, Osmanlı toprak bütünlüğünü bozacak bir tehlike olarak değerlendirilmemiştir. Almanya ve Osmanlı'yı yakınlaştıran bu politik etmenlerin yanında askeri ve ekonomik etmenler de vardır. II. Abdülhamit'in Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılması amacıyla Almanya'dan bir grup subayın Osmanlı hizmetine verilmesini talep etmesi ve Berlin-Bağdat demiryolu imtiyazının 1903 yılında Almanlara verilmesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler daha da güçlenmiştir. Alman subayların Osmanlı ordusunda görev almasıyla Alman endüstrisi Osmanlı silah pazarını ele geçirmiş, demiryolları için imtiyaz hakkının verilmesiyle de Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiltere ve Fransa'nın aleyhine nüfuzunu genişletme imkânı sağlamıştır.²⁸

Yaşanan tüm bu gelişmeler üzerine İngiltere, Osmanlı İmparatorluğundan ve mirasından en büyük paya sahip olmayı hedeflemiş ve bu politikasını Balkan Savaşlarına dek devam ettirmiştir. Söz konusu dönemde sahip olduğu askeri, siyasi ve ekonomik güç ile dünya siyasetine yön veren İngiltere'nin Balkan Savaşlarına giden bu süreçte nasıl bir politika izlediği, ne gibi faaliyetlerde bulunduğu ve Balkan uluslarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hangi yollarla ayaklandırdığı belgelere dayalı olarak yanıtlanması gereken bir sorudur.

²⁷ Hacısalihoglu, **a.g.e.**, s. 30.

²⁸ **A.g.e.**, s. 31.

1.2. Makedonya Sorunu ve İngiltere'nin Tutumu

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında yani 93 Harbinde alınan yenilgiden sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması'na göre, Manastır ve Kosova topraklarını da içine alan büyük bir Bulgaristan kurulmuştur. Fakat Rusya'nın Balkanlar'daki nüfuzunu genişletmesini çıkarlarına aykırı bulan İngiltere ve Avusturya, antlaşma maddelerinin yeniden gözden geçirilmesi amacıyla Berlin'de yeni bir konferans düzenlenmesini talep etmişlerdir. Haziran 1878'de Berlin'de yapılan yeni antlaşma ile Büyük Bulgaristan küçültülerek üçe ayrılmış ve Bulgaristan Prenslığı tesis edilmiştir. Bu üç parçadan biri olan ve Manastır, Selanik ve Kosova vilayetlerini sınırları içerisinde bulunduran Makedonya (Vilayet-i Selase) ise ıslahat yapması taahhüdü ile Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Ayastefanos Antlaşması ile Büyük Bulgaristan'a bırakılan Makedonya ve Doğu Rumeli Vilayetinin Berlin Antlaşması ile geri alınmasını tepkiyle karşılayan Bulgarlar, bu toprakları geri alabilmek için yoğun faaliyetler yürütmüşlerdir. Coğrafi konum sebebiyle Doğu Rumeli topraklarının Bulgaristan ile Makedonya arasında olması, Bulgarların öncelikle Doğu Rumeli'yi ilhak etmesine sebep olmuştur. Bulgarlar, 1885 senesinde Doğu Rumeli Vilayetini ilhak ettikten sonra Makedonya toprakları ile ilgilenmeye başlamışlardır.²⁹ Bulgaristan dışında Yunanistan ve Sırbistan da Makedonya toprakları üzerinde hak iddia etmişlerdir. Öyle ki bu devletler bir süre sonra Makedonya'da nüfus çoğunluğunun kendi destek verdikleri gruplar olduğunu ileri sürerek toprak talep etmeye başlamışlardır. Nitekim, Bulgaristan'ın, Makedonya'ya karşı gösterdiği yakın ilgi bölgede yoğun bir kilise ve okul siyasetinin yürütülerek ulus bilinci propagandası yapılmasına ve birtakım siyasi komitelerin kurulmasına sebep olmuştur. Mahir Aydın'ın tespit etmiş olduğu bu komitelerin bazıları şunlardır;

1. Bulgar – Makedon Merkez Komitesi (1879)
2. Makedonya Komitesi (1887, Köprülü, Gevgili, Bulgaristan)
3. Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887, Hasköy)
4. Merkez-i Edirne – Makedon Komitesi (1890, Sofya)
5. Makedonya Talebe Teşkilatı (1892, Sofya)
6. Makedonya Politik Cemiyeti (1895, Varna)
7. Genç Makedonya Cemiyeti (1896, Sofya)
8. Makedonya Bulgar Komitesi (1902)³⁰

²⁹ Yakub Ahbab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. 1 (2015), s. 119.

³⁰ Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, C. 9 (1989), s. 210.

Başlangıçta aynı amaç uğruna hareket eden bu komiteler bir süre sonra aralarında çıkan anlaşmazlıklar neticesinde Santralistler ve Varhivistler olarak iki gruba ayrılmışlardır. Santralistler olarak adlandırılan Dahili Makedonya İhtilal Komitesi ya da diğer adıyla Makedonya İç Devrimci Örgütü (MİDÖ / IMRO) “Makedonya Makedonyalılarıdır!” düsturu ile hareket ederek din ve milliyet farkı gözetmeksizin bağımsız bir Makedonya devleti kurmak istemişlerdir.³¹ Yane Sandanski liderliğinde 1893 yılında kurulan bu örgüt, Makedonya’nın sınırları içinde çalışacağını simgelemek amacıyla İç Örgüt olarak adlandırılmıştır.³² Sandanski dışında bu örgütün diğer ileri gelenleri; Sarahof, Garavanof, Baniçe, Delçef, Arnavudof, Gorgi, Todorof gibi önemli isimlerdir.³³

Varhivistler olarak adlandırılan bir diğer grup ise Makedonya Yüksek Komitesi ya da diğer adıyla Yüksek Makedonya Komitesi’dir. General Mihalovski liderliğinde 1895 yılında kurulan bu komite “Makedonya Bulgarlarıdır!” düsturuyla hareket ederek, amaçlarını Makedonya’nın Bulgaristan tarafından ilhak edilmesi olarak belirlemişlerdir.³⁴ Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek adına da siyasi gösteriler, basın kampanyaları, Avrupa meclislerine heyet göndermek gibi yollarla Avrupa ve Bulgaristan’da kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Amaçlarını gerçekleştirmek için her yola başvuran Varhivistler, kimi zaman Osmanlı ordusu ile silahlı mücadeleye dahi girmişlerdir.³⁵ Mihalovski dışında bu örgütün diğer ileri gelenleri ise sırasıyla; Sonçef, Sugarof, Kanazirof, Sava, Apostol, Dosho, Yovan Aleski, Yovan Dedekoço, Dede Yovan, Duka, Lazar, Andan ve birkaç kişiden ibarettir.³⁶

Makedonya’da faaliyetlerde bulunan bu örgütlere ek olarak bölge üzerinde hak iddia eden Yunanlar ise Etnik-i Eterya Cemiyeti’ni kurmuşlardır. 1895 yılında kurulan bu örgüt, Yunan devletinden destek görüyor ve Makedonya’da Rumlar lehinde çete faaliyetlerinde bulunuyordu. 1897 yılına gelindiğinde Makedonya’da terör faaliyetlerinde bir artış meydana gelmiştir. Özellikle Rusya ve Avusturya-Macaristan’ın bu tarihten itibaren bölge üzerindeki hareketleri, sorunun milletlerarası bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Rusya, sıcak denizlere inme

³¹ Aydın, **a.g.m.**, s. 210.

³² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi**, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 511.

³³ Tahsin Uzer, **Makedonya’da Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979, s. 117.

³⁴ **A.g.e.**, s. 118.

³⁵ Nazif Kuyucuklu, **Balkan Ülkeleri İktisadı-2 Bulgaristan**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987, s. 46.

³⁶ Uzer, **a.g.e.**, s. 118.

politikasını gerçekleştirebilmek için Balkan topraklarını kendi nüfuz bölgesi olarak varsaymıştır. Bu politikasının bir amacı olarak da 19. yüzyılın ilk döneminden itibaren bölgede Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki bütün fikir akımlarını desteklemiştir. Ayrıca 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile elde etmiş olduğu Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı Ortodoks Hristiyanların manevi koruyucusu sıfatını kullanarak Makedonya’da Panortodoks ve Panslavizmi etkin kılmaya çalışmıştır.³⁷ Bu dönemde bölge üzerinde hak iddia eden devletlerden birisi de Avusturya-Macaristan olmuştur. Bölgenin Avusturya’nın yaşam alanı olarak kabul edilmesi de bu iddiayı daha da arttırmış ve Rusya’nın uygulamış olduğu politikalara bir cevap niteliğinde olmuştur. Ayrıca Avusturya-Macaristan bu bölgede demiryolları, maden ve orman işletmeleri gibi ticari faaliyetlerde bulunmaktadır ve Selanik ve Üsküp ile de Avusturya-Macaristanlı tüccarların yakın ilişkileri vardır.³⁸ Nitekim, 8 Mayıs 1897’de Avusturya-Macaristan ve Rusya, Balkanlar’daki mevcut durumlarını korumak için Goluchowski-Mouraview Antlaşması’nı imzalamıştır.³⁹ Kısacası, Rusya, Panslavizm ve Pan-Ortodoks politikaları ile Avusturya-Macaristan ise ekonomik yatırımlar yaparak bölge kontrolünü sağlamaya çalışmıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra Makedonya’daki çetecilik faaliyetlerinde büyük oranda artış meydana gelmiştir. Önceleri adam kaçıрма, köy basma, okul açma ve öğrenci sayısını arttırma gibi eylemler yapan örgütler, 20. yüzyılın başından itibaren Avrupa devletlerinin ilgisini çekmek ve Osmanlı İmparatorluğu’nu yıpratmak amacıyla büyük çaplı eylemler planlamaya başlamışlardır. Bu eylemlerden biri de 23 Eylül 1902 yılında yapılan Cuma-i Bala isyanıdır. Osmanlı birliklerinin Kasım ayı ortalarında sonlandırdığı bu ayaklanma sonucunda 15 köy zarar görürken, 37 kişi ölmüş ve yaklaşık 200 kişi de sınırı geçip kaçmıştır.⁴⁰ Bu isyandan sonra II. Abdülhamit’in emri ile “Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimat” yayınlanmıştır. Bu talimat ile birtakım reformlar yapılmış ve bu reformları gözetmek üzere bir Genel Müfettişlik kurularak başına da Hüseyin Hilmi Paşa getirilmiştir.⁴¹ Hüseyin Hilmi Paşa’nın yönetimi görece başarılı olsa da komitacıların saldırgan faaliyetlerini engelleyememiştir. Yine de Makedonya

³⁷ Ahmet Altıntaş, “Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 2 (2005), s. 75.

³⁸ *A.g.m.*, s. 76.

³⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 586; William Smith Murray, *The Making of The Balkan States*, Columbia University, New York, 1910, s. 177; Draganof, *Macedonia And The Reforms*, Hazell, Watson and Viney, LD., London, 1908, s. 5.

⁴⁰ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu: Oluşumu ve 1908’e Kadar Gelişimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s. 163.

⁴¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 587; Uzer, *a.g.e.*, s. 158.

topraklarının Balkan Savaşlarının sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalması onun sayesinde olmuştur. Bu konuda Tahsin [Uzer] anılarında, “*bu mesele düzgün yürütülememiş olsa idi, Makedonya bir yabancı darbesiyle daha 1903 yılında yıkılır ve doğal olarak meşrutiyet ilan edilemezdi*” diyerek Hüseyin Hilmi Paşa’nın bu meseledeki önemini açıkça belirtmiştir.⁴²

Hüseyin Hilmi Paşa’nın başarılı çalışmaları sayesinde Cuma-i Bala isyanından istedikleri sonucu elde edemeyen komiteler, 1903 yılından itibaren “Gemici” grubu önderliğinde Selanik’te birtakım suikastlar düzenlemeye başlamış ve Avrupalı devletlerin dikkatini çekmeye çalışmıştır. Fakat bu suikastlar, Avrupa politikasının gündeminde yer almadığı gibi Makedon davasına da büyük zarar vermiştir. Öyle ki, 4 Mayıs 1903’te *The Times* ve 11 Mayıs 1903’te *Globe* gazeteleri bu suikastların ne kadar aptalca olduğuna dair haberler yapmışlardır.⁴³ Bulgar komitecilerin gerçekleştirmiş olduğu bir diğer eylem ise Ağustos 1903 yılındaki İlinden (İlyas Günü) İsyanı’dır. Makedonya’nın Manastır bölgesinde başlayan bu isyan, her ne kadar üç ay gibi kısa bir sürede Osmanlı birlikleri tarafından bastırılrsa da etkisi oldukça yoğun bir şekilde hissedilmiştir. İlinden İsyanı’na iki grup katılmıştır, ancak farklı hedefler, her ikisinin liderleri arasındaki iş birliğini engellemiştir. Balkan federasyonu içinde Makedon bölücülüğüne bağlı olan İç Makedonya Devrimci Örgütü (IMRO) ve Bulgaristan ile nihai birleşme isteyen Yüksek Örgüt, yerel Hristiyan nüfusun bağlılığı için yarışmıştır. IMRO liderliğindeki Veles-Debar bölgesinde başlayan isyan hızla Makedonya’nın diğer bölgelerine yayılmış ve sosyalist Nikola Karev (1877-1905) liderliğinde Krushevo Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla yüksek bir noktaya ulaşmıştır.⁴⁴ Makedon isyancılar, ayaklanmanın başlangıcında başarılı olmasına rağmen nüfusun çoğunluğunu ayaklanma hareketine dahil edememiş ve Osmanlı kuvvetleri 1903 senesinin Ekim ayının ortalarında ayaklanmayı bastırmıştır.⁴⁵ Bu ayaklanma, Balkanlar’ın büyük bir bölümünde Türk yönetiminin ortadan kalkmasıyla ve İmparatorluk üzerindeki iç ve dış baskıların yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁶

⁴² Uzer, **a.g.e.**, s. 159.

⁴³ Adanır, **a.g.e.**, s.s. 184-185.

⁴⁴ George W. Gawrych, “The Culture and Politics of Violence in Turkish Society, 1903-14”, **Middle Eastern Studies**, C. 22, S. 3 (1986), s. 308.

⁴⁵ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi**, C. 2, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 99; Gawrych, **a.g.e.**, s. 308.

⁴⁶ Gawrych, **a.g.e.**, s. 308.

Yaşanan bu olaylar sonucunda Avusturya-Macaristan ve Rusya, 30 Eylül-3 Ekim 1903 tarihlerinde Mürzsteg’de buluşarak bir reform planına karar vermişlerdir.⁴⁷ Mürzsteg Programı⁴⁸ denilen bu reform planı, diğer devletlerin onayı alındıktan sonra 9 Ekim 1903’te Bab-ı Ali’ye bildirilmiştir.⁴⁹ Fakat Mürzsteg Programı da işe yaramamış, devletler arasında yeni görüş ayrılıklarına ve çatışmalara sebep olmuştur. Yani, çıkarları çatışan Büyük Güçler ancak bir savaşın sağlayacağı çözümü bu ve bunun gibi geçici konsensüslerle ötelemişlerdir. Sonuç olarak, Makedonya Sorunu, 1912-1913 Balkan Savaşları’nda Makedonya’nın paylaşılmasına kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun başta gelen problemlerinden biri olmaya devam etmiştir.

Makedonya sorununa İngiltere özelinde baktığımızda, İngiltere’nin özellikle 1902 ve sonrasında bu bölgedeki etkinliğini arttırmaya başladığını görmekteyiz. İngiltere hükümetinin uygulamış olduğu Balkan politikası, İngiliz kamuoyunda ve basınında da etkisini göstermiştir. Öyle ki, İngiltere’de yayınlanan gazetelerde İngiliz hükümetinin ve İngiliz siyasetçilerinin görüşlerine yer verilmekle birlikte Makedonya sorununun ortaya çıkması ve isyanların müsebbibi olarak Osmanlı hükümeti gösterilmekte ve Türklerin bölgede katliam yaptığına dair başlıklar atılmaktadır. 11 Ağustos 1903’te *The Dundee Evening Telegraph* gazetesinde İlinden İsyanı ile ilgili çıkan bir haberde; İngiltere Başbakanı Mr. Balfour, İlinden İsyanının nedenini bölgedeki Türk idaresinin beceriksizliği ve buradaki Hristiyanlara uygulamış olduğu işkence, zulüm ve baskı olarak belirtmiştir. Ayrıca Balfour, isyancılar her ne kadar planlı şekilde saldırılara başvursalar da Osmanlı İmparatorluğu’nun onlara karşı daha insancıl yaklaşması gerektiğini tavsiye etmiştir.⁵⁰ Yine 11 Ağustos 1903 günü, İngiltere’nin Makedonya sorunu ve isyanlar sırasındaki politik duruşu ile ilgili *Daily Echo* gazetesinde; Rusya ve Avusturya’nın Makedonya sorunuyla ve isyanlarla fazla ilgilendiği ve bazı reformların uygulanması için girişimlerde bulunduğu yazarken, İngiliz hükümetinin bu girişimlere şimdilik sadece destek vermekle yetinmesi gerektiği yer almaktadır. Ayrıca isyancıların saldırıları reformların uygulanmasına engel teşkil ettiği için İngiliz hükümetinin bu durumdan endişe duyduğu da belirtilmektedir.⁵¹ *Shipping* gazetesinde çıkan bir başka haberde ise; bölgedeki

⁴⁷ R. J. Crampton, **A Concise History of Bulgaria**, Cambridge University Press, Cambridge New York 2005, s. 127.

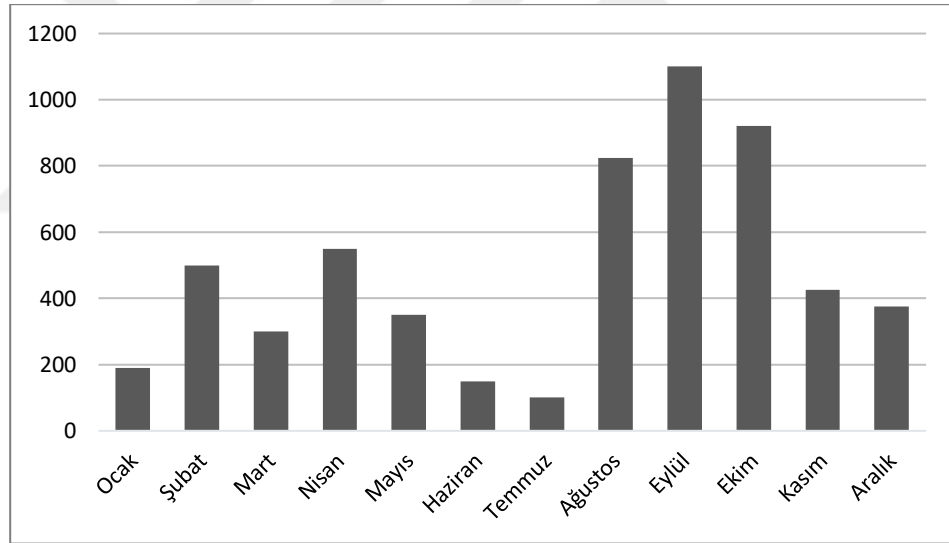
⁴⁸ Mürzsteg Programı hakkında daha detaylı bilgi ve bu programın maddeleri, çalışmamızın “2. Meşrutiyet’in İlanına Kadar Balkan Komitesi’nin Faaliyetleri” başlığı altında incelenecektir.

⁴⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 588.

⁵⁰ **The Dundee Evening Telegraph**, 11 Ağustos 1903.

⁵¹ **Sunderland Daily Echo**, 11 Ağustos 1903.

şiddetin daha da artmasını ve Türk ordusunun isyancılara aşırı tepki vermesini önlemek için İngiltere hükümetinin Osmanlı hükümetine baskı yapması gerektiği yazmaktadır.⁵² Yine bir başka İngiliz gazetesi olan *Gloucester Citizen* gazetesinde 15 Ağustos 1903'te *Kreshevo Christians Massacred* (Kruşevo'da Hristiyan Katliamı) başlığı ile yayınlanan haberde komitecilerin Kruşevo'yu ele geçirdiği ve buradaki kaymakam ve memurlar ile Türklere yardım eden Ulahları öldürdükleri belirtilirken, buna karşılık Türklerin de Kırçova'da Hristiyanlara karşı katliamlara girişerek kadın, erkek ve çocukları öldürdükleri yazılmaktadır.⁵³ Verdiğimiz örneklerden de görüldüğü üzere özellikle 1903 yılında İngiliz basınında Makedonya sorunu ve isyanlara yönelik birçok haber yapılmış ve bu haberlerde kullanılan provokatif dil ile İngiliz toplumunda Türk düşmanlığı arttırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla İngiliz basınında aşağıdaki tablodan da görülebileceği üzere özellikle Ağustos, Eylül ve Ekim aylarını kapsayan dönemde 2.845 adet haber yapılmıştır.⁵⁴

Grafik. 1903 senesinde İngiliz basınında Makedonya Sorunu ile ilgili yapılan haberlerin dağılımı⁵⁵

İngilizlerin Makedonya sorunu ile ilgili tutumu, basında çıkan bu haberlerle sınırlı kalmamış özellikle Makedonya bölgesindeki Hristiyan halkın destekçisi olduklarını belirtmek için gösteriler dahi düzenlenmiştir. Ayrıca Balkanlar'daki inisiyatifini sağlamlaştırmak isteyen İngiltere, bu amaçla farklı stratejiler de geliştirmiştir. Öyle ki, Balkanlar'da yaşayan Hristiyan halkların yaşam koşullarını

⁵² *Shipping*, 11 Ağustos 1903.

⁵³ *Gloucester Citizen*, 15 Ağustos 1903.

⁵⁴ Ahabab, *a.g.m.*, s. 136.

⁵⁵ Ahabab, *a.g.m.*, s. 138.

iyileştirmek ve bu bölgede İngiliz ulusal çıkarlarını savunacak politikalar üretmek amacıyla Balkan Komitesi'ni kurmuştur. Kuruluřunda birçok İngiliz aydın, politikacı ve din adamının yer aldığı bu komite, İngiliz istihbaratı tarafından da desteklenmiş ve Balkan Savaşlarına giden süreçte İngiliz hükümetinin uygulamış olduğu Balkan siyasetinde çok önemli bir rol oynamıştır.

II. BÖLÜM: 1903 – 1908 YILLARINDA BALKAN KOMİTESİ

2.1. Balkan Komitesinin Kuruluşu

Balkan Komitesi, liberal enternasyonalizmin ve aktivizmin yeni odak noktası olarak ortaya çıkmıştır. Bu komite, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında reform yapılmasını destekleyen İngilizler tarafından “insani amaçlara sahip” olduğu iddiasıyla kurulan gayri resmi bir örgüttür.⁵⁶ Komitenin doğuşu Noel Buxton'ın 1899'da Makedonya ziyaretindeki gözlemlerine dayanmaktadır.⁵⁷ Yapılan çalışmalar bu tarihi desteklerken; Noel Buxton, daha sonra 1903'ü Komitenin kuruluş tarihi olarak gösterecektir.⁵⁸ Gladstone geleneğini takip eden Noel Buxton, Makedonya'ya yaptığı gezi sonrasında Hristiyan nüfusunun “üzüntüsü ve sefaleti” karşısında dehşete düştüğünü ve bunun üzerine kendisini Makedon talihsizlerinin durumunu iyileştirmeye ve ardından bütün Makedonya'yı Bulgaristan için güvence altına almaya çalışacağını şu sözlerle belirtmiştir.⁵⁹

*“Türk yönetiminin kötülüklerinin o kadar fazla olduğunu düşünüyorum ki, onları hafifletmek için hayatımı riske atmaya değer. Buradaki Hristiyan halk, dinleri nedeniyle hor görülüyor ve üstün beyinleri nedeniyle nefret ediliyorlar. Kitlesel işkenceler, cinayet, tecavüz, soygun... Bunlardan birisini bile hafifletmek için insan seve seve canını vermeli.”*⁶⁰

Balkanlar'a yaptığı ilk yolculuktan itibaren Osmanlı kontrolündeki milletlere daha iyi yaşam koşulları ve daha fazla özgürlük getirmek iddiasında olan Noel Buxton, Osmanlı egemenliğindeki Hristiyan halka siyasi ve kültürel reformlar yapması için İngiliz hükümetinin Osmanlı hükümetine baskı uygulaması gerektiğine inanıyordu.⁶¹ Buxton, inançlarının temelini oluşturan misyonerlik benzeri bir Hristiyanlık coşkusuna sahipti. Ona göre, Hristiyan bir ülke olarak İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu tarafından zulüm gören Hristiyanlara yardım etmek zorundaydı. Robert Bradley McCormick'e göre Noel Buxton'ın Balkan halkları ile ilgili endişesi, ailesinin insani nedenlerden dolayı Osmanlı'nın Hristiyanlara kötü muamelesine olan itirazından

⁵⁶ Önder Kocatürk, **a.g.e.**, s. 128.

⁵⁷ Barry Patrick Dackombe, **Single-Issue Extra-Parliamentary Groups and Liberal Internationalism, 1899-1920**, The Open University (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2008, s. 106.

⁵⁸ **A.g.t.**, s. 106.

⁵⁹ Charles Raymond Zienius, **The Secret Mission of Noel Buxton to Bulgaria, September 1914 - January 1915**, McGill University (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Montreal, 1997, s. 6.

⁶⁰ **A.g.t.**, s. 7.

⁶¹ Robert Bradley McCormick, **Contending with the National Idea: British Intellectuals and Eastern Europe, 1914-1918**, University of South Carolina (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1996, s. 32.

kaynaklanmıştır.⁶² Noel Buxton, koyu bir dindardır ve Anglikan Kilisesi içindeki Evanjelizm'den etkilenmiştir. Ailesi ona Hristiyan sorumluluk duygusu aşılamıştır. Buxton, sahip olduğu bu dini alt yapının da etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların durumu için İngiltere'de merhamet duygusu yaratmak adına İncil pasajlarını kullanmıştır.⁶³

Noel Buxton, amaçlarına ulaşmak için 1902 yılında Balkan Komitesini kurmuş ve James Bryce'ı Komitenin ilk başkanı olmaya ikna etmiştir.⁶⁴ James Bryce, Balkan Komitesi başkanlığını kabul ettiğinde, daha fazla destek sağlamak için ulusal bir kampanya başlatılmıştır. Bu kampanya son derece başarılı olmuş, büyük kasabaların birçoğunda belediye başkanları tarafından toplantılar düzenlenmiş ve halkın katılımı sağlanmıştır. Canterbury Başpiskoposunun onayını alan birçok piskopos da komiteyle aynı safta yer almıştır.⁶⁵ Ayrıca, kilise liderlerinin yanı sıra Oxford ve Cambridge kolejlerinin bazı başkanları da bu kampanyaya destek vermişlerdir.⁶⁶ Komite üyeleri, kuruluş aşamasında *“komitenin mevcut bilgi ve görüşlerin elde edilmesi ve yaygınlaştırılması, konuya heyecan verici bir ilgi gösterilmesi; barışı güvence altına almak, baskıya, kan dökülmesine ve zulme son vermek için önlemler alınması”* gerektiğine karar vermişlerdir.⁶⁷

Komite, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne'yi Makedonya'daki duruma ilişkin olarak ciddi bir sorumluluk üstlenmeye ikna etmeye çalışmıştır. Çoğunlukla bu, bakanlığa ve diğer etkili kurumlara veya kişilere verilen çok sayıda dilekçeyle ve aynı zamanda grup üyelerinin kişisel propagandasıyla gerçekleştirilmiştir.⁶⁸ Bunlara ek olarak komite, İngiltere'nin Makedonya'ya karşı ahlaki sorumluluğu konusunda halkı eğitmeye, toplantılar ve yayınlar yoluyla da doğru haberleri yayarak kamuoyunun ilgisini çekmeye çalışmıştır.⁶⁹ Ayrıca Balkan Komitesi, Avrupa Güçlerinin Makedonya ile ilgili eylemlerini incelemeyi ve İngiliz hükümetinin bu duruma yeterli dikkati göstermesini sağlamayı amaçlamıştır. Balkan Komitesi, Avrupa'nın kontrolü olmadan Makedonya'da gerçekleştirilecek reformların Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan arasında büyük bir savaşa yol açabileceğine, bu yüzden de reformların

⁶² McCormick, **A.g.t.**, s. 33.

⁶³ **A.g.t.**, s. 33.

⁶⁴ Zienius, **a.g.t.**, s. 8.

⁶⁵ Peter R. Jennings, **British Foreign Policy with Regard to the Macedonian Question, 1903-1908**, McGill University (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1953, s. 6.

⁶⁶ **A.g.t.**, s. 6.

⁶⁷ Zienius, **a.g.t.**, s. 8; Dackombe, **a.g.t.**, s. 106.

⁶⁸ Zienius, **a.g.t.**, s. 8.

⁶⁹ Dackombe, **a.g.t.**, s. 107.

Avrupa kontrolünde uygulanması gerektiğine inanmışlardır.⁷⁰ Balkan Komitesi entelektüel ve siyasi çevrelerde de saygı görmeye başlamıştır çünkü üyeleri arasında H.N. Brailsford, J.L. Hammond, G.P. Gooch, Sir Arthur Evans ve Viscount Haldane gibi birçok önemli isim bulunmaktadır.⁷¹ James Bryce'ın Buxton ailesiyle uzun zamandır devam eden dostluğu, onu Balkan Komitesinin başkanlığı için ideal bir figür haline getirmiştir ancak yeni liberal hükümette İrlanda Genel Sekreteri olarak kabineye atanması, onu istifaya zorlamıştır. Daha sonra, yerine seçkin uluslararası Avukat John Westlake K. C. başkanlık rolünü üstlenmiştir.⁷² Balkan Komitesinin tüm üyeleri, Noel Buxton tarafından yazılan ve ilk defa 1907 yılında yayınlanan “Europe and Turks” adlı kitapta aşağıdaki şekilde yer almaktadır.⁷³

Başkan John Westlake K. C.		
Başkan Yardımcıları	Genel Kurul	İdari Komite
Aberdeen Kontu Canon Bamett Lord Brassey George Cadbury Frederick Cavendish Dr. Clifford Herbert Gladstone Canon Scott Holland Hereford Piskoposu Lichfield Piskoposu Liverpool Piskoposu F. H. Meyer Profesör Miliukoff Lord Stanmore	Godfrey Benson Rosslyn Bruce G. K. Chesterton C. F. Collier Profesör R. S. Conway Percy Dearmer Lord Farrer T. C. Fry, D.D. Profesör Rendel Harris Profesör Jenks P. W. Pethick Lawrence Lytton Kontu J. M. Macdonald Josephine Marshall D. M. Mason Edward McCurdy Henry Bickersteth Ottley Canon Rawnsley Miss Richardson Albert Spicer Stepney Piskoposu Arthur G. Symonds F. G. Thomas C. P. Trevelyan G. M. Trevelyan L. Villari	Noel Buxton E. Gurney Boyle H. N. Brailsford E.W. Brooks C. Roden Buxton Bertram Christian W. M. Crook Arthur Evans, A. G. Gardiner G. P. Gooch J. L. Hammond Cecil Harris C. E. Hecht L. T. Hobhouse Hugh Law G. R. Malloch C.F.G. Masterman W. Nevinson T. P. Newbould A. M. Scott R. A. Scott James Alfred Stead H. J. Torr Aneurin Williams Hilton Young P. W. Wilson

⁷⁰ Dackombe, **a.g.t.**, s. 107.

⁷¹ McCormick, **a.g.t.**, s. 32.

⁷² Dackombe, **a.g.t.**, s. 107.

⁷³ Noel Buxton, **Europe and Turks**, John Murray, London, 1907, s.s. 134-135.

Balkan Komitesi, aslında İngiliz ulusal yaşamının o kadar geniş bir temsili olmuştur ki, göreceğimiz gibi faaliyetleri ve görüşleri İngiliz Hükümeti tarafından göz ardı edilememiştir. Komite, Makedonya sorununa çözüm bulma amacıyla hem parlamento içinde hem de parlamento dışında çabalarını durmadan sürdürmüştür. Yukarıda isimlerine değindiğimiz Balkan Komitesinin bu üyeleri, ulaşmayı umdukları hedeflerini şu şekilde sıralamışlardır;

1. *1878 Berlin Antlaşması'nda Makedonya'nın Türk hakimiyetine geri getirilmesini güvence altına aldığı dönemde Büyük Britanya'nın büyük sorumluluklar aldığı bilgisiyle kamuoyunu eğitmek. 1878'deki İngiliz harekâtı olmasaydı, 1903'teki katliam alanının tamamı özgür ve zengin bir Balkan devletinin parçası olacaktı.*
2. *Toplantıların düzenlenmesi ve ülkenin durumuyla ilgili doğru haberlerin yayınlanması ile kamuoyunun dikkatini çekmek.*
3. *Basın, Parlamento ve Dışişleri Bakanlığı ile doğrudan iletişim kurarak Makedonya sorunu konusunda değiştirilemez bir tutum olduğuna inandığımız bilinçli İngiliz görüşünü Hükümetin önünde tutmak.*
4. *Mümkün olduğunca ortak hedefler ve eylemler sağlamak için Fransa, İtalya, Almanya, ABD, Rusya ve Avusturya'daki Makedon reform hareketi ile iş birliği yapmak.*
5. *Bu bölgedeki tüm Balkan devletlerinin çıkarlarını desteklemek ve bu ülkelerde seyahati teşvik etmek ve bunların tarihi, gelenekleri ve kurumları hakkında sempatik bir çalışma yapmak. Bu Devletlerin kendi ulusal yaşamlarını ve kurumlarını dış müdahaleden uzak bir şekilde geliştirmelerine izin verilebileceği Balkan Komitesinin umududur.*
6. *Bu ülkenin kesin inancı ve politikasının temel iddiası olarak her zaman ön planda olmak; yürütme kontrolünün padişahın elinden Avrupalı yetkililere devredilmesini sağlamadıkça hiçbir reform üzerine yazıldığı kâğıda değmez. Ve dahası, bu tür bir reform çok hızlı bir şekilde yapılmadığı sürece, Makedonya'da kan dökülmesi ve anarşi muhtemel bir Avrupa yangınına yol açabilecek bir savaşla doruk noktasına çıkacak...*⁷⁴

Komite üyeleri, Türkler hakkında olumsuz bir tutuma sahiptir. Komite üyelerinin Osmanlı karşıtı duruşları çeşitlilik gösterip farklı kaynaklardan yayılmış olsa da liberal görüşe sahip üyelerin verdikleri karar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ıslah edilemez olduğu yönündedir.⁷⁵ Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nu bir Avrupa devleti olarak görmemişler ve İmparatorluğun Balkanlardaki faaliyetlerinin bölge halkının sorununu çözmekte yetersiz olduğunu iddia etmişlerdir.

⁷⁴ Buxton, **a.g.e.**, s.s. 136-137.

⁷⁵ Koç, **a.g.t.**, s. 26.

2.2. Noel Buxton (1869 – 1948)

Balkan Komitesinin kurucusu olan Noel Buxton, 9 Ocak 1869'da Londra'da doğmuştur. Upshire'daki Warlies Park House'da on çocuklu bir aile evinde büyümüştür. Noel Buxton'ın çocukluğu oldukça baskıcı bir evde geçmiştir. Ailenin bira fabrikasından gelen hatırı sayılır bir zenginliği vardır.⁷⁶ Buxton, 1886 ve 1889 yılları arasında Harrow School ve Trinity College'da eğitim görmüştür. Ardından Cambridge Üniversitesi'nde tarih bölümünü üçüncülükle bitirmiştir. 1889'da Spitalfields'deki ailesinin sahip olduğu bira fabrikasında çalışmaya başlamıştır ve burada karşılaştığı yoksulluk onu çok etkilemiş ve yerleşim hareketi aracılığıyla sosyal hizmetlere dahil olmuştur. Buxtonlar, 17. yüzyılda Crommwell geleneğini takip eden türden bağımsız bir inanca sahip olmalarına rağmen, 18. yüzyılda Anglikan Kilisesi'ne geçmiş ve böylece Avam Kamarası'nda yer alabilmişlerdir.⁷⁷

Buxton ailesi ile yakından ilgili olan önemli kişiler vardır. Bunlardan birisi, 19. yüzyılın en etkili hapisane reformcularından olan Elizabeth Fry'dır. Diğeri ise İngiliz İmparatorluğu'ndaki kölelik karşıtı (Abolitionism) hareketin lideri sayılan ve “kurtarıcı” olarak bilinen Sir Thomas Fowell Buxton'dır. Noel Buxton'ın büyük büyükbabası olan Sir Thomas Fowell Buxton, İngiliz İmparatorluğu'ndaki köleliği ortadan kaldırmak için 1833 yılında Köleliği Kaldırma Yasası'nı Avam Kamarası'na sunarak en önemli savunucusu olmuştur. Noel Buxton'ın büyükbabasına duyduğu hayranlık onun kişiliğini büyük ölçüde etkilemiştir.⁷⁸ Liberal Parti'ye katılan Noel Buxton, 1897'de Whitechapel vasi kuruluna üye olmuştur. 1900 genel seçimlerinde Ipswich'teki ilk parlamento yarışında başarısız olmuş ancak 1905 genel seçimlerinde Whitby parlamentosuna seçilmiştir.

Balkanlar, Buxton'un kariyerinin çok önemli bir parçası olmuştur. Buxton, Makedonya sorununda ve Balkan Savaşlarına giden süreçte Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunan Balkan Komitesi'nin kurucusudur. Süreç içerisinde kardeşi Charles Roden Buxton ve komitenin diğer üyeleri ile Balkanlar'a yapmış olduğu geziler ve faaliyetleri ile Balkan ülkelerini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kıskırtarak bu bölgede İngiliz çıkarlarını savunan politikalar üretmiştir. Balkanlar'a ilk gezisini 1899'da yapan Noel Buxton, bu gezinin gerekçesini ve geziden edindiği gözlemleri şu şekilde açıklamıştır:

⁷⁶ Koç, **a.g.t.**, s. 7.

⁷⁷ **A.g.t.**, s. 7.

⁷⁸ **A.g.t.**, s.7-8.

“Balkanlar’a ilk ziyaretim, boğazımdaki rahatsızlığı tedavi etmem için güneşli topraklara gitmemi isteyen doktorun emriyle oldu. Bir yenilik şansı gördüm. Avusturya-Macaristan’ın karışık demiryollarının aniden Güney’e nasıl son verdiğini gösteren Avrupa haritaları ve tüm Balkan Yarımadası’nı delen tek bir zayıflatılmış hat, bu kadar yakın toprakların neden ayak basılmamış olduğuna dair beni meraklandırdı. Deniz dışında hala ulaşılamayan Yunanistan ve Avrupa Türkiye’si doktorun güneş ısrarını memnun etti. Mora Yarımadası’ndan geçtim ve İstanbul, Sofya ve Niş tarafından geri dönerek Makedonya’da ve Türkiye’nin Eski Sırbistan olarak adlandırılan bölgesinde bir seyahat yaptım.”⁷⁹

Noel Buxton, Balkan Savaşlarının başlamasından kısa bir süre sonra, “Women’s Sick and Wounded Convoy Corps”un (1910 yılında kurulmuş ve tamamen kadın üyelerden oluşan yardım kuruluşu) kurucusu Mabel St. Clair Stobart ile Bulgaristan’ı ziyaret etmiş ve savaşa tamamen kadınlardan oluşan bir tıbbi birimin gönderilmesi için hükümeti ikna etmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan’ın tarafsızlığını güvence altına almak için kardeşi Charles Roden Buxton ile siyasi bir göreve başlamıştır.⁸⁰ Ekim 1914’te Bükreş’teyken Hasan Tahsin’in düzenlediği suikastta iki kardeş de yaralanmıştır. Buxton kardeşler kısa bir süre sonra iyileşerek bölgeye ilgi duymaya devam etmişlerdir. Hasan Tahsin ise beş yıllık bir hapis cezası almış ve 1916 yılında Türk ordusunun Bükreş’e girmesiyle serbest kalmıştır.⁸¹

Rusya’da Çar II. Nikola’nın devrilmesinden sonra İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya’daki sosyalistler, Birinci Dünya Savaşı’nın sona erip ermeyeceğini görmek için tarafsız bir ülkede bir konferans çağrısında bulunmuşlardır. Sonunda, Stockholm Konferansının Temmuz 1917’de yapılacağı açıklanmış ve Arthur Henderson, Başbakan David Lloyd-George tarafından Rusya Geçici Hükümeti lideri Alexander Kerensky ile görüşmesi için gönderilmiştir. Ancak, Başkan Woodrow Wilson’un baskısı altında, İngiliz hükümeti konferans hakkındaki fikrini değiştirmiş ve delegelerin Stockholm’e gitmesine izin vermemiştir. Bu karar neticesinde Henderson hükümetten istifa etmiştir. Bu gelişmeler üzerine hayal kırıklığına uğrayan Noel Buxton 1919’da işçi Partisi’ne katılmıştır.⁸² Ocak 1924’te Ramsay MacDonald iktidara gelince Noel Buxton’ı Tarım ve Balıkçılık

⁷⁹ Mosa Anderson, **Noel Buxton, A Life**, Allen&Unwin, London, 1952, s. 49.

⁸⁰ “Noel Buxton”, <https://www.revolvy.com/page/Noel-Buxton?cr=1> (Erişim: 24.01.2020).

⁸¹ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s.s. 7-8.

⁸² John Simkin, “Noel Buxton”, <https://spartacus-educational.com/TUboxtonN.htm> (Erişim: 24.01.2020).

Bakanı olarak atanmış⁸³ ve Ekim 1924'te MacDonald hükümeti düşene kadar Noel Buxton bu görevde kalmıştır. 1929 Genel Seçiminde İşçi Partisi 288 sandalye kazanmış ve parlamentodaki en büyük parti haline gelmiştir.⁸⁴ MacDonald tekrar başbakan olmuş ancak daha önce olduğu gibi, Liberallerin iktidarı elinde tutma desteğine güvenmek zorunda kalmıştır. Buxton yeni hükümette de Tarım ve Balıkçılık Bakanı olarak görev almıştır.⁸⁵

Buxton, Haziran 1930'da Avam Kamarası'ndan sağlık problemleri sebebiyle emekli olmuştur. 10 Haziran 1930'da Norfolk, Aylsham ilçesinden Baron Noel Buxton unvanını almıştır⁸⁶. Kölelik Karşısı ve Aborjinleri Koruma Derneği, Çocukları Koruma Fonu (1930-1948) ve Madenciler Refah Fonu'nun (1931-1934) başkanlıklarını yapmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası ile müzakere edilen barış politikasını desteklemiştir. Baron Noel-Buxton 12 Eylül 1948'de Londra'da ölmüş ve Essex Upshire'daki aile mezarlığına gömülmüştür.⁸⁷

2.3. II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Balkan Komitesi'nin Faaliyetleri

Balkan Komitesi, ilk halka açık toplantısını Eylül 1903'te Londra'daki St. James Hall'da düzenlemiştir. Bu toplantı, Worcester Piskoposu, Lord Stanhope, Lord Farrer, Sir Edward Fry, James Bryce, İrlandalı milliyetçi T.P. O'Connor, ve Brailsford gibi birçok önemli ismin ilgisini çekmiştir. Toplantı sırasında Worcester Piskoposu tarafından ifade edilen görüşler aynı zamanda çoğu konuşmacının da görüşlerini yansıtmaktadır. Ona göre Makedonyalılar, muzaffer bir Rusya'nın padişaha dayattığı Ayastefanos Antlaşması ile özgürlüğün eşiğindedir.⁸⁸ Bu açıklamalar, Bryce'ın Balkan Komitesinin Ayastefanos Antlaşması'ndan başlayarak İngiltere'nin sorumlulukları üzerinde durması gerektiği yönündeki talimatlarına uygundur, zira ona göre dikkatleri hayati gerçeklere ve İngiltere'nin sorumluluğuna yönlendirmek daha iyi olacaktır.⁸⁹

İngiltere 1903'te hala geleneksel olarak kıta ittifaklarından izole olma politikasını takip etmektedir. Bu dönemde Arthur James Balfour liderliğinde muhafazakâr parti iktidardadır ve Lord Lansdowne Dışişleri Bakanı'dır. Balkan

⁸³ **The London Gazette**, 25 Ocak 1924.

⁸⁴ John Simkin, "Noel Buxton", <https://spartacus-educational.com/TUBuxtonN.htm> (Erişim: 24.01.2020).

⁸⁵ **The London Gazette**, 11 Haziran 1929.

⁸⁶ **The London Gazette**, 10 Haziran 1930.

⁸⁷ John Simkin, "Noel Buxton", <https://spartacus-educational.com/TUBuxtonN.htm> (Erişim: 24.01.2020).

⁸⁸ Dackombe, **a.g.t.**, s. 108.

⁸⁹ **A.g.t.**, s. 108.

Komitesi ve parlamentodaki yardımsever grup, Makedonya’da yapılacak reformlar konusunda Osmanlı İmparatorluğu’na baskı uygulamaları için İngiltere’nin diğer Avrupalı devletleri ikna etmesi gerektiğini düşünmektedir. Birçok İngiliz de İngiltere’nin Berlin Antlaşması nedeniyle Makedonlar için özel bir sorumluluk üstlendiğini düşünmektedir.⁹⁰ Berlin Antlaşması hükümleri uyarınca, Makedonya Türk idaresine geri dönmüştür ve bu nedenle bu toprakların sakinlerinin bu kararın sonucunda zarar görmemesini sağlamak İngiltere’nin sorumluluğundadır. Lord Lansdowne, Büyük Güçler’i, Bab-ı Ali’den bağımsız ve Avrupa uyumundan sorumlu olan bir valinin Makedonya’ya atanması konusunda uzlaşmaya ikna etmeye çalışmıştır. Fakat Büyük Güçler bu teklife hazır değildir ve sadece Avusturya ve Rusya hükümetleri tarafından önerilen bir reform programını kabul edecektir.⁹¹ Mürzsteg Programı olarak bilinen ve 9 maddeden oluşan bu reform programının en önemli maddeleri; Jandarmanın yeniden organize olmasını sağlamak amacıyla Rumeli’ye yabancı generallerden birinin gönderilmesi ve Hristiyan tebaanın idari ve adli kurumlarda görev alabilmeleri için bu kurumlarda ıslahat yapılmasıdır.⁹²

Osmanlı İmparatorluğu, bu reform programını içişlerine müdahale edilmesinin önünü açan bir belge olarak görmüş ve Makedonya’nın elden çıkmasına yol açabileceği tehlikesiyle de bu programdan endişe duymuştur. Çünkü bölgenin merkezinde yer alan Makedonya, Osmanlı için büyük bir öneme sahiptir ve Makedonya’nın kaybedilmesi durumunda bu bölgedeki güçler dengesi Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde gelişecektir. Zira 15 Kasım 1903 tarihinde II. Abdülhamit, Alman Büyükelçisiyle yaptığı görüşmede Büyük Güçler’in Osmanlı ordusuna yaptığı müdahalelerden hoşnutsuz olduğunu dile getirerek ileride Makedonya’nın elden çıkabileceğine dair endişelerini şu sözlerle belirtmiştir: *“Benim için, Avusturya-Rus teklifini prensip itibariyle kabul etmek imkânsızdır. Zira gayr-ı kabil-i kabulden yabancılara, idare ve orduya iştiraklerini tazammun ediyor. Halife olarak yabancılardan içişlerime müdahalesini kabul edemem. Padişah ve Osmanlı olarak seleflerimin Türk kanıyla zapt ettikleri yerleri bırakmam. Bu prensip benim için hayat-*

⁹⁰ Jennings, **a.g.t.**, s. 11.

⁹¹ **A.g.t.**, s. 11.

⁹² Kaya Bayraktar, “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)”, **Bilig**, S. 69 (2014), s. 20; Mürzsteg Programı ve maddeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Dikici, “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, **Karadeniz Araştırmaları**, C. 6, S. 24 (2010), s.s. 81-83; Adanır, **a.g.e.**, s. 216-217; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. 1, Kısım 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s.s. 173-174.

memat meselesidir."⁹³ Enver Bey de 1904 yılında, Üsküp'te bulunduğu sırada, Avusturya subaylarından Yüzbaşı Pavlos Efendi ile yapmış olduğu bir görüşmede *"Avrupa hükümetlerinin uygulamak istedikleri ıslahat programının memleketimizin bir parçasını bizden ayırmaktan başka bir sonuç doğurmayacağını ve Sultan Abdülhamid'in bu konuda pek kabahatli olduğunu söylemişim"*⁹⁴ diyerek uygulanacak ıslahat programının Osmanlı İmparatorluğu'nun zararına olacağına dair görüşlerini belirtmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu bu programın uygulanmaması için direnmesine rağmen Büyük Güçler'in reform planı kabul edilmediği takdirde Makedonya'ya Hristiyan bir vali tayin edileceği yönündeki tehdidi karşısında reform programını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak, W. Nevinston ve H.N. Brailsford'un hazırladığı ve sahadan gelen diğer raporlar sonucunda Mürzsteg Programı, Balkan Komitesi tarafından tamamen etkisiz bir plan olarak düşünülmüştür. Örneğin, 1903-1904 yılları arasında Osmanlı zabıtasında müfettiş olarak görev yapan Karl Ingvar Nandrup, 16 Mayıs ve 30 Aralık 1904 tarihlerinde göndermiş olduğu *"bir arşivcinin ellerinden notlar"* başlıklı raporlarda, Avrupa basınında reformların işe yaradığına dair haberlerin yapılmasına rağmen durumun aslında öyle olmadığını ve asayişin eskisinden de kötü olduğunu vurgulamaktadır. Çetecilik faaliyetlerinin de yaygınlaştığını vurgulayan Karl Ingvar, reformların başarıya ulaşamamasının sebeplerini Osmanlı İmparatorluğu'nun isteksizliği, ekonominin zayıflığı, Hristiyan gruplar arasındaki düşmanlıklar ve devrimci propagandalar olarak belirtmektedir.⁹⁵

Balkan Komitesine göre reform planı başarısızlıkla sonuçlanmıştır ve Osmanlı İmparatorluğu'nun iş birliğine yatkın olmayan tutumu bunu bir "saçmalık" haline getirmiştir. Büyük Güçler bile planın işe yaramadığını kabul etmek zorunda kalmışlardır.⁹⁶ Ancak Balkan Komitesi, bir şeyler yapması için Lord Lansdowne'a baskı yapmaya devam etmiştir ve Dışişleri Bakanı, yapabileceği en iyi şeyin Büyük Güçler'i bir seferde tek bir reform üzerinde yoğunlaşmaya ikna etmek olduğuna karar vermiştir. Bu nedenle, 1904 yılında, Büyük Güçler'in dikkati Makedon Jandarmasının

⁹³ Bayur, **a.g.e.**, C. 1, Kısım 1, s. 174.

⁹⁴ **Enver Paşa'nın Anıları: 1881-1908**, (Haz. Halil Erdoğan Cengiz), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.s. 50-51.

⁹⁵ Blagoj Stojkovski, "The Post-Ilinden Events in Macedonia during 1904 According to Norwegian Reports", 1991, <http://www.makedonika.org/STOICOVSKI1.htm>. (Erişim: 22.12.2019).

⁹⁶ Dackombe, **a.g.t.**, s. 117.

reformu üzerine yoğunlaştırılmak istenmiştir ve 1905 yılında padişahın, eyaletin mali idaresinde reform yapmaya teşvik edilmesi için bir girişimde bulunulmuştur.⁹⁷

Padişahın bu teklifi reddetmesi üzerine Büyük Güçler, taleplerini yerine getirmek için donanmaları ile Osmanlı İmparatorluğu'nu tehdit etmişlerdir. Ancak daha sonra Büyük Güçler, yürütme otoritesini Avrupalı yetkililere devretmesi konusunda padişahı zorlamakta isteksiz davranmışlardır. Bu nedenle Lord Lansdowne, parlamentoda, İngiltere'nin Makedonların durumunu iyileştirme görevini tek başına üstlenme şansının olmadığını dile getirmiştir.⁹⁸ Yine de İngiliz Hükümeti, reformların uygulanması ve iş birliği yapılması konusunda Bab-ı Ali'ye baskı yapmaya devam etmiştir. 1905 yılında Lord Lansdowne, Makedonya'daki asker sayısını iç güvenlik için yeterli olabilecek şekilde yeniden düzenleyen bir plan çizmiştir.⁹⁹ Planda, bir genel müfettişin başkanlığında Büyük Güçler tarafından aday gösterilen delegelerden oluşan bir komisyon atanması önerilmiştir. Bu komisyon, yerel ekonominin ve adaletin etkili denetimlerini sağlayabilecek idari yetkilere de sahip olacaktır. Mali reformlar, aşar vergisinin değişimini içerecek ve her bir Makedon vilayeti tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na sabit bir ödeme yapılmasını sağlayacaktır. Ayrıca genel müfettiş, Makedonya'da kalması gerekebileceği için Türk birliklerinin emri ile görevlendirilecektir.¹⁰⁰ Avusturya ve Rusya bu programı kabul etmek istememişlerdir. Fransa da Rusya'nın rızası olmadan harekete geçmeyecektir. Bunun sonucu olarak Avusturya ve Rusya, Makedonya'daki mali kontrol için bir karşı öneri sunmuşlardır. Lord Lansdowne, buna daha fazla eşitlik sağlayan bir programla yanıt vermiştir, ancak Bab-ı Ali nihayetinde bunu reddetmiştir.¹⁰¹ Bu reddedişin sebebi olarak liberal enternasyonalistlerin bakış açısından göze batan ihmal ise herhangi bir etkin teminatın dahil edilememesi olmuştur. Olayları daha da karmaşık hale getirmek, halkın ilgisini Makedonya'da tutmayı imkânsız hale getirdiği gibi hükümetin müzakerelerde kritik bir aşamadaki istifası, Balkan Komitesinin mali kontrol planının etkinliği için açıkça vahim olan tavizleri değerlendirmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁰²

⁹⁷ Jennings, **a.g.t.**, s. 11.

⁹⁸ **A.g.t.**, s. 12.

⁹⁹ Henry Noel Brailsford, **Macedonia; Its Races and Their Future**, Methuen, London, 1906, s. 309; Dackombe, **a.g.t.**, s. 118.

¹⁰⁰ Dackombe, **a.g.t.**, s. 118.

¹⁰¹ Brailsford, **a.g.e.**, s. 310; Dackombe, **a.g.t.**, s. 118.

¹⁰² Dackombe, **a.g.t.**, s. 118.

1906'da Liberal Parti yeniden iktidara gelmiştir ve Sir Edward Grey, Lord Lansdowne'dan Dışişleri Bakanlığı görevini devralmıştır. Bir liberalin Dışişleri Bakanı olması, parlamentodaki yardımsever grupta Makedonya sorununa derhal bir çözüm getirileceği yönünde bir beklentiye sebep olsa da durum böyle olmamıştır. Grey, Büyük Güçler'in Makedonya sorununa duyduğu ilginin geçici olarak tükendiğini düşünmektedir.¹⁰³ Balkan Komitesi, Edward Grey üzerinde baskı uygulamaya devam etmiş ve Grey bu baskı neticesinde Büyük Güçler'i daha fazla çaba sarf etmeleri konusunda teşvik etmiştir. Fakat Büyük Güçler, hala padişahın bağımsız bir vali fikrine sıcak bakmamaktaydı. Böylece Grey, Makedonya'da halihazırda çalışmakta olan çeşitli komisyon ve komiteleri güçlendirmeye çalışmakla yetinmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Grey, İngiltere'nin Makedonya sorununu çözmek için izolasyon politikasından vazgeçmesi gerektiği konusunda parlamentoyu da uyarmıştır.¹⁰⁴

İngiliz parlamentosunda ve Büyük Güçler arasında bu tartışmalar sürerken, Buxton kardeşler 1905 yılından itibaren Balkanlar'daki Osmanlı topraklarına giderek İngiltere lehine birtakım çalışmalar yapmışlardır. Buxton kardeşlerin Balkanlara yaptığı ziyaretlerden rahatsızlık duyan Osmanlı hükümeti, Buxton kardeşleri takip ettirerek onların faaliyetlerini kontrol altına almaya çalışmıştır. 1905 yılında Balkan Komitesi üyesi William Arthur Moore ve Charles Buxton bir Balkan gezisine çıkarak önce Sofya'ya gitmiş, ardından diğer Balkan ülkelerinin başkentlerini dolaşarak Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya temsilcileriyle görüşmüşlerdir. Charles Buxton ve William Arthur Moore bu devletler arasında bir ittifak kurabilmek amacıyla Londra'da bu üç devletin de iştiraki ile bir sergi açılmasını teklif etmişlerdir. Bu ikili, yapmış oldukları bu geziyle, siyasi ve ticari bir ittifak kurabilmeyi amaçlamıştır. Londra'da üç ülkenin birden katılacağı böyle bir serginin yapılması, İngiliz halkının dikkatini yeniden Balkan meselesine yönlendirecek ve Makedonya sorunun çözüme kavuşmasını sağlayacaktı.¹⁰⁵ Charles Buxton ve William Arthur Moore'un gerçekleştirmiş olduğu bu gezi Osmanlı İmparatorluğu tarafından tepki ile karşılanmış, Bulgar silahlı komitelerinin liderlerinden olan Ledomir Dimitriyef'i yanlarına almaları ise bu gezinin en çok eleştirilen yönü olmuştur. Üsküp'e kadar gelmiş olan Buxton ve Moore'un bu gezisi sakıncalı ve tehlikeli olarak görülmüş ve

¹⁰³ Jennings, **a.g.t.**, s. 12.

¹⁰⁴ **A.g.t.**, s. 12.

¹⁰⁵ **BOA, Y.A.HUS**, 491/100, (23 Ağustos 1905).

Sultan II. Abdülhamit adına bir irade-i seniyye¹⁰⁶ çıkarılarak gezinin engellenmesi tebliğ edilmiş, Sadaret'ten (Başbakanlık) bu iradenin gereğinin yapılması istenmiştir.¹⁰⁷ Yapmış oldukları bu gezinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından engellenmesi sonrasında Charles Buxton ve Moore, İşkodra üzerinden ülkelerine dönmek istediklerini ve bunun için kendilerine *mürur tezkiresi*¹⁰⁸ verilmesini Osmanlı İmparatorluğu'ndan talep etmişlerdir. Sonuç olarak bir irade çıkarılarak, Buxton ve William Arthur Moore'un istediği iznin bir an evvel verilmesi ve bu kişilerin ülkeden uzaklaştırılması Sadarettten istenmiştir.¹⁰⁹

1906 yılına gelindiğinde ise Yunan, Sırp, Bulgar örgütlerinin çetecilik faaliyetlerinin Makedonya'da yoğun bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Bu sırada bölgenin genel asayişinden sorumlu olan Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, Sadarete bir yazı yazarak Noel Buxton'ın Üsküp'e gelerek oradan Pirlepe yoluyla Manastır'a, sonra Ohri ile Kesriye kazalarına gideceğini ve bu gezisi için müsaade istediğini belirtmiştir. Ayrıca, Buxton'ın Üsküp'te bulunduğu sırada buradaki Bulgar tüccarlar ile görüşmeler yaptığını, Sırlar ile Bulgarların birleşmesi gerektiği yönündeki düşüncelerini ise Sırp Konsolosu ile paylaştığını yazmıştır. Hüseyin Hilmi Paşa, Buxton'ın gitmek için izin istediği bölgelerde Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde zararlı faaliyetlerde bulunabileceğine dair düşüncesini de belirterek, Buxton'ın bu gezisine Manastır ve Ohri şehirlerini kapsayacak şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nun tayin edeceği askerler eşliğinde izin verilmesini tavsiye etmiştir. Sadaret ve Hariciye Nezareti, Hüseyin Hilmi Paşa'nın bu tavsiyesini dikkate alarak Noel Buxton'ın askerler eşliğinde sadece Manastır ve Ohri'ye gidebileceğine dair karar vermiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ “Arapça bir kelime olan irâde “dileme, isteme; meram, emir, ferman” mânalarını taşır. Irâde-i seniyye ise “padişah emri” anlamına gelmekte, sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılmaktadır. Sözlü irâde-i seniyye, padişahın sadrazama bizzat tebliğ ettiği emir karşılığı kullanılan bir tabirdir. Osmanlı diplomatiğinde irâde-i seniyye veya çok defa kullanıldığı gibi kısaca irade sözüyle özel bir belge türü kastedilmektedir. Bu da padişahın emrinin Mâbeyn-i Hümayun başkâtibi tarafından sadrazama bildirildiği belgedir...” Ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, “İrade-i Seniyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.22 (2000), s.s. 391-392.

¹⁰⁷ BOA, İHUS, 133/16, (8 Eylül 1905); BOA, BEO, 2662/199632, (10 Eylül 1905).

¹⁰⁸ “Osmanlı topraklarında seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı herkes seyahat için bir izin tezkiresi almak mecburiyetindeydi. 16. yüzyılda “yol hükmü” denilen bu belge 19. yüzyılda “mürur tezkiresi” adıyla anılmıştır. Eldeki örnekler göre bir yıl süre ile verilen yol tezkireleri, istenilen bilgi başlıklarının matbu olarak hazırlandığı 14×28 cm. ebadında kâğıtlar olup bilgilerin el yazısı ile doldurulduğu dikkati çeker. Kâğıdın üst tarafında bir çerçeve içinde “mürur tezkiresi” yazısı bulunur, boydan orta kısmında sağ tarafta hangi devletin tebaası olduğu, nerede ikamet ettiği, kendisi ve babasının adları, nereden nereye seyahat edeceği gibi hususlar yer alırdı...” Ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, “Mürur Tezkiresi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.32 (2006), s.s. 60-61.

¹⁰⁹ BOA, İHUS, 133/47, (19 Eylül 1905).

¹¹⁰ BOA, BEO, 2912/218367, (15 Eylül 1906). (İlgili belge için bkz. Ek-1)

Noel Buxton, Balkanlar'a yapmış olduğu diğer bir gezisini 1908 yılında Manastır'a giderek düzenlemiştir. Bu gezisi için önceden izin almayan Noel Buxton'ın gezi sırasındaki faaliyetlerinden kuşku ve endişe duyan Hüseyin Hilmi Paşa, İngiltere'nin Selanik Başkonsolosu olan Harry H. Lamb'dan Noel Buxton'ın bu gezisi hakkında bir açıklama talep etmiştir. Harry H. Lamb, konu hakkında daha önceden Hüseyin Hilmi Paşa ile yapmış olduğu görüşmeyi kanıt göstererek Noel Buxton'ın İngiltere Hariciye Nezaretine çağrılarak gezi sırasındaki hareketleri hakkında açıklama istendiğini ve herhangi bir zararlı davranış sergilemediği yönünde ifade verdiğini belirtmiştir.¹¹¹

Takvimler 21 Ocak 1908 tarihini gösterdiğinde, Sefaret Müsteşarı Hamid Bey, Sadarete “*Londra'dan Şifre*” başlıklı bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta, Balkan Komitesinin 27 Ocak 1908'de bir toplantı gerçekleştireceğini ve bu toplantı için dağıtmış oldukları davetiyelerde Vilayet-i Selase'de görevli olan yabancı memurların Büyük Güçler'in kontrolü altında olması gerektiğinin İngiltere Hükümetinden talep edileceğinin bilgisini vermiştir.¹¹² 23 Ocak 1908'de saraya gelen ve Emin Süleyman imzalı bir istihbarata göre ise Balkan Komitesinin bu toplantısında, İngiltere hükümetinin Balkan sorununda daha aktif rol alması gerektiği, adliye reformu ve Lord Lansdowne'un önermiş olduğu reform programına dair görüşmeler yapılacaktır. Emin Süleyman'ın aktardığına göre yapılacak olan bu toplantıda Noel Buxton kışkırtıcı bir rol üstlenecek, Rusya ve Avusturya programının Vilayet-i Selase'de iyi sonuçlar getirmediği yönünde şikayetler dile getirecek, Türklük, Osmanlılık ve İslamiyet aleyhinde beyanlarda bulunacak ve böylelikle İngiliz hükümeti ve parlamentosu Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tahrik edilecektir.¹¹³

Daily Telegraph gazetesinin 28 Ocak 1908 tarihli haberine yer veren arşiv belgesine göre, Balkan Komitesi, Londra'da Westminster Palace Otel'de bir konferans düzenlemiştir. Bu konferansa katılanlar arasında Hereford piskoposu, Mr. Trevelyan, Noel Buxton ve başka lordlar da bulunmaktadır. Konferansın başkanlığını ise Scott Holland yapmaktadır. Konuşma yapan Holland, sadece Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Hristiyanların birbiriyle savaştığını ve buna son vermek için tek çözümün Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu hakların elinden alınması olduğunu söylemiştir. İngiltere hükümetinin daha fazla sorumluluk alması

¹¹¹ BOA, TFR.I.KNS, 9/879, (24 Ocak 1908).

¹¹² BOA, Y.PRK.BŞK, 78/9, (21 Ocak 1908).

¹¹³ BOA, Y.PRK.AZJ, 53/66, (23 Ocak 1908). (İlgili belge için bkz. Ek-2).

gerektiğini de sözlerine ekleyen Holland, Makedonya jandarmalarının çetelerle başa çıkamadığını da belirtmektedir. Ayrıca Holland, Lord Lansdowne'un iki sene önce önermiş olduğu tedbirlerin harekete geçmek için en etkili çare olduğunu ve İslam tehlikesinin önemsenerek padişahın izlemiş olduğu siyasetin karşısında hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁴ Scott Holland'ın ardından söz alan Lord Stanmore, Makedonya'nın içinde bulunduğu kötü durumdan İngiltere ve diğer Büyük Güçler'in sorumlu olduğunu belirterek, Mürtsteg Reform Programının yürürlükte olduğu dört yıl içerisinde yaklaşık on bin kişinin öldürülmesinin Avrupa için büyük bir ayıp olduğunun altını çizmiştir.¹¹⁵

8 Haziran 1908 tarihinde Londra Büyükelçisi Mehmet Rıfat Paşa'nın saray başkatipliğine göndermiş olduğu vesikaya göre, Balkan Komitesi 4 Haziran günü aralarında genel başkan ve komite müdürü olan Noel Buxton'ın da bulunduğu üyelerle birlikte yıllık toplantısını gerçekleştirmiştir. Londra piskoposu bu toplantıda yapmış olduğu konuşmada Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli topraklarına sahip olmasından İngiltere hükümetinin sorumlu olduğunu söyleyerek son on ay içinde bu bölgede meydana gelen cinayet sayısının 1133 olduğunu ve son on sene içerisinde toplam ölüm sayısının on binlere yaklaştığını belirterek İngiliz hükümetini Rumeli halkına yardım etmeye davet etmiştir. Rıfat Paşa'nın aktardığına göre birçok radikal ve liberal İngiliz gazetesinin İstanbul muhabiri olan Mr. Napier, bu toplantıda alınan kararları şu şekilde açıklamıştır: *“Rumeli vilayetlerine bir genel vali atanacak, bu vali ancak büyük devletlerin rızasıyla görevden alınabilecek, Rumeli’de bulunan Avrupalı heyetlere gerçek bir teftiş hakkı verilmesi hakkında İngiltere Dışişleri Bakanı tarafından Avrupa kabineleri nezdindeki girişimlerde ısrar edilecek.”* Rıfat Paşa'nın aktarmış olduğu bir başka bilgiye göre, Avam Kamarasında Sosyalist Parti'ye mensup bazı milletvekilleri, son aylarda Rusya'da meydana gelen katliamlarda binlerce kişinin öldürüldüğünü belirterek, İngiltere Kralı ve Rus Çarı arasında Reval'de yapılacak görüşmeye itiraz etmişlerdir. Fakat Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, *“Bir ülkenin içişlerine müdahale etmek doğru olmaz”* diyerek bu milletvekillerini susturmuştur. Rıfat Paşa'ya göre, Balkan Komitesinin Rumeli'ye ilişkin müdahalelerine rağmen Rusya'daki katliamlara sessiz kalması, İngiltere hükümetinin taraflı bir dış siyaset izlediğinin göstergesidir.¹¹⁶

¹¹⁴ BOA, Y.PRK.TKM, 50/78, (28 Ocak 1908).

¹¹⁵ BOA, Y.PRK.TKM, 50/78, (28 Ocak 1908).

¹¹⁶ BOA, Y.PRK.EŞA, 52/59, (08 Haziran 1908).

Görüldüğü üzere İngiltere hükümeti, Osmanlı yönetimini suçlamaya devam etmekte ve gerekli gördükleri reformların yapılması için baskı yapan devletlerin başında gelmektedir. Bu dönemde Avusturya'da yaşanan iç sorunlar, Rusya'nın 1903 Münzsteg Programından sonra yönünü Asya'ya çevirmesi ve sonucunda 1905 yılında Japonya'ya yenilmesi ve ardından yaşanan 1905 Rus Devrimi, İngiliz hükümetinin reformların uygulanması konusunda baskılarını arttırmasının önünü açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Komitesinin baskısı olarak gördüğü İngiliz reform istekleri artarak devam etmiştir. Bu istekler ve İngilizlerin başını çektiği Balkanlarda reform yapılması gerektiği fikri ve Osmanlı İmparatorluğu'na bu doğrultuda uyguladığı baskı, Balkanlar'da merkezi yönetime duyulan muhalefetin kuvvetlenmesini ve yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir.¹¹⁷

Balkanlar'da bunlar yaşanırken, kapalı kapılar ardında ise Büyük Güçler, birtakım hesaplar içerisinde. İngiltere'de Herbert Asquith liderliğindeki Liberal Parti'nin 1906 seçimlerini kazanarak iktidara gelmesiyle İngiltere ve Rusya arasındaki yakınlaşma artmaya başlamıştır. 8 Nisan 1904 tarihinde Fransa ile bir ittifak antlaşması imzalayan İngiltere'nin hedefi, Rusya ile de bir ittifak antlaşması imzalamaktır. Zira, Fransa ve Rusya arasında 4 Ocak 1894 tarihinde bir ittifak anlaşması imzalanmış ve bu üç devletin resmi ittifakı yani Üçlü İtilafın kurulması İngiltere ve Rusya arasında yapılacak olan bir antlaşmayı beklemektedir. Sonuç olarak 31 Ağustos 1907'de Petersburg'da bu antlaşma imzalanmıştır. Böylece 20 Mayıs 1882'de kurulan Üçlü İttifak'ın (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya) karşında Üçlü İtilaf (İngiltere, Fransa, Rusya) da fiilen kurulmuştur.¹¹⁸

Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki baskının gün geçtikçe arttığı bu dönemde, İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola 9-10 Haziran 1908 tarihlerinde Avrupa sorunlarını tartışmak üzere Reval'de (Bugünkü Estonya'nın başkenti Tallin) görüşmüşlerdir. Fahir Armaoğlu'nun aktardığı üzere bu görüşmelere ait tek yazılı belge, o tarihte İngiltere Dışişleri Bakanı müsteşarı olan Sir Charles Hardinge'in bu görüşmelere dair hazırlayıp Dışişleri Bakanı Edward Grey'e verdiği rapordur. Bu nedenle, Reval görüşmeleri çok tartışma konusu olmuştur.¹¹⁹ Hardinge'nin raporda belirttiğine göre, VII. Edward ve II. Nikola, Makedonya'da uygulanacak reform

¹¹⁷ Mustafa Malhut, **I. Meşrutiyet'ten II. Meşrutiyet'e Osmanlı-İngiliz İlişkileri (1876-1914)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2019, s.s. 657-658.

¹¹⁸ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 24; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 600.

¹¹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 600.

projeleri konusunda tam mutabakata varmışlardır.¹²⁰ Bu görüşmenin ayrıntılarının gizli tutulması ve dünya kamuoyunda Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşılması amacıyla iki ülkenin gizli bir antlaşma imzalandığı şeklinde söylentilerin çıkması Osmanlı tarihinde önemli bir değişimin kıvılcımı olacaktır. Bu söylentiler, Makedonya'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri arasında endişeye sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi düzeninin artık ıslah edilmesi gerektiğini düşünen İttihat ve Terakki Cemiyeti, Büyük Güçler'in Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama teşebbüslerine karşılık imparatorluğun kurtuluşunun yeniden meşruti yönetime geçilmesiyle mümkün olacağını düşünmüş ve faaliyetlerini bu yönde hızlandırmıştır.¹²¹

¹²⁰ Edward Grey, **Memoires De Edward Grey**, Payot, Paris, 1927, s. 202.

¹²¹ Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki: 1908 - 1914**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995, s. 17; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, C. 3, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 18; Tefik Çavdar, **İttihat ve Terakki**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 30; Yuriy Aşatoviç Petrosyan, **Sovyet Gözüyle Jön Türkler**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1974, s. 302.

III. BÖLÜM: 2. MEŞRUTİYETTEN BALKAN HARBİNE BALKAN KOMİTESİ

3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve II. Meşrutiyet

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi tarihinde çok önemli bir süreci oluşturan II. Meşrutiyet dönemi, her ne kadar 1908 ile 1918 yılları arasındaki on yıllık bir dönemi kapsamış olsa da Meşruti idarenin yeniden ilan edilmesini sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düşünsel temelleri, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan “*Genç Osmanlılar*” hareketine dayanmaktadır. Namık Kemal, Ziya Paşa ve Şinasi gibi önemli isimleri bünyesinde barındıran Genç Osmanlılar, imparatorluğu, içerisinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak ve batılı devletlerin ülkenin iç işlerine karışmasını engellemek için çareyi Meşruti yönetime geçmekte görmüşlerdir.¹²² Nitekim Meşrutiyet taraftarları, 23 Aralık 1876 tarihinde I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile bu hedeflerine ulaşmışlardır. Fakat, II. Abdülhamit'in 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını bahane ederek meclisi tatil etmesi, Türk parlamento tarihi açısından çok önemli bir girişim olan I. Meşrutiyet'in kısa süreli bir dönem olarak tarihteki yerini almasına ve Genç Osmanlılar'ın ülkeyi kurtarma teşebbüsünün kesintiye uğramasına neden olmuştur. II. Abdülhamit'in yönetiminin ilk yıllarında meşrutiyet yönetimini geri getirebilmek için birtakım girişimler yapılsa da başarılı olunamamış ve 1908 yılına kadar sürecek olan istibdat yönetimi böylelikle başlamıştır. Meclisin kapatılmasından sonra II. Abdülhamit'in yönetimine karşı Ali Suavi ve Kleanti Skalyeri'nin yapmış olduğu darbe teşebbüslerinin dışında herhangi bir direniş olmamıştır.¹²³ Toprak kayıplarının devam etmesi ve imparatorluktan ayrılan unsurların çoğalması, kurtuluşu meşrutiyet yönetiminde gören muhalif kesime güç kazandırmıştır. Nitekim Mekteb-i Tıbbiye'deki öğrenciler arasında bu yönde ilk hareketlenme ortaya çıkmış ve 1889 yılında İbrahim Temo, İshak Sükuti, Abdullah Cevdet ve Mehmet Reşit tarafından “*İttihad-i Osmani Cemiyeti*” kurulmuştur.¹²⁴ Bu cemiyet, kısa sürede büyüyerek İstanbul'daki diğer yüksek okullar olan Harbiye, Mülkiye, Baytariye, Bahriye, Topçu ve Mühendishane'ye de yayılmıştır.¹²⁵

¹²² Çavdar, a.g.e., s. 15.

¹²³ Hasan Taner Kerimoğlu, **Osmanlı'da Devrim ve Fedakâran-ı Millet: İstibdat Dönemi Sürgün ve Fırarilerinin Devr-i Hürriyet'te Mücadeleleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2018, s. 21.

¹²⁴ Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 174; Ahmed Bedevî Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 45; Çavdar, a.g.e., s. 15; Bayur, a.g.e., C. 1, Kısım 1, s. 64.

¹²⁵ Ernest Edmonson Ramsaur, **Jön Türkler ve 1908 İhtilali**, Sander Yayınları, İstanbul, 1972, s. 33.

1892 yılında birkaç öğrenci tarafından saraya verilen jurnal ile II. Abdülhamit cemiyetin varlığından haberdar olmuştur. Bu durum üzerine cemiyetin önde gelen isimleri tutuklanmıştır. Fakat aradan üç ay geçmeden tutuklananlar affedilerek okullarına dönmelerine izin verilmiştir ve cemiyet çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Teşkilatlanmasını güçlendirip meşruti yönetim yanlısı fikirleri memlekete yaydıktan sonra harekete geçmeyi planlayan cemiyet, 1895'te İstanbul'da Ermeni olaylarının başlaması üzerine harekete geçerek ilk bildirisini yayınlamıştır.¹²⁶

Yaptığı çalışmalar ile varlığını resmen ortaya koyan cemiyet, saray tarafından takibe alınmış ve cemiyet üyeleri tutuklanmaya başlamıştır.¹²⁷ Doktor Abdullah Cevdet ve Tıbbiye öğrencilerinden bazıları Trablusgarp, Şam ve Manastır'a sürülmüşlerdir. İbrahim Temo, İshak Sükuti, Tunalı Hilmi, İzmirli Nevzat, Akil Muhtar gibi cemiyetin nüfuzlu üyeleriyle, cemiyet içerisinde olmayan, fakat liberal düşünceli olan *Mizan* gazetesi sahibi Murat Bey ülkeden kaçmışlardır.¹²⁸ Böylece cemiyetin yurtiçindeki teşkilatlanması geçici bir süreliğine çökmüş ve faaliyetler yurtdışına intikal etmiştir. Yurtdışına intikal eden cemiyet, çalışmalarını Bükreş, Paris, Cenevre ve Kahire gibi merkezlerde yürütmeye başlamıştır. Bükreş çalışmaları, İbrahim Temo tarafından idare edilmiş ve Balkan ülkelerinde Türkler arasında şubeler kurmak yönünde gelişmiştir. Paris'te cemiyetin temsilcisi Ahmet Rıza olmuştur. Bu isim, daha önceden cemiyetin Avrupa temsilcisi olarak seçilmiş, 1895'ten itibaren *Meşveret* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Bu nedenle İstanbul'da cemiyet yıkılınca, fiili başkan durumuna gelmiştir. Cenevre ve Kahire merkezlerinde ise istikrarlı birer teşkilat kurulamamıştır.¹²⁹ Ahmet Rıza, başlarda büyük bir hayranlık uyandırmıştır fakat benimsemiş olduğu pozitivist düşünceleri ve esnek olmayan kişiliği yüzünden kendisini rakip görenler, onun otoritesine meydan okumuşlardır. Bunlardan ilki mizan gazetesinin sahibi Murat Bey'dir. II. Abdülhamit bu meydan okumanın ardından Mizancı Murat'ın (sahibi olduğu mizan gazetesinden dolayı bu ismi almıştır) anahtar kişi olduğunu düşünerek 1897 yılında Mahmut Celaleddin Paşa'yı Avrupa'ya göndermiştir. Paşa, cemiyetin Paris ve Cenevre şubeleri ile iletişime geçerek neşriyatlara son verilirse padişahın af çıkaracağını, memlekete dönenlere memuriyet verileceğini, ıslahatlara başlanacağını, Paris'te eğitim alan Türk öğrencilere maaş

¹²⁶ Çavdar, a.g.e., s. 16.

¹²⁷ A.g.e., s. 17.

¹²⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, s. 515.

¹²⁹ Karal, a.g.e., s. 515.

bağlanacağını ve Avrupa'da kalmak isteyen aydın kişilere elçiliklerde memuriyet verileceğini vadetmiştir.¹³⁰ Mizancı Murat, Mahmut Celaleddin Paşa'nın tekliflerini kabul ederek ülkeye dönmüş, onu takiben cemiyet üyelerinin çoğu da kendilerine vadedilenler karşılığında yurtdışındaki faaliyetlerini bırakarak İstanbul'a dönmüşlerdir.¹³¹ İshak Sükuti, Abdullah Cevdet, Tunalı Hilmi gibi nüfuzlu cemiyet üyeleri, elçiliklerde memuriyet yapma teklifini kabul etmişler, Übeydullah, Rahmi ve Süleyman Nazif de İstanbul'a dönmüşlerdir. Böylece Jön Türk hareketi büyük bir darbe almıştır. II. Abdülhamit'e itimat etmeyen Ahmet Rıza, Doktor Nazım ve Hoca Kadri, Paris'te kalıp faaliyetlerine devam etmişlerdir.¹³²

II. Abdülhamit'in kız kardeşi ile evli olan Damat Mahmut Paşa, İkinci Çırağan olayında karısının ve kethüdasının da rol alması ve Bağdat demiryolu imtiyazını temin etmek için saray nezdinde yapmış olduğu teşebbüsünün olumsuz olarak sonuçlanmasından sonra, Lütfullah ve Sabahattin isimli oğullarını yanına alarak 1899 yılında Avrupa'ya kaçmış ve meşrutiyet yolunda II. Abdülhamit'e karşı muhalefete girişmiştir.¹³³ Böylece Jön Türk hareketi bir ölçüde toparlanmıştır. Fakat kısa bir süre sonra Damat Mahmut Paşa ve oğlu Prens Sabahattin cemiyetin lideri olmak istemişlerdir. Prens Sabahattin babasının konumunu ve mal varlığını avantaj olarak kullanarak kendi yandaşlarından bir grup oluşturmayı başarmıştır. Ahmet Rıza, Müslüman-Osmanlı milliyetçiliğinden yanadır ve her türlü yabancı müdahalesine karşıdır. Prens Sabahattin ise adem-i merkezîyetçi bir yönetimden yanadır ve Osmanlı İmparatorluğu'na yapılacak yabancı teşebbüslere karşı değildir. Bu görüş ayrılığı cemiyet içinde bir hizipleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hizipler ilke ve amaç yönünden çatışmalarına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki rejimi devirmek gibi ortak bir amaçları vardır. Nitekim bu amaca yönelik olarak Prens Sabahattin ve kardeşi Lütfullah'ın çağrısı üzerine 4-9 Şubat 1902'de 1. Jön Türk Kongresi toplanmıştır.¹³⁴ Kongredeki tartışmalar oldukça sert geçmiştir. Kongreye katılanların birleştiği tek nokta ise II. Abdülhamit rejimine karşı olmalarıdır. Fakat bu rejimin değiştirilmesi için izlenecek yol ve yöntemler konusunda tamamen ayrı görüşler ortaya

¹³⁰ Karal, **a.g.e.**, s. 518.

¹³¹ Mithat Şükrü Bleda, **İmparatorluğun Çöküşü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s.s. 17-18; Ramsaur, **a.g.e.**, s.s. 63-66.

¹³² Karal, **a.g.e.**, s. 518.

¹³³ Kâzım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 298; Ramsaur, **a.g.e.**, s. 72.

¹³⁴ Çavdar, **a.g.e.**, 18; Karal, **a.g.e.**, s. 520; Kuran, **a.g.e.**, s. 189; Ramsaur, **a.g.e.**, s. 83; Petrosyan, **a.g.e.**, s.216.

çıkıştır. Tartışmalar sırasında iki önemli nokta üzerinde durulmuştur. İsmail Kemal, sadece propaganda ve yayınlı devrim yapılamayacağı ve bundan dolayı askeri güçlerin de devrim hareketine katılmaları gerektiğini öne sürmüştür. Ermeni delegelerince ortaya atılan ikinci görüş ise, reformların yapılabilmesi için yabancı devlet müdahalesinin davet edilmesi gerektiğidir.¹³⁵ Ahmet Rıza ise pozitivist düşüncelerinden dolayı şiddete, milliyetçiliğinden dolayı da yabancı müdahalesine kesinlikle karşıdır. Kongrede ortak bir sonuca varılamaması nedeniyle Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin'in başını çektiği gruplar arasındaki ayrışma kesinleşmiş ve iki ayrı cemiyet ortaya çıkmıştır. Ahmet Rıza grubu "*Terakki ve İttihat Cemiyeti*"ni kurarken Prens Sabahattin grubu ise "*Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti*"ni kurmuştur. Böylece Jön Türk hareketi resmen ikiye bölünmüştür.¹³⁶ Bu kongrede istenen sonucun alınamaması ile Jön Türk hareketi 1906 yılına kadar sürecek olan yeni bir durgunluk evresine girmiş, harekete dahil olanların sayısı artsa da görüş farklılıkları hareket içinde ciddi ayrılıklara/bölünmelere sebep olmuştur.

1906 yılına gelindiğinde Jön Türk hareketinin başka bir boyut kazandığını ve Selânik'te çok önemli bir adım atıldığını görmekteyiz. Evlerde toplantılar yaparak Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasını durdurmak için çareler arayan Selanik Vilayeti'ndeki Posta ve Telgraf İdaresi Başkatibi Talât Bey (Talât Paşa), Askeri Rüşdiye Müdürü Bursalı Mehmet Tahir, Askeri Rüşdiye Fransızca hocası Mehmet Naki Bey, Mithat Şükrü Bleda, Yüzbaşı Ömer Naci, Yaver Kâzım Nami Duru, eski İzmir valisi Rahmi Arslan, Teğmen İsmail Canbolat, Yüzbaşı İsmail Hakkı Baha, Yüzbaşı Edip Servet gibi isimler, bu toplantıların birinde "*Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*"ni kurmuşlardır.¹³⁷ Despotik yönetim ve yabancı müdahalesine karşı mücadele etmeyi kendisine amaç edinen bu cemiyet, kısa sürede çevre bölgelerde şubeler açmış ve Ahmet Rıza'nın dikkatini çekmiştir. Jön Türk hareketinin hızlanmasını sağlayan en önemli süreç ise 1907 yılında Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin birleşmesi olmuştur. Terakki ve İttihat Cemiyeti tarafından görevlendirilen Dr. Nazım Bey, Selanik'e gelerek Jön Türklerin Selanik grubu yöneticileri ile görüşmüş ve bu görüşmeden sonra iki cemiyet arasında

¹³⁵ Kuran, **a.g.e.**, s. 190; Petrosyan, **a.g.e.**, s. 217.

¹³⁶ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi**, s. 21; Petrosyan, **a.g.e.**, s. 222; Kuran, **a.g.e.**, s. 193.

¹³⁷ Bleda, **a.g.e.**, s.s. 21-22; Kazım Nami Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, Saraçoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s. 13; Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, s. 15.

yakınlaşma başlamıştır. Sonuç olarak 27 Eylül 1907’de iki cemiyetin birleşmesine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır.¹³⁸ Bu iki cemiyetin birleşmesiyle de Terakki ve İttihat Cemiyeti’nde devrimci düşünceler güç kazanmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere Büyük Güçler’in Makedonya üzerindeki emelleri, Osmanlı yönetimine bu doğrultuda uyguladıkları baskılar ve II. Abdülhamit’in bu baskılar karşısındaki tutumu, İttihatçı hareketin Makedonya’da daha fazla güçlenip gelişmesine vesile olmuştur. Çünkü II. Abdülhamit’in teslimiyetçi politikası önce Makedonya’nın daha sonra ise imparatorluğun paylaşılacağı korkusunu yaratmıştır.¹³⁹

Tüm bu gelişmeler üzerine, II. Abdülhamit rejimine karşı çıkan tüm muhalif güçlerin ortak bir harekete geçebilmesi için Ermeni komitacıların önerisiyle bir kongre toplanmasına karar verilmiştir.¹⁴⁰ Nitekim 27-29 Aralık 1907 tarihlerinde Paris’te 2. Jön Türk Kongresi gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede, 1902 yılında yapılan kongrenin aksine yabancı müdahalesiyle ilgili fikirlere değinilmeyerek anlaşmazlıklar bir kenara bırakılmış ve II. Abdülhamit yönetiminin devrilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁴¹ Meşrutiyet taraftarları için bardağı taşıran son damla ise 1908 yılının haziran ayında yapılan Reval Görüşmeleri olmuştur. İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola arasında yapılan bu görüşme sonucunda Makedonya sorunu ile ilgili ortak bir öneri hazırlanması, Terakki ve İttihat Cemiyeti’ni harekete geçirmiştir.¹⁴² Devrime dönüşecek olaylar ise Resneli Niyazi, Enver Bey ve Eyüp Sabri [Akgöl]’ün ayaklanarak dağa çıkması ile başlamıştır.¹⁴³ II. Abdülhamit, bu ayaklanmaları durdurmak için alaylı bir subay olan Şemsi Paşa’yı görevlendirmiştir. Fakat Şemsi Paşa, Manastır’da postaneden çıkarken cemiyet üyesi Atıf Bey tarafından öldürülmüştür.¹⁴⁴ Ayrıca Firzovik’te toplanan otuz bin Arnavut’un İttihatçıları ve yeni kurulacak anayasal düzeni desteklemeleri,¹⁴⁵ Manastır’da Terakki ve İttihat Cemiyeti’nin 23 Temmuz’da meşrutiyeti ilan ederek telgrafla saraya bildirmeleri gibi gelişmeler, II. Abdülhamit’e meşrutiyetin ilanından başka bir çare bırakmamıştır.¹⁴⁶ Sonuç olarak, 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet ilan edilmiş, Terakki ve İttihat

¹³⁸ Bayur, **a.g.e.**, C. 1, Kısım 1, s.s. 315-316; Petrosyan, **a.g.e.**, s. 255.

¹³⁹ Ergün Aybars, “Makedonya ve 2. Meşrutiyet”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 1, S. 1 (1983), s. 109.

¹⁴⁰ Petrosyan, **a.g.e.**, s. 259; Kuran, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁴¹ Kuran, **a.g.e.**, s. 297.

¹⁴² Bleda, **a.g.e.**, s.s. 47-48.

¹⁴³ **Enver Paşa’nın Anıları**, s. 90-105; Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İletişim, İstanbul, 1995, s. 122; Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitapevi, Ankara, 2001, s. 109.

¹⁴⁴ Çavdar, **a.g.e.**, s. 33; Bayur, **a.g.e.**, C. 1, Kısım 1, s.s. 455-456.

¹⁴⁵ Kansu, **a.g.e.**, s.s. 126-127; Çavdar, **a.g.e.**, s. 32; Bayur, **a.g.e.**, C. 1, Kısım 1, s.s. 449-450.

¹⁴⁶ Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, s.s. 110-113.

Cemiyeti de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır.¹⁴⁷

3.2. II. Meşrutiyet'in İlanı Sonrası Balkan Komitesi'nin Faaliyetleri

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nda dış meselelerin kısa bir süreliğine durulmasını sağlamıştır. Öyle ki Sırp, Bulgar, Rum komiteler ile Anadolu topraklarındaki Ermeni örgütler, görünürde silah bırakarak yeni rejimde "bekle ve gör" politikasına yönelmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu üzerinde başta İngiltere olmak üzere Büyük Güçler'in baskıları da kısa bir süreliğine durmuştur. Bunun yanı sıra, Osmanlı kamuoyunda İngiltere'ye yönelik bir sempati duyulmaya başlanmıştır. Bunun temel nedeni ise II. Abdülhamit'in istibdadına ve Alman yanlısı siyasetine olan tepkidir. İngiltere'nin de II. Meşrutiyet'i iyi karşılaması, eski Türk-İngiliz dostluğunun yeniden canlanmasını istediğini belirtmesi ve son yıllardaki düşmanlık ve sert muamelelerin Türk ulusuna karşı değil, Abdülhamit rejimine karşı yapıldığı yönündeki ifadeleri, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine vesile olmuştur.¹⁴⁸ Ayrıca Edward Grey, parlamentoda yapmış olduğu konuşmada, eski Türkofobik politikanın sona erdirilerek ihtiyatlı ama sempatik yeni bir tavrın başlaması gerektiğini vurgulayarak şu sözleri söylemiştir:

*"Tutumumuzun ve görüşlerimizin olabildiğince açık ve yaygın bir şekilde bilinmesi önemlidir. Hassas nokta şu anda Rusya olacak. Şimdi Rusya karşısı olduğumuza dair herhangi bir şüpheye yol açmadan Türkiye yanlısı olmalıyız."*¹⁴⁹

Meşrutiyet'in ilanından on sene sonra yeniden 1908'e dönen Yunus Nadi, *Yeni Gün* gazetesindeki bir makalesinde Türk-İngiliz ilişkisinin herhangi bir fayda ve menfaate dayanmadığını, İngiltere'nin eskiden beri Türk dostu olduğunu ve meşrutiyete kavuşan Türk ulusunun sevgiyle hatırladığı İngilizlerin dostluğunun şimdi ve gelecekte de devam edeceğini yazmaktaydı.¹⁵⁰ Fakat gelişmeler, Yunus Nadi'nin düşüncelerinin aksi yönünde yaşanmıştır ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfuzunu arttırmaya çalışmıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile önce Sait

¹⁴⁷ Kâzım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti: 1896-1909**, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s.s. 412-413.

¹⁴⁸ Bayur, **a.g.e.**, C. 1, Kısım 2, s. 97.

¹⁴⁹ Joseph Heller, **British Policy Towards the Ottoman Empire, 1908-1914**, F. Cass, London, 1983, s.s. 11-12.

¹⁵⁰ Yunus Nadi, "İngiltere ve Biz", **Yeni Gün**, 29 Aralık 1918, s. 1.

Paşa ve sonra da Kâmil Paşa gibi İngiliz yanlısı kimselerin Sadaret makamına getirilmesi, İngilizlerin bu amacına hizmet etmiştir diyebiliriz.¹⁵¹ Fakat İngiltere, İttihatçıları yakından tanımadıkları için mesafeli ve tedbirli davranıp müttefiki Rusya'nın tepkisini çekmek istememiştir. Bunu, Edward Grey'in İstanbul İngiliz Büyükelçisi Gerard Lowther'a 11 Ağustos 1908'de göndermiş olduğu mektuptaki şu sözlerden anlamaktayız:

*“Türkiye’de olanlar öylesine muhteşem ki bir anayasa kurmalarının imkansız olmadığını düşünüyorum. Irklarının ve dinlerinin tesirinde yeniden şiddete ve düzensizliğe kayabilirler veya mevcut kargaşanın dışında güçlü ve etkili bir askeri despotluk gelişebilir. Fakat şimdiden bunu tahmin edebilmek zor. Güçlü ve reformlar yapmış bir Türkiye’nin Avrupa diplomasisinde tesiri çok kudretli olabilir. Fakat bu olasılıklar üzerine spekülasyon yapmak için çok erken. Yapılan reformları destekliyor gibi görünerek onlara cesaret verelim, Ancak Rusya’yı, Türkiye’yi kendisine karşı bir engel olarak destekleme politikasına geri döndüğümüz izlenimini vermemeye dikkat etmeliyiz ve her fırsatta Ruslarla müşterek harekete hazır olduğumuzu göstermeliyiz...”*¹⁵²

Ayrıca İngilizler, meşrutiyetin kendi sömürgelerindeki Müslüman halkı etkileyeceğinden ve başta Mısır ve Hindistan’da da buna benzer anayasal hareketlerin meydana gelebileceğinden endişe etmişlerdir. Yine Edward Grey’in 31 Temmuz 1908 tarihinde Gerard Lowther’a göndermiş olduğu mektupta yer alan şu sözler bu endişelerini kanıtlar niteliktedir:

*“...Eğer Türkler anayasayı tam olarak uygulayıp kendini güçlendirirse bunun sonuçları öngöremeyeceğimiz kadar uzaklara gidebilir. Bu hareketin Mısır’daki etkisi muazzam olacak ve kendisini Hindistan’da da hissettirecektir. Biz şimdiye kadar idaremiz altında bulunan Müslümanlara kötü bir despot tarafından yönetildiklerini söylüyorduk. Halbuki biz idare ettiğimiz Müslümanlar için iyi bir despottuk ve bizim idaremiz altında daha mutluydular. Sultan tarafından yönetilen Müslümanların koşullarını ve tarafımızdan yönetilenlerin koşullarını karşılaştırma olanağına sahip olanlar, genellikle bizim lehimize olan farkı kabul etmeye hazırdı. Fakat eğer Türkiye şimdi bir parlamento kurar ve hükümet şeklini geliştirirse, Mısır’da bir anayasa talebi büyük güç kazanacak ve bu güce karşı koymamız çok zor olacaktır. Eğer Türkiye’de anayasal hareket iyi bir şekilde uygulanırsa Mısır’da ayaklanmalar çoğalacaktır. Mısır konusunda Türk hükümeti ile çatışmamız bize bir şey kazandırma. Bu nedenle Türk halkının hisleriyle çatışmak bizim mücadelemiz olacaktır...”*¹⁵³

¹⁵¹ Sina Akşin, **Şeriatçı Bir Ayaklanma: 31 Mart Olayı**, İmge Kitapevi, Ankara, 1994, s.s. 261-262.

¹⁵² George Peabody Gooch ve Harold Temperley, (Ed.), **British Documents on the Origins of the War 1898-1914**, C. 5, HM Stationery Office, London, 1928, s. 266.

¹⁵³ George Peabody Gooch ve Harold Temperley, **a.g.e.**, C. 5, s. 263.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi Balkan Komitesi ile İttihatçıların ilişkisinde de yeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devlet yapısında reformlar yapacağına dair Avrupa kamuoyunda ortaya çıkan beklentiler, Balkan Komitesi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁵⁴ Öyle ki 14 Eylül 1908 tarihli *The Times* gazetesi haberinde Profesör Westlake'in Balkan Komitesinin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki tüm propaganda faaliyetlerini durdurduğu yazmaktadır.¹⁵⁵ Ayrıca Balkan Komitesi özellikle de Noel Buxton ve Charles Roden Buxton kardeşler, İngiltere ve Osmanlı kamuoyunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarını destekleyen açıklamalarda bulunmuşlardır.¹⁵⁶ İlişkileri güçlendirmek isteyen Balkan Komitesi, İngilizlere yakın İttihatçılar ile yakınlaşmaya çalışırken, aynı şekilde İttihatçılar da kurulduğu günden beri Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunan Balkan Komitesiyle ilişkilerini geliştirerek bu komiteyi ve üyelerini kazanmak istemişlerdir.¹⁵⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Balkan Komitesi ile olan ilişkilerini cemiyetin önde gelen isimlerinden olan Selanik Mebusu Rahmi Bey sağlamaktadır.¹⁵⁸ İki tarafın da birbiriyle iyi ilişkiler kurma ve birbirlerini yakından tanıma isteği, İttihatçıların Balkan Komitesi üyelerini İstanbul'a davet etmesiyle sonuçlanmıştır. Charles Roden Buxton, bu daveti şu sözlerle anlatmaktadır:

“Amaçlarımızın farkında olan ve son eylemimizi takdir eden, İttihat ve Terakki Cemiyeti, bizi yeni Parlamentonun açılışında hazır bulunmak üzere İstanbul'a davet etti. Daveti kabul edenlerden biriydim. Resmi görevimiz Komiteye bir tebrik mesajı sunmaktı ve bu amaçla yetkililerin eğitildiği Hükümet okulu Ecole Civile'de bir toplantı düzenlendi.

Komitenin isteği doğrultusunda iktidara gelen hükümete saygılarımızı sunduk. Sultan ve Sadrazam tarafından kabul edilme onuruna nail olduk; bazılarımız Şeyh-ül İslam'la gayri resmi bir röportajın avantajına sahip oldu.

Londra'dan ayrılırken yarı resmi bir resepsiyonun formalitelerinin ötesinde İttihatçılarla hiçbir anlaşmamız olmaması gerektiğini hayal ediyordum. Politika, tarih ve sanatla ilgili birkaç hafta keyifli araştırmalar yapacağıma dair kendime söz verdim. Ancak Komitenin görüşü bu yönde değildi. Bu sıradan bir ziyaret değildi. Onlar bizim arkadaşımızdı ve biz de onların arkadaşydık. "Herkes" ile tanışacaktık; Jön Türkleri, amaçlarını, umutlarını anlayacaktık.”¹⁵⁹

¹⁵⁴ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 4.

¹⁵⁵ “The Balkan Committee and Turkish Revolution”, **The Times**, 14 Ekim 1908, s. 4.

¹⁵⁶ “Balkan Komitesinin Fikri”, **İkdam**, 04 Ekim 1908, s. 2.

¹⁵⁷ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 5.

¹⁵⁸ Hüseyin Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım**, C. 1, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s. 88; Osman Selim Kocahanoğlu, **Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945)**, Temel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 62.

¹⁵⁹ Charles Roden Buxton, **Turkey in Revolution**, T.F. Unwin, London, 1909, s.s. 14-15.

Aralık 1908’de İstanbul’a gelen Noel Buxton ve Balkan Komitesinin diğer üyeleri, İttihatçılar tarafından karşılanarak II. Abdülhamit ve üst düzey bürokratlarla tanıştırılmışlardır.¹⁶⁰ Balkan Komitesi üyelerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önde gelenleri tarafından Sultan ile yapacakları bir görüşme ve sonrasında hükümet adına sadrazamın evinde bir ziyafete davet edilmeleri, Kâmil Paşa tarafından hoş karşılanmamıştır.¹⁶¹ Bu duruma sinirlenen Kâmil Paşa, lafını esirgemeyerek İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin temsilcileri olan Binbaşı Hafız Hakkı ve Rahmi Bey’e evinin cemiyetin aşevi olmadığına, Londra ve İstanbul Büyükelçiliklerinin tavsiyesi olmadan Balkan Komitesinin İstanbul’a gelişinin hükümete ve kendisine karşı yapılan bir emri vaki olduğuna dair serzenişte bulunmuştur.¹⁶² Sonunda, Kâmil Paşa, bu sorunun temsilcilerle görüşülerek akşam yemeğinin kendisi tarafından uygun görülecek bir şekilde ve tarihte gerçekleşmesi konusunda II. Abdülhamit tarafından ikna edilmiştir.¹⁶³ Sadrazam Kâmil Paşa’nın bu tutumu, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gerginlik yaşamasına sebep olurken, dönemin muhalif yayınlarından olan *Volkan* gazetesi tarafından desteklenmiştir.¹⁶⁴

Kâmil Paşa ve İttihatçılar arasında yaşanan gerginliğin esas sebebi ise İttihatçıların hükümet kadrolarında kendi istekleri doğrultusunda değişiklik yapmak istemeleridir.¹⁶⁵ Bu durum Kâmil Paşa’yı rahatsız etmiş ve İttihatçıları sık sık eleştirerek onların faaliyetlerinin ülkeye zarar verdiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bu gelişmelerden sonra yaşanan ziyafet krizi, İttihat ve Terakki Cemiyeti adına Balkan Komitesini İstanbul’a davet eden Rahmi Bey’in, Kâmil Paşa’yı protesto etmesi ve İttihatçıların Rahmi Bey aracılığıyla Kâmil Paşa’yı II. Abdülhamit’e şikâyet ederek görevden alınmasını istemeleri ile son bulmuştur. Nitekim, 13 Şubat 1909’da Meclisi-i Mebusan’da yapılan güvenoyu sonucunda Kâmil Paşa hükümeti düşürülmüştür.¹⁶⁶ Kâmil Paşa, hükümetin düşürülmesinden sonra *İkdam* gazetesinde “*Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa Hazretlerinin İzahnamesi*” başlıklı açıklamasında İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne ağır eleştiriler yöneltmek İttihatçıların

¹⁶⁰ Hasan Ünal, “Britain and Ottoman Domestic Politics: From the Young Turk Revolution to the Counter-Revolution, 1908-1909”, *Middle Eastern Studies*, C. 37, S. 2 (2001), s. 5; Mehmetefendioğlu, *a.g.m.*, s. 5.

¹⁶¹ Ünal, *a.g.m.*, s. 5.

¹⁶² Philip P Graves, *İngilizler ve Türkler: Osmanlıdan Günümüze Türk-İngiliz ilişkileri (1790-1939)*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s. 82.

¹⁶³ *A.g.e.*, s. 82.

¹⁶⁴ M. Ali, “İzhar-ı Hakikat”, *Volkan*, 26 Şubat 1909, s.s. 2-3.

¹⁶⁵ Çavdar, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁶⁶ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, C. 1, D. 1, İç. 27, s. 613.

Balkan Komitesine vermek istedikleri ziyafeti örnek göstermiş ve İttihatçıları hükümet işlerine müdahale etmekle suçlamıştır.¹⁶⁷ Kâmil Paşa'nın bu suçlamalarına ve eleştirilerine cevabı ise Rahmi Bey vermiştir. 6 Nisan 1909 tarihinde *Tanin* gazetesinde “*Kâmil Paşa Hazretlerine*” başlığı ile yayınlanan cevap niteliğindeki yazıda ise Rahmi Bey, Kâmil Paşa'yı keyfi hareket etmekle ve sorumsuz davranmakla suçlamıştır.¹⁶⁸ Karşılıklı suçlamalar bu şekilde devam ederken İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkilerini bozmak istemeyen Balkan Komitesi de bu durumu yakından takip etmiştir. Özellikle Noel Buxton, gazetelere gönderdiği mektuplarda Kâmil Paşa'nın Prens Sabahattin ile yakın ilişkiler içerisinde olduğunu belirterek Kâmil Paşa'yı suçlamış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kâmil Paşa'ya karşı yürüttüğü politikayı övmüştür.¹⁶⁹

Kâmil Paşa'dan sonra Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadarete getirilmesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hükümet üzerindeki etkisi artmıştır. Buna karşın cemiyete ve Hüseyin Hilmi Paşa'ya yönelik muhalefet doruk noktasına çıkmıştır. Bu muhalefetin başını çeken isimler ise 2 Eylül 1908'de yurda dönen Prens Sabahattin ve Mizancı Murat gibi cemiyetin dışında kalan isimlerdir. Prens Sabahattin'in yurda dönmesinden sonra 14 Eylül 1908'de Nurettin Ferruh, Ahmet Fazlı, Ahmet Samim, Solon ve Bebi Kazanova, Nazım ve Şevket Beyler, Celalettin Arif ve Mahir Sait gibi liberal Jön Türkler tarafından *Ahrar Fırkası* kurulmuştur.¹⁷⁰ Parti yayın organının Prens Sabahattin tarafından yönetilen “*Terakki*” gazetesi olması, Prens Sabahattin'in Ahrar Fırkasının kurucusu olduğu yönünde bir izlenim yaratmıştır.¹⁷¹ Adım adım yükselen muhalefet basın yoluyla da kendini göstermiştir. Bu dönemde *Yeni Gazete* ve *Servet-i Fünun* gibi gazeteler Kâmil Paşa'yı desteklerken, *İkdam*, *Sada-yı Millet*, *Sabah*, *Serbesti* ve *Osmanlı* gibi gazeteler ise Ahrar Fırkası lehine haberler yaparak Hüseyin Hilmi Paşa'yı eleştirmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanında yer alan en önemli gazete ise Hüseyin Cahit Bey tarafından çıkarılan *Tanin*'dir. *İkdam* ve *Yeni Gazete*'nin başlatmış olduğu muhalefete *Volkan* gazetesi de “İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne” başlıklı yazıyla katılmıştır.¹⁷² Muhalif gazeteler ve hükümet yanlısı gazeteler arasındaki atışmalar devam ederken ilişkileri daha da gerginleştiren yazı Dr.

¹⁶⁷ “Sadr-ı Esbak Kamil Paşa Hazretlerinin İzahnamesi”, *İkdam*, 3 Nisan 1909, s.s. 1-2.

¹⁶⁸ Selanik Mebusu Rahmi, “Kamil Paşa Hazretlerine”, *Tanin*, 6 Nisan 1909, s.s. 2-3.

¹⁶⁹ “İngiliz Balkan Komitesinin Bir Mektubu”, *Tanin*, 23 Şubat 1909, s. 2.

¹⁷⁰ Çavdar, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁷¹ *A.g.e.*, s.s. 45-46.

¹⁷² “İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne”, *Volkan*, 1 Mart 1909, s. 2.

Rıza Nur'un 12 Mart 1909'da *İkdam*'da yazmış olduğu makaledir. "*Görüyorum ki İş Fena Gidiyor*" başlığı taşıyan bu makalede Dr. Rıza Nur, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ağır bir şekilde eleştirmektedir. İttihatçıların bazı yolsuzluklara karıştığını, halkı sömürdüğünü, hükümet içinde hükümet olduğunu ve orduya müdahale ettiğini belirten Rıza Nur, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meşrutiyeti savunduğu düşüncesine ise katılmamaktadır.¹⁷³ Dr. Rıza Nur'un bu yazısı büyük yankı uyandırmış ve *The Times* gazetesinde dahi bir özetine yer verilmiştir.¹⁷⁴

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile muhalefet arasındaki gerginliğin kırılma noktası ise 6 Nisan 1909'da *Serbesti* gazetesi başyazarı olan ve yazılarında cemiyete yönelik sert eleştirilerde bulunan Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesidir. Cenaze töreninin yapıldığı 8 Nisan'da *Serbesti* gazetesinin ilk sayfasında herhangi bir habere yer verilmeden "*Serbesti matbuatın ilk kurbanı, ömrünü menfilerde geçirmiş olan evlad-ı hürriyetten Hasan Fehmi Bey'in ruhuna fatiha.*" cümlesi yazılmıştır.¹⁷⁵ Aynı gün *İkdam* gazetesi de "*Serbesti matbuatın ilk müdafî' mazlumu ömrünü menfilerde geçirmiş evlad-ı hürriyetten Hasan Fehmi Bey'in ruhuna fatiha*" başlığıyla bu olaya yer vermiştir.¹⁷⁶ Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi, Meclis-i Mebusan'da da tartışılmış ve katilin neden yakalanmadığı hükümete sorulmuştur.¹⁷⁷ Yaşanan hararetli tartışmalar neticesinde meclis başkanı Ahmet Rıza Bey'in gensoruyu on gün sonrasına ertelemesi üzerine Erzurum Mebusu Varteks Efendi söze girerek "*O vakte kadar neler olmaz*" diyerek karşılık vermiştir. Gerçekten de birkaç gün sonra, 13 Nisan 1909'da bir ayaklanma gerçekleşmiştir. 31 Mart Vakası¹⁷⁸ olarak bilinen bu ayaklanma, Rumeli'den İstanbul'a getirilen Avcı Taburları'ndaki askerlerin ayaklanması ile başlamıştır. İsyancılar, Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinin görevden alınmasını, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Rıza, Talat ve Rahmi Bey'in İstanbul'dan uzaklaştırılmalarını talep etmişlerdir. Lazkiye Mebusu Arslan Bey'in Hüseyin Cahit Yalçın'a benzetilerek öldürülmesi ve Adliye Nazırı Nazım Bey'in meclis önünde öldürülmesi ayaklanmanın boyutunu gözler önüne sermektedir.¹⁷⁹ Bu olaydan sonra Hüseyin Cahit Yalçın ve Cavit Bey yurtdışına kaçmıştır.¹⁸⁰ İsyanın patlak vermesiyle

¹⁷³ Rıza Nur, "Görüyorum ki İş Fena Gidiyor", *İkdam*, 12 Mart 1909, s. 1.

¹⁷⁴ Çavdar, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁷⁵ *Serbesti*, 8 Nisan 1909, s. 1.

¹⁷⁶ *İkdam*, 8 Nisan 1909, s. 1.

¹⁷⁷ *M.M.Z.C.*, C. 2, D. 1, İç. 53, s.s. 651-655.

¹⁷⁸ Ayaklanma Rumi takvime göre 31 Mart 1325'te yaşandığı için bu isimle anılmaktadır.

¹⁷⁹ Çavdar, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁸⁰ "Meşrutiyet Devrine Dair Cavit Bey'in Hatıraları", *Tanin*, 4 Eylül 1943, s. 2.

istifa eden Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinin yerine Tevfik Paşa hükümeti kurulmuştur. Fakat Tevfik Paşa, bu ayaklanmaya son verme konusunda gerekli başarıyı gösterememiştir. Bu sırada Selanik'te Mahmut Şevket Paşa komutasında toplanan ve kurmay başkanlığında Kolağası rütbesiyle Mustafa Kemal Bey'in de bulunduğu Hareket Ordusu ayaklanmaya son vermek için İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Nitekim Harekât Ordusu bu ayaklanmayı bastırırken İstanbul'a tamamen hâkim olmuştur. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi gündeme gelmiş ve 27 Nisan 1909 tarihinde toplanan Meclis-i Mebusan, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine ve yerine kardeşi Mehmet Reşat Efendi'nin tahta çıkarılmasına oy birliği ile karar vermiştir.¹⁸¹

31 Mart Vakası sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu hem İngiltere ile olan ilişkilerini güçlendirmek hem de Balkan Komitesinin İstanbul ziyaretine karşılık vermek maksadıyla Londra'ya bir heyet göndermeye karar vermiştir. İçerisinde Talat Bey'in de olduğu ve birçok önemli isimden oluşan bu heyet, 1 Temmuz 1909'da yola çıkarak 17 Temmuz'da Londra'ya varmıştır.¹⁸² Heyeti karşılamak üzere Türk dostu İngiliz milletvekilleri tarafından "Türk Karşılama Komitesi", kalacakları süre boyunca masraflarının karşılanması için ise "Türk Karşılama Fonu" kurulmuştur. 1 Ağustos 1909 sabahı yurda dönmek üzere yola çıkan heyet Londra'da kaldıkları süre boyunca birçok ziyafete katılmış, Kral tarafından kabul edilmiş ve 22 Temmuz günü yapılan Balkan Komitesinin yıllık toplantısına katılmıştır.¹⁸³ Ayrıca Balkan Komitesinin 28 Şubat 1910 tarihli raporuna göre Enver Bey de Balkan Komitesini ziyaret etmiştir. Bu raporda Enver Bey'in ziyareti "*Visit Of Enver Bey, The Hero of the Young Turk Revolution (Enver Bey'in Ziyareti, Jön Türk Devrimi Kahramanı)*" başlığıyla yer almıştır.¹⁸⁴

Balkan Komitesinin 31 Mart Vakası sırasında da İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkiler kurduğu görülmektedir. Ahmet Mehmetefendioğlu'nın aktardığına göre Noel Buxton, isyanın yaşandığı günlerde Rahmi Bey'e bir mektup göndermiştir. Bu mektupta, 31 Mart Vakasından dolayı İngiliz kamuoyunda bozulan İttihat ve Terakki

¹⁸¹ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 10, S. 37 (2006), s.s. 42-43.

¹⁸² "The Turkish Deputation", *The Times*, 7 Temmuz 1909, s. 5. (Heyette yer alan isimler için bkz. Ek-3.)

¹⁸³ Osmanlı heyetinin bu ziyareti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kocatürk, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı-İngiliz İlişkileri, s.s. 65-72.

¹⁸⁴ *BOA, HR.SFR.3...*, 619/38, (3 Eylül 1910), s. 3. (İlgili rapor için bkz. Ek-4).

Cemiyeti imajını düzeltmek için gazetelere açıklamalar yaptıklarını belirtmiştir.¹⁸⁵ Ayrıca Noel Buxton, Balkanlar'da bulunan gayrimüslim komitelerinin temsilcilerini 31 Mart Vakası sırasında İttihatçılara karşı olumlu davranışlarından dolayı tebrik etmiştir.¹⁸⁶ Bunun yanı sıra, 2 Ekim 1909 tarihli *Sabah* gazetesi haberine göre İngiliz gazeteleri, Balkan Komitesinin İstanbul'da "Osmanlı İttihat Mektebi" namıyla üç okul kurmak istediğini yazmıştır ancak bu, düşünce gerçekleşmemiştir.¹⁸⁷

Balkan Komitesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki iyi ilişkiler 1910 yılından itibaren gerilemeye başlamış, 1911 yılında ise ortaya çıkan yeni sorunlarla tamamen bozulmuştur.¹⁸⁸ Bunun temel sebebi, Balkan Komitesinin kendi çıkarları doğrultusunda Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki faaliyetlerine hız vermesi ve asılsız haberler ile İngiltere kamuoyunda Türk düşmanlığını körüklemesidir. Noel Buxton'ın kardeşi Harold Buxton ile Sofya'ya giderek Jön Türkler aleyhinde söylemlerde bulunması ve Makedonya'daki Hristiyan halkı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtması Osmanlı basınında büyük tepki çekmiştir. Öyle ki *Hikmet* gazetesinde 9 Şubat 1911'de "Hürmetli Buxton" başlığıyla çıkan bir haberde şu satırlar yer almış ve Balkan Komitesinin gerçek yüzünün Osmanlı kamuoyu tarafından fark edilmesi sağlanmıştır:

"Avrupa'da her şey terakki eylediği gibi "serserilik" dahi büyük tekamülât göstermiştir. Cesur bir serseri, bazen kimsenin aklına gelmeyen teşebbüsât-ı maliyeye girişiyor, milyonlar kazanabiliyor. Lakin serserilerin saha faaliyeti yalnız ilm-i iktisadiyet değildir. İlm-i siyaset dahi bunlara semere için bir zemin teşkil ediyor. Bizim muhakememize göre merkezi Londra'da bulunan "Balkan Komitesi" de bazı siyasi serserilerin eser-i teşebbüsüdür. Bu binazir komitenin gaye-i hayaliyesinin ne olduğunu ibtida kimse anlayamıyordu. Hatta bu komite azasına çektiğimiz ziyafetlerde sarf ettiğimiz manasız sözler nazar-ı dikkate alınırsa, bizim de anlamayanlara kâfile-i salar olduğumuz tezahür eder.

*Zaman keşf-ü serairdir. Bu komitenin reisi hürmetlü Bakiston'un beyanatından anlaşıldığına göre bu komitenin asıl ve hakiki ismi "Balkan Hristiyanlarını Türkler Aleyhine Sevk ve Tevhid Etmek Üzere İngiliz Sofuları Ehl-i Salib Komitesi" olmak lazım gelir. Hürmetli Rahip Bakiston Bulgar, Rum, Sırp, Hristiyan, Arnavut, Ulah vesaire gibi gayrimüslim anasır-ı osmaniye'nin ittihadı ve Türklerle iyi geçinmelerini tavsiye ediyor. Balkan Komitesinin Makedonyalılar için çalışmaktan vazgeçmediğini müjdeliyor. Genç Türklerin Makedonya'da Hristiyanların terfiye-i ahvaline yanaşmadığını ve daha nice şikayetler sarf ediyor."*¹⁸⁹

¹⁸⁵ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 6-7; "The Situation in Turkey", **The Times**, 20 Nisan 1909, s. 6.

¹⁸⁶ "Balkan Komitesi", **Sabah**, 19 Mayıs 1909, s. 3.

¹⁸⁷ "Balkan Komitesi", **İkdam**, 2 Ekim 1909, s. 4.

¹⁸⁸ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 7.

¹⁸⁹ "Hürmetli Bakiston", **Hikmet**, 9 Şubat 1911, s. 3.

3.3. Balkan Savaşları Sırasında Balkan Komitesinin Faaliyetleri

Balkan Komitesi, 1911 yılının başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na karşı şiddetli bir propaganda faaliyeti başlatmıştır. Özellikle İngiliz basınının önemli gazetelerinden olan *The Times* ve *Guardian* aracılığıyla Osmanlı hükümeti ve Jön Türklerin Makedonya'daki Hristiyan halka karşı katliam yaptıklarına dair asılsız haberler yaparak dünya kamuoylarına yaymaya çalışmışlardır. Bu minvalde bir mektup da Noel Buxton tarafından Jön Türklere gönderilmiş ve Hüseyin Cahit Yalçın tarafından 26 Şubat 1911 tarihli *Tanin* gazetesinin ilk sayfasında yorumlanmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın, Makedonya meselesinde en büyük mesuliyetin Sofya'dan idare edilen Bulgar komitelerinde olduğunu, bu komitelerin Makedonya'daki halktan tehdit ve şiddet yoluyla silah topladığını, köylüleri tehdit ederek zorla Bulgaristan'a sevk ettiğini belirtmektedir. Ayrıca köylülerin Bulgar komitelerinin ölüm ile vuku bulan tehditlerinden korkması sonucu hükümete karşı taşkınlık yaptıklarını belirten Hüseyin Cahit, bu komiteler olmasa idi köylülerin silahlarını hükümete teslim edeceğini söyleyerek Makedonya'daki Hristiyanların içinde bulunduğu duruma Bulgar komitelerinin sebep olduğunu ifade ediyordu.¹⁹⁰

Balkan Komitesi, 4 Temmuz 1911'de yıllık toplantısını gerçekleştirmek üzere Noel Buxton'ın başkanlığında Londra'da toplanmıştır. Bu toplantının gündeminde ise yıl boyunca rapor edilen konuların görüşülmesi vardır. Toplantıda söz alan isimler arasında Sir Edwin Pears, Sir Arthur Evans, H.M. Brailsford, John Westlake ve Gertrude Bell gibi isimler vardır. Toplantıda Türk hükümetinin Arnavutluk'ta izlemiş olduğu Türkleştirme ve birleştirme politikası eleştirilmiştir. Ayrıca toplantı sonunda kabul edilen raporda Jön Türklerin Makedonya'da söz verdikleri ıslahatları yapmayarak bu bölgede silahsızlandırma politikası izlemeleri ve şiddet olaylarının yeniden canlanmasına neden olmaları eleştirilmiştir. Sonuç olarak, bölge halkının durumunun gün geçtikçe kötüleştiği ifade edilmiş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bu durumun bir an önce düzeltilmesi için ıslahatların yapılması istenmiştir.¹⁹¹

Balkan Komitesi yapmış olduğu toplantılarda Balkanlar'daki kötü durum ve göz ardı edilen ıslahatlar konusunda Osmanlı hükümetini eleştirirken İngiliz gazeteleri de Balkan uluslarının birleşerek Osmanlı İmparatorluğu'na karşı büyük bir savaş açacağına ve İngiltere'nin de bu devletleri destekleyeceğine dair haberler yapmışlardır. Bu haberler Osmanlı kamuoyuna da yansımış fakat hem Osmanlı basını hem de

¹⁹⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, "Makedonya ve Balkan Komitesi", *Tanin*, 26 Şubat 1911, s. 1.

¹⁹¹ Kocatürk, *a.g.t.*, s. 65.

hükümet tarafından ciddiye alınmayarak küçümsenmiştir.¹⁹² Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu hakkında asılsız haberler yapan *The Times* gazetesinin bir muhabirinin Arnavutluk'taki Koplik şehrine geleceğine dair haber alan Harbiye Nezareti, Koplik'te görevli olan İşkodra Kuva-yı Mürettebe Kumandanı Şevket Turgut Paşa'ya muhabire saygı gösterilmesini ve kendisiyle konuşularak Osmanlı aleyhinde gerçeğe dayanmayan haberler yapmaması yönünde ikna edilmesini emretmiştir. Harbiye Nezareti'nin cevap olarak aldığı telgrafta muhabire her türlü saygının gösterildiği, kendisiyle akşam yemeği yenildiği ve bir Arnavut evinde misafir edilerek kendisine gerekli kanıtlar sunularak durumun gerçekliğiyle anlatıldığı belirtilmektedir. Ancak muhabir kendisine anlatılanlara inanmış gibi yaparak Osmanlı'ya karşı tutumunu sürdürmüş ve Koplik'te her şeyin yakılıp yıkıldığına dair bir yazı kaleme almıştır.¹⁹³

Faaliyetlerine devam etmekte olan Balkan Komitesi ise Türk aleyhtarlığını bir üst seviyeye taşıyarak 1911 Eylül ayında başlayan Trablusgarp Savaşı'nda İtalya'ya destek vermiştir. Balkan ülkelerini dolaşarak Osmanlı aleyhinde propagandalar yapan Buxton kardeşlerin kışkırtmaları Balkan Savaşlarının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Adım adım yaklaşmakta olan savaşın ayak sesleri Kosova Valiliği tarafından 23 Ocak 1912 tarihinde Sadarete duyurulmuştur. Valilik, Avusturya ve Rusya'nın desteklemiş olduğu Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir ittifak yaparak savaş açacaklarını, bu ittifaka Arnavut Hristiyanlarının da katılacağını ve Bulgaristan'ın ilk saldırıyı yapacağını belirten bir rapor göndermiştir.¹⁹⁴ Ayrıca *Tanin* gazetesi de Balkan devletlerinin ittifak yapabileceği olasılığını 31 Ocak 1912 tarihli sayısının ilk sayfasında duyurmuştur. Haberde, Bulgaristan veliahdı Prens Boris'in 18 yaşına girip reşit olması nedeniyle Sofya'da düzenlenen şenliklere Yunanistan'ın veliaht Prens Konstantin'i göndermesine yer verilerek Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki bu yakınlaşmanın başka bir devlete karşı ittifak niteliğinde olup olmadığı sorgulanmaktadır.¹⁹⁵ İkdâm gazetesi de 18 Şubat 1912 tarihli sayısında Yunan veliahdının Sofya'daki şenlikte hazır bulunmasının iki ülke arasındaki ittifakı alenen ortaya koyduğunu belirtmektedir.¹⁹⁶ Bu sırada *The*

¹⁹² "Bir Haftalık Vukuat", *Hikmet*, 24 Şubat 1911, s. 10.

¹⁹³ *BOA, HR.SYS, 149/23*, 09 Ağustos 1911.

¹⁹⁴ İlgili rapor için bkz. Mümin Yıldıztaş ve Nuran Koltuk, (Ed.), *Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2013, s.s. 48-50.

¹⁹⁵ İsmail Hakkı, "Yunanistan-Bulgaristan", *Tanin*, 31 Ocak 1912, s. 1.

¹⁹⁶ "Rum-Bulgar İttihadı ve Türkiye", *İkdâm*, 18 Şubat 1912, s. 2.

Times gazetesi 6 Nisan 1912 tarihinde Balkan Komitesi tarafından kendilerine gönderilen Manifestoyu yayınlamıştır. Manifestonun içeriği şu şekildedir:

“Balkan Komitesi'nden, Komite'nin Makedonya ve Arnavutluk'ta büyük ve giderek artan ölçekteki saldırılara ve zulümlere dair inkâr edilemez kanıtlara sahip olduklarını belirten bir manifesto aldık. Komite, geçtiğimiz günlerde Türkiye'nin bazı bölgelerini ziyaret eden Sir Edward Boyle'dan, geçen kışın bir kısmını Arnavutluk'ta geçiren Bay H. W. Nevinston'dan ve Türkiye'deki Avrupalı sakinlerden aldıkları raporları bu duruma kanıt göstermiştir. Ancak bu zulümlerin en garip ve uğursuz yönü Hükümet yetkililerinin de bunun içinde olmasıdır. Şüphesiz, Abdülhamit rejimi altında Türkiye'nin söz konusu illerinde işlenen cinayetler daha fazladır. Bu kasvetli durum karşısında, Türk Hükümeti tarafından Makedonya ve Arnavutluk'a, halk tarafından şikâyet edilen mağduriyetleri soruşturma ve onlara çözüm yolları uygulama yetkileri ile donatılmış özel bir komisyon gönderildi. Devlet dairelerinin her birinin temsilcilerinden oluşan ve İçişleri Bakanı Hacı Adil Bey'in de olduğu bu komisyona, Maliye Bakanlığı Danışmanı Sayın Robert Graves ve Jandarma ile birlikte görev yapan Fransız subaylardan biri eşlik etmektedir. Bu noktada bu Komisyonun gönderilmesine vesile olan neden, ister reform için samimi bir istek olsun, ister yakın genel seçim arifesinde biraz popülerlik kazanma umudu olsun, Bay Graves'in Komisyon'u ciddi olarak kabul etmiş olması son derece önemli ve cesaret vericidir. Sonuç olarak, yönetim tarafından Makedonya ve Arnavutluk'ta halkın barış ve refahını sağlayacak ve geniş bir özerkliğe dayanacak kesin ve hızlı reformlar gerçekleştirmezse Reval programında belirtildiği gibi Türkler, zorla baskı altına alınacaktır.”¹⁹⁷

Kosova Valiliğinin 23 Ocak'taki uyarısı, 31 Ocak'ta Tanin gazetesinin ve 18 Şubat'ta İkdâm gazetesinin yer verdiği şüphelerine rağmen Osmanlı hükümeti gerekli tedbirleri almamıştır. Sonuç olarak Balkan Komitesinin ve İngiliz basınının kışkırtmaları, Trablusgarp Savaşı'nın kaybedilmesi, ordunun içinde ortaya çıkan gruplaşmalar ve hükümetin adım adım gelen savaşa karşı yeterli tedbiri alamaması, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski gücünden çok uzakta olduğunu iyice ortaya çıkarmış ve Balkan devletleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ittifak yapmıştır.¹⁹⁸ 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmesiyle I. Balkan Savaşı resmen başlamıştır. Bunun üzerine Sadaret, diğer Balkan devletlerinin de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan edebileceğini belirten ve bu nedenle herkesin hazırlıklı olup gerekli gayreti göstermesini tavsiye eden bir genelgeyi vilayetlere göndermiştir.¹⁹⁹ Noel Buxton ve kardeşi Charles Roden Buxton da kaleme aldıkları

¹⁹⁷ “Manifesto From The Balkan Committee”, **Times**, 06 Nisan 1912, s. 3.

¹⁹⁸ **BOA, BEO**, 4091/306769, (02 Ekim 1912).

¹⁹⁹ **BOA, BEO**, 4095/307064, (08 Ekim 1912).

“*The War and the Balkans*” adlı kitapta Balkan devletleri arasındaki bu ittifakın oluşumunu şu şekilde anlatmaktadırlar:

“Balkanlar'daki mevcut durum ancak yakın tarihlerine bakılarak anlaşılabilir. Bir dizi hızlı ve dramatik değişiklik iki yıl içinde devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini tamamen değiştirdi. Bu iki yıl içinde yaşanan olaylar, Balkan ittifakının olasılığına ve devletlerin mevcut gruplaşmalarına ışık tutuyor.

1912 baharında, Balkanlar'daki devlet adamlarının şimdiye kadarki en büyük siyasi başarısı yaşandı. Yunanistan'ı temsil eden M. Venizelos, Bulgaristan'ı temsil eden M. Gueshoff ve Sırbistan'ı temsil eden M. Pasich, Avrupa'daki Türk İmparatorluğu'nu yok etmek amacıyla bir Balkan ittifakı kurmayı başardılar. O zamana kadar üç devlet arasında keskin bir düşmanlık yaşanmaktaydı ve bu durum evrensel olarak böyle bir kombinasyonun umutsuz olduğunu düşündürüyordu. Belki de buradan mevcut kriz için bir ders çıkarabiliriz. The Times'ın usta muhabiri Bourchier'in dostça arabuluculuğu sayesinde bu zorlukların üstesinden gelindi. O olmasaydı ittifak devletleri ön görüşmelere bile başlayamazlardı.”²⁰⁰

Karadağ'ın savaş ilan etmesiyle birlikte Büyük Güçler bir bildiri yayınlayarak savaş sonrasında Rumeli'de ortaya çıkabilecek sınır değişikliklerini kabul etmeyeceklerini ve mevcut statükonun korunacağını açıklamışlardır. Bu bildiri, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı kazanma ihtimaline karşı hazırlanmıştır.²⁰¹ Ancak Balkan kuvvetleri tarafından savaşın kolay kazanılacağı da oldukça aşıkardır. Çünkü 700 bin kişilik Balkan kuvvetlerine karşılık Osmanlı askeri gücü ise 320 bin kişiden oluşmaktadır. İç siyasetteki çekişmeler ve mali sorunlar Osmanlı ordusunun modern teçhizat açısından geri kalmasına sebep olmuştur.²⁰² Osmanlı kuvvetleri, Balkan İttifakına karşı dört farklı cephe olmak üzere Trakya'da Bulgarlara karşı; Makedonya'da Bulgarlara, Sırlara ve Yunanlara karşı; Arnavutluk'ta Yunanlara, Sırlara ve Karadağlılara karşı ve Kosova'da Karadağlılara ve Sırlara karşı savaşmıştır.²⁰³ Büyük bir hızla devam eden I. Balkan Savaşında sırasıyla Yanya, İşkodra, Kırklareli, Selanik ve Manastır kaybedilirken yüz elli beş gün süren bir savunmadan sonra ise Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olan Edirne de düşman eline geçmiştir.²⁰⁴ Rumeli topraklarının büyük bir çoğunluğu bu şekilde

²⁰⁰ Noel Buxton ve Charles Roden Buxton, **The War and the Balkans**, George Allen&Unwin Ltd., London, 1915, s.s. 24-25.

²⁰¹ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 97.

²⁰² Jelavich, **a.g.e.**, s. 102.

²⁰³ Mika Suonpää, “Britain, Balkan Conflicts and the Evolving Conceptions of Militarism, 1875–1913”, **The Journal of the Historical Association**, C. 99, S. 377 (2014), s. 645.

²⁰⁴ Çavdar, **a.g.e.**, s. 107.

kaybedilirken 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Barış Antlaşması ile I. Balkan Savaşı sona ermiştir. Bu antlaşmaya göre;

1. *Barış olacak.*
2. *Enez-Midye hattının batısında kalan topraklar Balkan ittifakına bırakılacak ve bu hat uluslararası bir komisyon tarafından saptanacak.*
3. *Osmanlı İmparatorluğu Arnavutluk sınırının çizilmesini ve bu ülkeyle ilgili bütün sorunlarının çözümünü büyük devletlere bırakacak.*
4. *Osmanlı İmparatorluğu Girit üzerindeki bütün haklarını büyük devletlere bırakacak.*
5. *Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan devletleri, Ege Adaları ile Aynoroz üzerindeki her türlü karar verme hakkını büyük devletlere bırakacak.*
6. *Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan devletleri, biten savaşın ve toprak değişikliklerinin ortaya çıkarmış olduğu mali sorunların, temsilcilerinin katılacağı, Paris'te toplanacak bir konferansta çözülmesini kabul edecek.*
7. *Savaş esirleri, hakkı kaza, uyrukluk ve ticaret işlerinin ayrıca antlaşmalarla çözüleceği kabul edilecek.*²⁰⁵

Savaşa son vermek amacıyla imzalanan Londra Barış Antlaşması ile Balkanlar'da kurulan yeni statü, yeni düşmanlıkları da beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilerek Balkanlar'dan çekilmesi sonrasında burada oluşan otorite boşluğunu kendi çıkarları doğrultusunda doldurmak isteyen ve Osmanlı'dan elde ettikleri toprakları paylaşma konusunda anlaşmazlığa düşen Balkan Devletleri arasındaki rekabet kısa bir süre sonra savaşa dönüşmüş ve böylece II. Balkan Savaşı başlamıştır. İlk savaş sonrasında yapılan toprak paylaşımını adaletsiz bulan ve Bulgaristan'ın hak ettiğinden fazla toprak aldığını düşünen diğer Balkan devletleri, Bulgaristan'a saldırmışlardır. Bunun üzerine Bulgaristan, savunma yapabilmek amacıyla Doğu Trakya'daki askerlerini geri çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu da bu durumu Edirne'yi geri kazanabilmek için bir fırsat olarak görmüş ve nitekim Enver Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Londra Antlaşması ile çizilen Midye-Enez hattını geçerek 22 Temmuz 1913'te Edirne'yi Bulgarların elinden geri almayı başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Edirne'yi geri alması üzerine Balkan Komitesi, 27 Temmuz 1913'te bu durumu protesto etmek maksadıyla The Free Church Council (Özgür Kilise Konseyi) ve parlamentodan kırk milletvekili ile bir toplantı düzenlemiştir. Toplantının gündemi ise Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu'nun yapacağı "katliam" için bir eylem planı oluşturmaktır. Toplantıya başkanlık eden Noel Buxton, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu hareketi ile sadece Londra Antlaşması'nı değil

²⁰⁵ Bayur, a.g.e., C. 2, Kısım 2, s. 313.

aynı zamanda Berlin Antlaşması'nı da çiğnediğini, bu olaydan Büyük Güçler'in sorumlu olduğunu ve alınan kararların Osmanlı İmparatorluğu'na kabul ettirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Toplantı sonunda kabul edilen önerge ile Büyük Güçler'in Osmanlı'ya karşı harekete geçmesine karar verilmiştir.²⁰⁶ Büyük Güçler, bu maksatla 7 Ağustos 1913'te Osmanlı İmparatorluğu'na bir nota göndererek Londra Anlaşması'nda belirtilen maddeye uyarak Midye-Enez hattının gerisine çekilmesini istemişlerdir. Fakat Osmanlı hükümeti 11 Ağustos'ta bu notayı reddetmiştir.²⁰⁷

Bundan sonraki süreci nihayete erdirecek olan gelişme ise barış antlaşmalarının imzalanması olmuştur. Balkan Savaşlarını sonuçlandıran antlaşmaların ilki 10 Ağustos 1913 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması'dır. Bulgaristan ile diğer Balkan devletleri arasında imzalanan bu antlaşmaya göre;

1. *Bulgaristan; Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya vermiştir.*
2. *Yunanistan Epir'in bütününi, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük kısmını almıştır.*
3. *Sırbistan'a Manastır, İstip, Üsküp, Priştine verilmiştir.*
4. *Karadağ Plevlye ve Cakova'yı almıştır.*
5. *Bulgaristan'a Makedonya'nın küçük bir bölümüyle Dedeağaç bölgesi bırakılmıştır.*²⁰⁸

Bükreş Antlaşması'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Balkan devletleri arasında bir dizi antlaşma yapılmıştır. Bunların ilki 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgaristan ile yapılan İstanbul Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile Batı Trakya Bulgaristan'a verilmiş, Meriç Nehri sınır kabul edilmiş ve Kırklareli, Dimetoka ve Edirne Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılmıştır.²⁰⁹ Bir başka antlaşma ise 14 Kasım 1913'te ise Yunanistan ile imzalanan Atina Antlaşması'dır. Bu antlaşmaya göre; Girit kesin olarak Yunanistan'a bırakılırken, Ege adalarının geleceği ise 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın 5. Maddesi uyarınca Büyük Güçler'in kararına bırakılmıştır. Son olarak 13 Mart 1914 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ve Sırbistan arasında İstanbul Anlaşması imzalanmıştır. İki devlet arasında herhangi bir sınır olmaması nedeniyle bu antlaşmanın içeriği daha çok Sırbistan'daki Türklerin ve sahip oldukları taşınmaz malların durumu ile ilgili olmuştur.²¹⁰

²⁰⁶ "The Turk Out of Europe-Balkan Committee Meeting at Westminster", **The Manchester Guardian**, 28 Temmuz 1913, s. 5.

²⁰⁷ Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 2, s.s. 450-451.

²⁰⁸ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 443.

²⁰⁹ **A.g.e.**, s. 443; Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 90.

²¹⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s. 444.

Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları sonucunda büyük bir yenilgiye uğrayarak Avrupa topraklarının yüzde 83'ünü, nüfusunun yüzde 69'unu kaybetmiş ve ekilebilir topraklarının çoğunu Balkan ülkelerine bırakmıştır.²¹¹ Ayrıca son derece şiddetli geçen Balkan Savaşları sonucunda yaklaşık 200.000 kişi hayatını kaybetmiş ve on binlerce kişi kolera ve diğer hastalıklara kurban gitmiştir.²¹² Savaş sonucunda Balkan devletlerinin sınırlarının değişmesi ile yeni bir siyasi harita çizilmiş ve bölgede bir statüko değişikliği ortaya çıkmıştır. Bu durum görünürde savaşımayan fakat çıkarları gereği ideolojik, siyasi ve ekonomik anlamda Balkan Savaşları'nda yer alan Büyük Güçler'i de etkilemiştir. Balkan Savaşları sonrası bölge üzerinde çıkar çatışması yaşayan bu devletler arasında gerginlikler artmış ve hızlı bir silahlanma yarışı başlamıştır. Bu durum dünya tarihinde bir dönüm noktası niteliğinde olan I. Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır. M. Hakan Yavuz'a göre, Balkan Savaşları, Bosna krizini ve Sırbistan ile Avusturya-Macaristan arasındaki menfi ilişkileri daha da kötüleştirerek I. Dünya Savaşı'nı doğrudan ateşlemiştir. Aslında Sırp irredentist milliyetçiliği Avusturya-Macaristan'ın yayılmacılığıyla doğrudan çelişmektedir ve Avusturya-Macaristan, Sırp irredentist politikalarını kontrol altına almak ve buna karşı koymak için Arnavut ve Boşnak milliyetçiliğini desteklemeye karar vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları'nda aldığı yenilgiyle Sırbistan ve Avusturya-Macaristan doğrudan karşı karşıya gelmiştir. Başka bir deyişle, Balkan Savaşları bu iki yayılmacı devlet arasındaki kalıcı rekabet için bir alan yaratmış, bu rekabet de I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinde büyük rol oynamıştır.²¹³

Büyük Güçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşını kazanacağını düşünerek kendi çıkarlarını korumak amacıyla Balkan İttifakında kendilerine yakın gördükleri devletlere Osmanlı'ya karşı galip gelebilmeleri için askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Savaştan önce yayınladıkları bildiride herhangi bir sınır değişikliğini kabul etmeyeceklerini belirten Büyük Güçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlubiyeti ve bölgeden geri çekilmesinin ardından Balkan devletlerinin ele geçirdiği topraklara müdahale edilemeyeceği yönünde bir politika

²¹¹ M. Hakan Yavuz, "Warfare and Nationalism The Balkan Wars as a Catalyst for Homogenization", **War and nationalism: The Balkan wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications**, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2013, s. 58.

²¹² Suonpää, **a.g.m.**, s. 645.

²¹³ Yavuz, **a.g.m.**, s.s. 73-74.

izlemişlerdir.²¹⁴ Balkan Komitesi de bu politikaya paralel şekilde aşağıdaki açıklamayı yapmış ve esas amacını bir kez daha ortaya koymuştur:

“Balkan Komitesi 1903’teki başlangıcından itibaren kendisini bu halklar için hoş görülebilir yaşam koşullarına ulaşılmasına adadı. Berlin Antlaşması’nın 23. maddesi uyarınca onların yasal taleplerine başvurdu ve İngiltere’ye 1878’de Ayastefanos Antlaşması’nın iptalinde oynadığı baskın rolden kaynaklanan özel sorumluluğunu hatırlattı. O antlaşma eğer uygulansaydı o zamandan beri sıkıntı, karışıklık ve katliam sahnesi olan tüm bölgeyi kurtaracaktı... Türk memurlarına nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmayan hiçbir ülkenin doğrudan yönetiminin artık teslim edilemeyeceği açıktır... Türklerin kendilerine vermeyi reddettiği ve büyük devletlerin de zorla gerçekleştirmede başarısız olduğu hukuk ve düzeni sağlamak için, onların (Balkan devletlerinin) silah gücüyle ve kendilerini tehlikeye atarak gösterdikleri azme sempati duymamak imkânsızdır... Türk egemenliğinden bir kere kurtarılmış hiçbir toprak veya halk asla onun boyunduruğu altına tekrar yerleştirilmemelidir...”²¹⁵

Balkan Savaşları sırasında Balkan Komitesi siyasileri, gazetecileri, akademisyenleri ve din alanındaki yetkilileri kışkırtmaya çalışmıştır.²¹⁶ Noel Buxton, Balkan Savaşını Kasım 1912 ‘den itibaren Bulgar subayları ile birlikte takip etmiş ve anılarını *“With The Bulgarian Staff”* isimli bir kitapta yayımlamıştır. Noel Buxton, Gueshoff ve General Savoff’un özel izni sayesinde Kızılağaç’ta kardeşiyle birlikte kurmay subaylara katıldıklarını yazmıştır. 8 Kasım 1912 Cuma günü, kaldıkları kulübenin kapısında buldukları atlar ile yola çıkan Buxton kardeşler, 18 Ekim’de Birinci Ordunun güzergahını takip ederek arazide ilerlemişlerdir. Buxton kardeşlere bu yolculuklarında iki Bulgar süvari bölüğü eşlik etmiştir.²¹⁷ Kitapta Kırklareli’yi (Kırk Kilise) bir Hristiyan şehri olarak belirten Buxton, Bulgarların bu bölgeye hâkim olmalarından sonra halka mutluluk ve özgürlük getirerek onlara sahip çıktıklarını söylemektedir. Ayrıca İngiltere’nin 93 Harbi sırasında Osmanlı yanlısı siyasetini de eleştiren Noel Buxton, *“Böyle bir politika izlenmemiş olsaydı Bulgaristan çok daha önceden özgürlüğüne kavuşurdu ve Balkan Savaşındaki bu yıkım hiç yaşanmazdı”* diyerek görüşünü belirtmektedir.²¹⁸ Kitabın genelinde Türkler ve Türk egemenliği hakkında ağır ifadeler kullanan Buxton, Türk askerlerinin Hristiyan kızlarına tecavüz

²¹⁴ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 97.

²¹⁵ “The Responsibility of England”, **The Manchester Guardian**, 30 Ekim 1912, s. 10’dan akt. Kocatürk, **a.g.t.**, s.s. 98-99.

²¹⁶ Tal Buenos, “Beyond Complicity: British Responsibility for the Massacres of Armenians in World War I”, **War and Collapse: World War I and the Ottoman State**, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2016, s. 922.

²¹⁷ Noel Buxton, **With the Bulgarian Staff**, The Macmillan Company, New York, 1913, s.s. 1-2.

²¹⁸ **A.g.e.**, s. 125.

ettiğini,²¹⁹ kadın ve çocukları öldürdüğünü²²⁰ ve tüm bu yaptıklarına rağmen Hristiyan halkın Türklere karşı herhangi bir intikam eyleminde bulunmadığını iddia etmektedir. Ancak Buxton, oldukça çarpıcı olan bu iddiaları yazarken hiçbir belge ya da kanıt göstermemiştir. Kitabında bu iddialara yer veren Buxton, Balkan Savaşı sırasında ittifak devletlerinin hasta ve yaralı askerlerine yardım eden “The Balkan War Relief Fund Committee” isimli yardım komitesine de başkanlık yapmıştır. Bu komite yaralı ve hasta askerlere yardım etmenin yanı sıra Bulgar ordusunun Sofya’ya gidip gelirken yol masraflarını da karşılamıştır.²²¹ Ayrıca Buxton, St. Clair Stobart isimli bir hemşirenin başkanlık yapmış olduğu ve Bulgar askerlerine yardım etmek için Kırklareli’ne giden “Women’s Sick and Wounded Convoy Corps” isimli sağlık ekibine de destek olmuştur. Noel Buxton, kardeşi Harold Buxton ile birlikte gerekli ön hazırlıkları yapmak üzere önce Sofya’ya, ardından Kırklareli’ne gidecek olan Bayan Stobart’a eşlik etmiştir. Ayrıca bu sağlık ekibinin yol masraflarını karşılamış, Bayan Stobart’a hastane giderlerini karşılayabilmesi için de para vermiştir.²²²

Noel Buxton, başkanı olduğu “The Balkan War Relief Fund Committee” ile Makedonya’nın doğusunda faaliyetlerde bulunurken, Makedonya’nın batısında ise “Macedonian Relief Fund” isimli başka bir komite faaliyet göstermiştir. Noel Buxton, *“Balkan vahşetiyle ilgilenenler, samimiyetlerini sadece müttefiklere yönelik saldırılarla değil, aynı zamanda başta Canterbury Başpiskoposu ve Londra Belediye Başkanı tarafından desteklenen bu fonlara yapılan aboneliklerle de kanıtlayabilirler.”* diyerek herkesin bu fonlara bağış yapması gerektiğini söylemiştir.²²³ Aynı zamanda Harold Buxton da Drama’daki yardım faaliyetlerini yürütmüştür. Noel Buxton, kitabında kardeşi Harold Buxton’ın Drama’daki durumu şu sözlerle anlattığına dikkat çekmektedir:

*“Doğrudan Makedonya’dan gelen bizler, savaşın kaçınılmaz bir sonucu olarak buradaki pek çok bölgede ortaya çıkan mevcut koşulların bir resmini size vermek için acele etmeliyiz. Eğer gerçekten görmediyseniz, savaşın yaşlı nüfus, kadın ve çocuklar için ne anlama geldiğini anlayamazsınız. Bitmeyen bir korku, katliam, çıplaklık, yorgunluk, yiyecek ve barınak eksikliği. Bunlar, onların apaçık ve kaçınılmaz acılarıdır. Buradaki yardım faaliyetleri özellikle kış aylarında barış ilan edilene kadar devam etmelidir.”*²²⁴

²¹⁹ Buxton, **With The Bulgarian Staff**, s.s. 17-18.

²²⁰ **A.g.e.**, s.s. 27, 101-104.

²²¹ St. Clair Stobart, **War and Women**, G. Bell & Sons Ltd., London, 1913, s. 47.

²²² **A.g.e.**, s.s. 50-57.

²²³ Buxton, **With the Bulgarian Staff**, s.s. 94-95

²²⁴ **A.g.e.**, s.s. 95-97.

Harold Buxton, Bay Orloff ile Plevne köyünü ziyaret ettiğini, burada Bulgar ve Rum köylülerin yaşadıklarını belirtmiş ve birtakım iddialarda bulunmuştur. Harold, bölgeye Bulgar ordusunun yaklaşması ile bir Türk beyinin emir vererek tüm köyü yok ettiğini, 170 evin ve 210 yığının yakıldığını ve 69 kişinin öldürüldüğünü söylemektedir. Ayrıca, köyün hemen dışındaki bir depoda büyük miktarda tahıl depolandığını, Bulgar ordusunun bunun büyük kısmını talep ettiğini fakat bunun altı hafta boyunca insanlara yetecek kadar dağıtıldığını aktarmaktadır. Son olarak, fonlarının sınırlı olması sebebiyle insanlara sadece giyim veya un yardımı yapabildiklerini ve her ikisi için söz veremediklerini belirten Harold Buxton, Plevne'deki Rum ve Bulgar köylülerin giyeceği tercih etmeleri üzerine 27 Aralık'ta onlara giyecek gönderdiklerini aktarmaktadır.²²⁵

Balkan Komitesi ve Buxton kardeşlerin Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde yürüttükleri bu faaliyetlere karşın Osmanlı İmparatorluğu lehine yardım faaliyetlerinde bulunan İngilizler de olmuştur. 1873 yılında İstanbul'a yerleşen ve konsolosluk mahkemelerinde çalışan İngiliz avukat, tarihçi ve yazar Sir Edwin Pears'in "*Fourty Years in Constantinople*" kitabında aktardığına göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Balkan Savaşları nedeniyle zor durumda kalan insanlara yardım edebilmek amacıyla İngiliz Büyükelçi Gerard Lowther'in eşi Lady Lowther başkanlığında bir komite kurularak yardım çalışmaları yapılmıştır. Hayırsever amaçlar için kurulan bu komitenin yapacağı çalışmalara destek olacak fonlar ise diğer tüm devletlerden daha fazla para sağlayan Amerika ve İngiltere'den gönderilmiştir. Ayrıca mülteci kamplarını ziyaret edip onlara yardım eden yerel kadın komiteleri de kurulmuştur. Edwin Pears'in aktardığına göre, Lady Lowther'in yönetimindeki bu büyük organizasyona ek olarak Quaker Misyonu'nun başkanı olan Lady Burgess de Mr. Hobhouse ve başka kimselerin teşvikiyle hayırseverlik işlerine dahil olmuştur. Kitabında kızının da Lady Block'un yardım komitesinde aktif görev aldığını yazan Edwin Pears, eşinin ise diğer kadınlar ile birlikte elbise ve sargı bezi yapımında görev aldığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra Pears, İngiltere'deki Hint Müslümanlarından olan *Emir Ali*'nin başkanlığında bir komite kurulduğunu ve bu komitenin *Albay Surtees*'i İstanbul'a göndererek yerel bir komite kurmak ve yardım yapmakla görevlendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca bu yerel komitenin üç Türk (eski sadrazam Ferid Paşa, Damat Ferit Paşa, Mekke Şerifi'nin erkek kardeşi) ve kendisinin de dahil

²²⁵ Buxton, **With the Bulgarian Staff**, s.s. 95-97.

olduğu üç İngiliz (Albay Surtees, Albay Vinicombe, Edwin Pears) tarafından kurulduğunu yazmaktadır. Albay Surtees'in zorunlu sebeplerden dolayı İngiltere'ye dönmesiyle yerine komite üyeliğine Rahip Robert Frew seçilmiştir. Damat Ferit Paşa'nın evinde birkaç ay boyunca düzenli bir şekilde toplantılar yaptıklarını ve her gün dört ile beş bin Türk kadın ve çocuğu doyurduklarını ve bunun için bir cami avlusunu kullandıklarını belirten Pears, sağlık nedenlerinden dolayı komite başkanı Damat Ferit Paşa'nın istifa etmek zorunda kaldığını ve onun yerine başkanlığa kendisinin seçildiğini belirtmektedir. Savaş bitene ve mülteciler köylerine dönene kadar yardımlarına devam eden komite, mültecilerin evlerini inşa etmelerini de sağlamıştır. Pears'in aktardığına göre, Robert Frew, köyleri dolaşarak yapılan yardımların doğru insanlara dağıtılmasına çok dikkat etmiş ve hiç kimsenin yardımları zimmetine geçirmesine izin vermemiştir. Son olarak, Edwin Pears, Leydi Lowther'in kurmuş olduğu komite ve onun altındaki diğer komiteler ve varlığının son yarısında kendi başkanlığı altında olan yerel komitenin yapmış oldukları çalışmalar ile İngiltere'nin gurur duyabileceğini söylemektedir.²²⁶

Görüldüğü gibi, özellikle 93 Harbi ve sonrasında imzalanan Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları ile başlayıp Rumeli Genel Müfettişliği ile devam eden ve 1912-1913 Balkan Savaşları ile sonuçlanan Balkanlar'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş sürecinde, Balkan Komitesi ve Buxton kardeşler İngiltere adına Osmanlı aleyhinde birçok faaliyette bulunmuştur. Kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise dost gibi görünerek dolaylı yoldan icra edilen bu faaliyetler, Osmanlı kamuoyunda ve bürokrasisinde Buxton kardeşlere düşmanlık duyulması için yeterli olmuştur. Bu düşmanlığı daha da körükleyen olay ise bu defa Balkanlar'da değil, Doğu Anadolu'da yaşanmıştır. Balkan Savaşlarının Osmanlı İmparatorluğu için doğurduğu sonuçlardan cesaret alan Ermeni isyancılar 1913 yılından itibaren ayrılıkçı hareketlerini arttırmaya başlamıştır. Bu durumu fırsat bilen Balkan Komitesi de 1913 yılının Ekim ayından itibaren Ermeni sorunuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır.

²²⁶ Edwin Pears, **Forty Years in Constantinople**, Herbert Jenkins Limited, London, 1915, s.s. 336-338.

IV. BÖLÜM: BALKANLAR'DAN DOĞU ANADOLU'YA BALKAN KOMİTESİ

4.1. Ermeni Meselesi ve Balkan Komitesi

Ermeni Meselesi, ilk defa 93 Harbi'nin ortaya çıkarmış olduğu ağır sonuçlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu meselenin dönüm noktası ise benzer içerikleriyle Ayastefanos Antlaşmasının 16. maddesi²²⁷ ve Berlin Antlaşmasının 61. maddesi olmuştur. Bu antlaşma maddeleri ve Büyük Güçler'in müdahaleleri ile Ermeni meselesi uluslararası bir sorun haline gelirken Şark meselesinde yeni bir başlık olarak yerini almıştır. Bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanacağını düşünen İngiltere, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçerek Rus tehdidine karşı yeni bir politika izlemeye başlamıştır. Çünkü İngiltere, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkarak sıcak denizlere ineceğini düşünmektedir ve bunu önleyebilmek amacıyla iki farklı yol izlemiştir. Bunlardan ilki, imparatorluk sınırları içerisinde yaşanan milliyetçi hareketleri destekleyerek kendisine bağımlı devletler kurmaktır. İkincisi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik konum itibarıyla önemli olan bazı bölgelerini doğrudan işgal etmektir.²²⁸ Kıbrıs ve Mısır bu amaçla işgal edilen bölgeler olmuştur. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı izlemiş olduğu bu yeni siyaset William Ewart Gladstone ile başlamış ve sonrasında iktidara gelen Robert Salisbury ile devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise İngiltere'nin değişen bu politikasına karşı özellikle II. Wilhelm'in imparator olmasından sonra Almanya ile yakınlaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emelleri doğrultusunda İngiltere ve Rusya'nın çıkar çatışması yaşaması, Ermeni meselesini de uluslararası bir statüye getirmiş ve bu durumdan yararlanmak isteyen bazı Ermeniler de yurtiçinde ve yurtdışında bazı ihtilalci Ermeni komiteleri kurmuşlardır.²²⁹ Bu komitelerden bazıları 1881'de kurulan *Kara Haç Cemiyeti* (Van), 1881'de kurulan *Anavatan Müdafileri*

²²⁷ Bu maddeye göre: “Doğuda Rus askerinin istilası altında bulunup Osmanlı Devleti'ne iadesi gereken yerlerin tahliyesi oralarda iki devlet arasındaki iyi münasebetlere zarar getiren karışıklıklara meydan verebileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin oturduğu eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahatı vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlerle karşı emniyetlerini sağlamayı taahhüt eder.” Mahmut Celaleddin Paşa, **Mir'ât-ı Hakikat** (Haz. İsmet Miroğlu), Berekat Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 578.

²²⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 349.

²²⁹ Yusuf Halaçoğlu, **Ermeni Tehciri ve Gerçekler, 1914-1918**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 16.

(Erzurum), 1885'te kurulan *İhtilalci Armenekan Partisi* (Van), 1887'de kurulan *Hınçak Partisi* (Cenevre), 1890'da kurulan *Taşnak Partisi* (Tiflis)'dir.²³⁰ Bu komiteler amaçlarına ulaşabilmek için zaman zaman hem Müslümanlara hem de Ermenilere yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaktan çekinmemişlerdir. Bunun için Ermenileri kışkırtarak Müslümanlara saldırmalarını sağlamak istemişlerdir. Böylece Müslümanları tahrik ederek Ermenilere karşı şiddet eylemlerinin gerçekleşmesine sebep olacak ve bunun sonucunda Ermenistan devletini kurabilmek için Avrupa desteğini sağlayacaklardır.²³¹ Nitekim 1890 yılının haziran ayında Anavatan Müdafileri Cemiyeti'nin Erzurum'da, temmuz ayında ise Hınçak Partisi'nin İstanbul Kumkapanı'nda Ermenileri kışkırtmaları ile ilk ciddi olaylar yaşanmıştır.²³² İki tarafın da kayıplar verdiği bu olay Avrupa kamuoyuna Ermenilere katliam yapıldığı şeklinde yansımıştır. Bunun üzerine Avrupa devletlerini kendi yanlarına çekmek isteyen Ermeni komiteleri, hükümet taraftarı olarak gördükleri Ermenilere suikastlar düzenlemiş ve Sasun'da bir ayaklanma çıkarmışlardır.²³³ Sasun olayında Ermeni kayıplarının fazla olması, Avrupa devletlerini Osmanlı aleyhinde harekete geçirmiştir. Olaydan sonra kurulan Uluslararası Tahkikat Komisyonu, hazırlamış olduğu raporda Ermenilerin suçsuz olmadığını açıklamıştır. Böylece Sasun olayı Ermeni komitelerin beklentilerinin aksine Osmanlı İmparatorluğu üzerinde Avrupa'nın müdahalesine yol açmamıştır.²³⁴ Bunun üzerine Avrupalı devletlerin ilgisini çekmek isteyen Hınçak ve Taşnak komiteleri, 1896 yılında Van'da bir isyan başlatmış ve bu isyanda 418 Müslüman ile 1715 Ermeni ölmüştür.²³⁵ Bu isyanı aynı yılın ağustos ayında İstanbul'da meydana gelen Osmanlı Bankası saldırısı takip etmiştir.²³⁶ Van İsyanı ve Osmanlı Bankası'na yapılan saldırı İngiltere'ye beklediği fırsatı vermiştir. Bir taraftan II. Abdülhamit'e ıslahatlar konusunda baskı yapan İngiltere, diğer taraftan da tahttan indirmeye çalışmıştır. Bu gelişmelerden sonra II. Abdülhamit, 1896 yılının Kasım ayında bütün vilayetlerde ıslahat yapılmasına yönelik bir irade çıkartırken, aralık ayında ise Ermenilerin affına yönelik bir kanun çıkarmıştır.²³⁷ Ancak, Makedonya

²³⁰ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.s. 16-18.

²³¹ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı, 1821-1922**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 128.

²³² Erzurum ve Kumkapı olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kamuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985, s.s. 140-144; Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Belge Yayınları, İstanbul, 1976, s.s. 458-464.

²³³ Uras, **a.g.e.**, s.s. 469-477.

²³⁴ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.s. 19-20.

²³⁵ Gürün, **a.g.e.**, s. 163.

²³⁶ Uras, **a.g.e.**, s.s. 499-519; Gürün, **a.g.e.**, s.s. 163-165.

²³⁷ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 21.

meselesi, Girit isyanı (1896) ve Osmanlı-Yunanistan Savaşı (1897), Ermeni meselesinin arka planda kalmasına sebep olmuştur. II. Meşrutiyete giden süreçte 1904 yılındaki II. Sasun isyanı ve 1905 yılında II. Abdülhamit'e düzenlenen suikast girişimi dışında başka olay yaşanmamıştır.²³⁸ Bu dönemde amaçlarına ulaşamayan Ermeni komiteleri, II. Abdülhamit'e ve yönetimine karşı ortaya çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekleyerek ve hatta cemiyet üyeleriyle iş birliği yaparak amaçlarına ulaşmayı hedeflemişlerdir.²³⁹

Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile olaylar durulsa da bu durum fazla uzun sürmemiştir. Anayasaya göre herkesin silah taşıyabilme hakkını elde etmesi sonucu, Ermeniler tarafından binlerce silah satın alınmış, almayanlar ise kiliselerde verilen vaazlar ile silahlanmaya teşvik edilmiştir. Öyle ki Adana Piskoposu olan Muşeg, bölgeyi dolaşarak *“Bir ceketi olan onu satıp silah almalıdır.”* diyerek halkı kışkırtmıştır. Sonuç olarak 14 Nisan 1909 tarihinde yani 31 Mart Vakasından bir gün sonra Adana olayları meydana gelmiştir. Büyük Güçler'in Adana Olaylarına Ermeniler lehine müdahale etmesi beklenirken herhangi bir yardım gelmemesi üzerine olaylar son bulmuştur. Justin McCarthy'nin aktardığına göre mayıs ayının sonuna kadar devam eden bu olaylarda yaklaşık 17.000-20.000 kişi ölmüştür ve bunun %10'u Müslüman, geri kalanı ise Ermeni'dir.²⁴⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin anlaşma sağlamak için sürekli girişimde bulunmasına rağmen Ermeniler, Balkan Savaşları sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zor durumdan yararlanmak için Avrupalı devletleri olaylara dahil etmiştir.²⁴¹ Avrupalı devletler arasında Ermeni meselesinde Osmanlı İmparatorluğu'na en büyük baskıyı uygulayan İngiltere ve dolayısıyla Balkan Komitesi olmuştur. 3 Eylül 1912 tarihinde İngiliz müsteşar Charles Murray Marling, Edward Grey'e gönderdiği mektupta bu durumun varlığını şu sözlerle açık etmektedir:

*“...Arnavutlara verilecek tavizler, eninde sonunda sadece diğer Balkan eyaletlerine değil, Araplara, Kürtlere, Ermenilere ve diğer milletlere de verilmeli ve bu politika, İmparatorluğun bölünmesini gerektirecek bir politikadır...”*²⁴²

²³⁸ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 21.

²³⁹ Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 4, s. 118.

²⁴⁰ McCarthy, **a.g.e.**, s. 132.

²⁴¹ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 24.

²⁴² George Peabody Gooch ve Harold Temperley, ed., **British Documents on the Origins of the War 1898-1914**, C. 10, HM Stationery Office, London, 1933, s. 673.

1912 yılının Kasım ayına gelindiğinde ise Balkan Komitesinin Ermeni meselesine dahil olarak Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Balkan Komitesinin bir alt kolu olarak ortaya çıkan ve Buxton kardeşlerin de üyesi olduğu “The British Armenia Committee” bu mesele ile ilgilenerek Osmanlı Ermenileri üzerindeki İngiliz siyasetine yön vermiştir.²⁴³ Propaganda amacıyla 1913 yılında “*Armenia: Its People, Sufferings & Demands*” isimli bir kitapçık çıkaran bu komite, amaçlarının Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bağımsız bir Ermeni devleti kurmak olduğunu gözler önüne sermişlerdir. İngiltere’de ortaya çıkan bir başka komite de Lady Frederick liderliğindeki işçiler tarafından kurulan “The Friends of Armenia” isimli yardım komitesidir.²⁴⁴ 26 Mart 1913’te yani Bulgarlar ve Sırların Edirne’yi ele geçirdiği günde, Noel Buxton başkanlığındaki Balkan Komitesi, Avam Kamarası’nda bir toplantı düzenlemiş ve Edward Grey’e bir önerge sunmuştur. Üç maddeden oluşan bu önergenin Ermeniler ile ilgili olan maddesi ise şöyledir:

*“Büyük Güçler tarafından Osmanlı İmparatorluğu’na yapılacak her türlü mali yardım veya gümrük vergisinin artırılması gibi imkanlar, Ermeni nüfusunun içinde bulunduğu durumun düzeltilmesine yönelik Bab-ı Ali’nin vereceği garanti koşuluna bağlıdır.”*²⁴⁵

Birinci Balkan Savaşı’nda alınan yenilgi ve Ermeni meselesi konusunda Büyük Güçler’in yapmış olduğu devamlı baskılar, Osmanlı hükümetini geri dönülemez bir politikaya yöneltmiştir. Ermeni sorununu nihayete erdirmek isteyen Osmanlı İmparatorluğu, 24 Nisan 1913 yılında İngiltere’ye başvurarak Doğu Anadolu’da yapacağı düzenlemeler için Londra Sefiri Tevfik Paşa aracılığıyla subay ve müfettişler talep etmiştir. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu’nun bu talebini Ruslarla da paylaşmıştır. Ruslar, bu düzenlemeden yana olduklarını söylemekle birlikte Doğu Anadolu’da istedikleri şekilde düzenlemeler yapılmaması durumunda karışıklık çıkararak bölgeyi işgal edeceklerini bildirmiştir.²⁴⁶ Bunun üzerine İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu’nun talebi doğrultusunda bölgeye subay ve müfettiş göndermeyi kabul etmiştir. Fakat Rusya, bu gelişmeye itiraz ederek kendisinin katılmadığı bu girişimi kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine İngiltere talep edilen subay ve müfettişleri göndermeyerek geri adım atmış ve bölgede yapılacak düzenlemeleri

²⁴³ Noel Buxton ve Harold Buxton, **Travel and Politics in Armenia**, The Macmillan Company, New York, 1914, s. 139.

²⁴⁴ **A.g.e.**, s. 124.

²⁴⁵ Kocatürk, **a.g.t.**, s.s. 477-478.

²⁴⁶ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 24.

Rusya'ya bırakmıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun en çok çekindiği devlet olan Rusya, Ermeni meselesinde ön plana çıkmıştır.²⁴⁷

Bu gelişmeler meydana gelirken, Londra Sefiri olan Tevfik Paşa, Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya 19 Mayıs 1913'te gönderdiği gizli belgede Ermeni komitesi adıyla yeniden canlandırılan Balkan Komitesinin Avam Kamarası'nda bir toplantı düzenleyerek Ermeni meselesi ile ilgili aldığı kararları bildirmiştir. Ayrıca komitenin faaliyetleri nedeniyle Edward Grey ile de görüşüğünü belirten Tevfik Paşa, komitenin kuruluşu ve faaliyetleri konusunda İngiliz hükümetinin herhangi bir girişimi olmadığı yönünde bir cevap aldığını aktarmıştır. Tevfik Paşa, Balkan Komitesinin faaliyetlerinden endişe duyduğunu ve bu nedenle ciddi bir reform programının uygulanarak Doğu Anadolu'da yeni bir Makedonya'nın ortaya çıkmaması için önlem alınması gerektiğinin de altını çizmiştir.²⁴⁸ Bu sırada Bagos Nubar Paşa'nın başkanlığını yapmış olduğu bir Ermeni heyeti de Londra'ya gelerek hazırlamış oldukları bir notayı Noel Buxton'a vermiştir. Noel Buxton ve Balkan Komitesi, bu notanın İngiltere ve Büyük Güçler tarafından uygulanmasını sağlamak için yoğun bir çalışma yürütmüşlerdir. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi 20 Haziran 1913 tarihli sayısında, Jamanak gazetesinde üç madde olarak özetlenen Bagos Nubar Paşa'nın vermiş olduğu notaya yer vererek Büyük Güçler'in bu nota doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'na ıslahatların yapılması konusunda baskı yapmaya başladığı vurgulanmıştır. Notaya göre:

1. *Ermenilerle meskûn altı vilayet için Hükümet-i Osmaniyece müntahab ve Düvel-i Muazzamaca musaddik bir Vali-yi Umumi tayini.*
2. *Azasından üçü İslam, üçü Avrupalı, üçü Ermeni olmak ve Vali-yi Umumi'nin ef'al ve harekâtına nezaretle mesul olmak üzere bir muhtelit komisyonun teşkili.*
3. *Altı vilayet varidatından bir kısım ihtiyacat-ı mahalliyyeye sarfi.*²⁴⁹

İngiltere'nin subay ve müfettiş göndermesine Rusya'nın yapmış olduğu müdahale, meseleyi daha da karmaşık bir hale getirmiş ve Büyük Güçler'in İstanbul'daki elçileri bu durumu çözebilmek için 3-24 Temmuz 1913 tarihlerinde bir araya gelmiştir. Yeniköy Konferansı ya da Büyükelçiler Konferansı olarak bilinen bu konferansta Doğu Anadolu topraklarında yapılacak ıslahat programları görüşülmüş

²⁴⁷ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 681.

²⁴⁸ Münir Süreyya Bey, **Ermeni Meselesinin Siyasî Tarihçesi: 1877-1914**, T.C. Başkanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2001, s. 80; Komitenin aldığı kararlar için bkz. Münir Süreyya Bey, **a.g.e.**, s.s. 80-82, 894-895.

²⁴⁹ "Bogos Nubar Paşa'nın Muhtırası ve Düvel-i Muazzama", **Tasvir-i Efkâr**, 20 Haziran 1913, s. 4.

fakat Rusya'nın kendi çıkarlarında ısrar etmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı tepkisi sebebiyle herhangi bir sonuca varamadan konferans dağılmıştır.²⁵⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'den subay ve müfettiş talebini sürdürmesi, İngiltere'nin ise Rusya'nın karşı çıkması sebebiyle bu talebi yerine getirememesi Doğu Anadolu'da yapılacak ıslahat çalışmalarını geciktirmiştir. *Tanin* gazetesi 8 Temmuz 1913 tarihli sayısında “*Vilayat-ı Şarkıyye’de Islahat*” başlığı altında Doğu vilayetlerinde yapılacak ıslahat çalışmalarına şu şekilde yer vermiştir.

*“Vilayet-i şarkıyye suhuletle ıslah olunabilmek için iki mıntıkaya taksim edilmiş olup bunların her birinin bir müfettiş-i umuminin taht-ı teftişatda bulundurulması takarrür edilmiştir. Hükümet-i Osmaniye ile İngiltere arasında cereyan eden müzakerat neticesinde üç zatın hıdmet-i devlet-i Osmaniye’ye girmesi karargir olmuştur. Bu üç zatın ikisi biladeki iki mıntıkaya müfettiş tayin olunacaklar, üçüncüsü de Dahiliye Nezareti maiyyetinde teşkil olunacak heyet-i teftişiyenin riyasetine geçecektir. Bu üç zatın kimler olduğu henüz takarrür edilmemiştir.”*²⁵¹

4.2. Buxton Kardeşlerin Van Vilayetindeki Faaliyetleri

Doğu Anadolu'da yapılması planlanan ıslahatlar üzerinde müzakereler devam ederken ve henüz bir karara varılamamışken Doğu Anadolu'da, İran sınırında farklı bir olay meydana gelmiştir. Balkan Savaşları öncesinde ve savaş sırasında bölgeye doğrudan yaptıkları gezilerle Balkan devletlerini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtan ve Makedonya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılmasında çok önemli role sahip olan Buxton kardeşler, bu defa yine aynı amaçlarla Doğu Anadolu'ya, Van'a gelerek siyasi emelleri için Ermenileri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtmayı hedeflemişlerdir. Noel Buxton ve kardeşi Harold Buxton, tercümanları Aram ile birlikte 3 Ekim 1913 tarihinde İran'ın Selmas tarafından sınırı geçerek Van'a giriş yapmışlardır. Bu sırada Van Valiliği görevinde ise Hasan Tahsin [Uzer] bulunmaktadır. Hasan Tahsin [Uzer], 9 Nisan 1913 tarihinde Vali Ahmet İzzet Paşa'nın yerine bu göreve tayin edilmiştir.²⁵² Bunun sebebi ise Ahmet İzzet Paşa'nın bu bölgede Türk, Kürt ve Ermeni nüfus arasında meydana gelen sorunları çözmede yetersiz olmasıdır. Bir başka önemli sebep ise Hasan Tahsin [Uzer] 'in Balkanlar'da mülki idareci olarak uzun süre görev yapması ve Balkanlar'da Büyük Güçlerin baskısı sonucu yapılan ıslahat çalışmalarına tanıklık etmesidir. Bu nedenle Hasan Tahsin [Uzer], Osmanlı hükümeti tarafından tecrübelerinden yararlanılmak üzere Van'a tayin

²⁵⁰ Bu konferans hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 3, s.s. 121-135.

²⁵¹ “Vilayet-i Şarkıyye’de Islahat”, **Tanin**, 08 Temmuz 1913, s. 1.

²⁵² **BOA, İDH**, 1498/44, (09 Nisan 1913).

edilmiştir. Makedonya meselesi sırasında Balkanlar'da bulunan Hasan Tahsin [Uzer], Balkan Komitesi ve Buxton kardeşlerin Osmanlı aleyhinde yapmış olduğu faaliyetlere bizzat tanıklık etmiş ve aynı faaliyetlerin Ermeni meselesinde de yapılmak istendiğini fark ederek Buxton kardeşleri Van'a geldikleri andan itibaren yakından takip etmiş ve ayrıca Noel Buxton ile görüşmüştür.²⁵³ Hasan Tahsin [Uzer], Noel Buxton ile yapmış olduğu bu görüşmeyi ve Buxton'ın Osmanlı aleyhinde yapabileceği olası eylemleri Dahiliye Nezareti'ne bildiren 4 Ekim 1913 tarihinde bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta Buxton ile yapmış olduğu görüşmeyi şu sözlerle aktarmıştır:

*“Bakiston’u (Buxton’ı) Rumili’den pek yakından tanıdığımdan sebeb-i seyahatini sordum. Beş haftadan beri İran’da dolaştığını, İstanbul’a avdet için Erzurum-Trabzon yolunu ihtiyar ettiğini, buralarda bir vazifesi olmadığını ve buraları fevkalade sükunetli bulunduğunu söyledi.”*²⁵⁴

Hasan Tahsin [Uzer], Noel Buxton'ın bu sözleri söylemesine rağmen Ermeni okullarını gezerek bazı komite başkanları ile görüştüğünü ve bunun hükümeti tarafından görevlendirildiğinin bir kanıt olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Buxton'ın Van'da sadece 12 saat kaldığını ve bu nedenle Doğu vilayetleri hakkında herhangi bir söz söyleyemeyeceğini belirterek, Buxton'ın herhangi bir konuşma veya gazete mülakatı verme ihtimaline karşı Londra Sefaretinin önlem almasının uygun olacağını altını çizmiştir.²⁵⁵ 6 Ekim 1913 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne yeni bir telgraf gönderen Hasan Tahsin [Uzer], Noel Buxton'ın Erciş'e gitmek üzere yola çıktığını fakat Erciş yerine Akdamar Adası'na giderek Katolikos²⁵⁶ Zenik ile görüştüğünü belirterek bir kez daha Buxton'ın faaliyetlerinin takip edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.²⁵⁷ Noel Buxton ve kardeşi Harold Buxton, yazmış oldukları *Travel and Politics in Armenia* isimli kitapta Akdamar Adası'na ve Van Gölü'nün kıyısında bulunan Akhavank Manastırı'na gittiklerini belirterek bir manastıra bağlı erkek ortaokuluna yaptıkları ziyareti ve bu ziyaret sırasındaki gözlemlerini şu sözlerle aktarmışlardır.

“Varag’daki eski bir manastıra bağlı bir Erkek Ortaokulu’nu ziyaret ettik. Okulun maceralı bir kariyeri var. 50 yıl önce Ermenistan’da modern eğitimin öncüsü piskopos Mekertich tarafından kurulmuştur. Katliamlar sırasında öğretmenler ve çocuklar dağlara kaçmak zorunda kalmışlar ve

²⁵³ BOA, DH.KMS, 12/5-6, (04 Ekim 1913). (İlgili belge için bkz. Ek-5).

²⁵⁴ Aynı vesika.

²⁵⁵ Aynı vesika.

²⁵⁶ Ermeni Apostolik Kilisesi'ndeki en yüksek unvan.

²⁵⁷ BOA, DH.KMS, 12/5-7, (6 Ekim 1914).

onlar yokken binalar tamamen yıkılmış. Bununla birlikte yeniden yapımına başlanarak üç yeni bina inşa edilmiştir. Bu okulu yağmalamak amacıyla yaklaşık yüz kişilik saldırgan bir grup tarafından üç yıldan daha az bir süre önce ikinci bir girişimde bulunulmuş fakat beş Ermeni devrimci tarafından geri püskürtülmüşlerdir. Öğrenciler Ermenistan'da köylülere tarımsal konularda yardımcı olabilmek için bir köy okulu müdürünün görevinin bir parçası olarak meyve, sebze, kümes hayvancılığı, süt ürünleri ve genel bahçecilik gibi konularda eğitim almaktadır.”²⁵⁸

Buxton kardeşler, okuldan ayrılacakları sabah öğrencilerin etraflarını sardığını ve şarkılar söyleyerek kendilerini uğurladıklarını yazmaktadır. Bu şarkılardan bir tanesi “Yurdumuz çaresiz, düşman tarafından eziliyor.” sözleri ile başlamaktadır ve burada düşman olarak kastedilen Osmanlı İmparatorluğu’dur.²⁵⁹ Yine aynı kitapta Harold Buxton’ın yazmış olduğu “Türk Ermenistan’ı” başlıklı bölümde 1895-1896 olayları, 1908 Van olayları ve 1909 Adana ve Kilikya olayları Ermenilere yönelik yapılan bir “katliam” şeklinde ifade edilmiş ve Osmanlı hükümetine yönelik suçlamalar yapılmıştır.²⁶⁰ Buxton kardeşler, İttihat ve Terakki tarafından söz verilen ıslahatların hiçbir zaman yapılmayacağını, yapılsa bile bunu Osmanlı İmparatorluğu’nun tek başına yapamayacağını ancak Büyük Güçler’in desteği ve kontrolü ile bu ıslahatların yapılabileceğini yazmışlardır.

Noel Buxton 14 Ekim 1913 tarihinde Dahiliye Nazırı Talat Bey’e bir telgraf göndererek “*Van’daki yöneticiler tarafından bazı Kürtlerin Ermenilerin evlerine iskân edildiklerini öğrendim. Başarılı olmanızı istediğimden dolayı sizi bilgilendirmek isterim ki bu durum İngiltere’de kötü bir izlenim yaratacaktır.*” demiştir.²⁶¹ Vali Hasan Tahsin [Uzer], Noel Buxton’un bu telgrafı sonrasında oldukça sinirlenmiş ve 8 Ocak 1914’te Dahiliye Nezareti’ne yeni bir telgraf göndererek Noel Buxton’a olan öfkesini dile getirmiştir. Ayrıca Noel Buxton’ı “çirkef” olarak niteleyen Tahsin [Uzer], Buxton’ın İngiliz gazetelerine vermiş olduğu Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki mülakatlarına da değinerek Londra Sefareti’nin bu konuda herhangi bir önlem almadığını, bu nedenle kendisinin gazetelere tekzip metinleri gönderdiğini belirterek Dahiliye Nezareti’ne bu konudaki düşüncelerini sormuştur.²⁶² Bundan başka, 14 Ocak 1914 tarihinde Dahiliye Nezaretine yeni bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafında, 4

²⁵⁸ Noel Buxton ve Harold Buxton, **a.g.e.**, s.s. 39-40.

²⁵⁹ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 693.

²⁶⁰ Noel Buxton ve Harold Buxton, **a.g.e.**, s. 43.

²⁶¹ **BOA, DH.KMS**, 12/5-3, (14 Ekim 1913).

²⁶² **BOA, DH.KMS**, 12/5-11, (8 Ocak 1914).

Ekim tarihinde göndermiş olduğu telgrafına atıfta bulunarak Noel Buxton'ın İslam düşmanı olarak faaliyetlerini sürdürdüğünü, Van vilayetinde kalmış olduğu 12 saatlik süre içinde Fransa ve Almanya konsolosları ile görüşüğünü belirtmiştir. Konsolosların bölgede asayişin tam ve mükemmel olduğu yönünde kendisini bilgilendirmelerine rağmen Buxton'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı gütmüş olduğu kin ve nefretten dolayı *The Times* gazetesinde Kürtler ve Ermeniler hakkında tamamen yanlış ve saçma bir mektup yazdığını ve bu mektuba *İkdam* gazetesinin 27 Kasım 1913 tarihli sayısında yer verildiğini belirtmektedir. Ayrıca Noel Buxton'ın Taşnak komitesi başkanlarından Aram ve İşhan ile görüşüğünü ve onlardan da olumsuz yanıt aldığını belirten Vali Hasan Tahsin [Uzer], Buxton'ın Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde yapacağı her türlü beyanatın doğrulara ve vesikalara dayanmadığı için asılsız olduğunu belirtmektedir. Son olarak, Buxton'ın hayal ürünü olan her türlü suçlamanın hükümet tarafından her zaman hızlı bir şekilde yalanlanması ve bu yolda basın da iyi kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir.²⁶³ Noel Buxton ve kardeşinin yapmış olduğu bu seyahatler Osmanlı basınında da tepkiyle karşılanmış ve Tanin gazetesinin 11 Mart 1914 tarihli sayısında "*Bir Seyahat Münasebetiyle*" başlığı ile şu şekilde yer verilmiştir:

*"Noel Bakiston ismi karilerimizce malumdur. Bu zat Londra Balkan Komitesinin riyasetinde bulunup İslamiyet'e aleyhtar olmakla kesb-i ma'rufiyyet etmiştir. Harpten önce Makedonya Hristiyanları menfaatine olmak üzere büyük mikyasa tahrikat-ı kalemiyede bulunmuştu. Harp bize Makedonya'yı kaybettirdi. Noel ve biraderi Harold Bakiston cenaplarını aynı maske altında, aynı tecavüz için müsellah görüyoruz. Bunlar ikinci bir Makedonya ihdas etmek, Rumili'nde oynanan oyunları Şark-i Anadolu'da tatbik etmek istiyorlar. Kendi nokta-i nazarlarına göre bunda haklı olacaklarını tasdik etsek bile bu garazkar yazıların Avrupa'nın en muteber gazetelerinde yer bulabilmesi mucib-i hayrettir."*²⁶⁴

Doğu Anadolu'da bu gelişmeler meydana gelirken, Osmanlı İmparatorluğu da İngiltere'ye yapmış olduğu talebini yinelemiştir. Bu maksatla Talat Bey, 6 Ekim 1913 tarihinde Osmanlı Maliye Müşaviri olan Richard Crawford ile yine Osmanlı maliyesinde çalışan Roberts Graves'i çağırarak onlara Doğu Anadolu'nun iki bölgesinde müfettiş olmalarını önermiştir. Yetkiler ise II. Abdülhamit zamanında Hüseyin Hilmi Paşa'nın Makedonya'daki yetkilerine benzeyecektir.²⁶⁵ Fakat İngiliz hükümeti bu teklifi reddederek durumu Rusya'ya bildirmiş, Rus hükümeti de bundan

²⁶³ BOA, DH.KMS, 12/5-12, (14 Ocak 1914).

²⁶⁴ "Bir Seyahat Münasebetiyle", *Tanin*, 11 Mart 1914, s. 3.

²⁶⁵ Bayur, a.g.e., C. 2, Kısım 3, s. 149.

dolayı İngiltere'ye teşekkür etmiştir.²⁶⁶ Roberts Graves'in yeğeni Philip Graves, amcasına yapılan bu teklifi ve sonrasında verilen kararı şu sözlerle aktarmıştır:

*“Amcama, o bölgede yüksek bir görev teklif edilmişti, Dışişleri Bakanlığınca kendisine bu görevi kabul etmemesi resmen tavsiye edildi. Amcam böyle bir fırsatı kaçırmış olduğundan dolayı pek fazla müteessir olmadı. Eğer Türk Hükümeti gerçekten reform yapmak istemiş olsaydı kolaylıkla Ermenistan için Fransız, İsviçreli veya Hollandalı müşavirler bulabilirdi.”*²⁶⁷

Kasım ayında ise Osmanlı jandarmasında görevli olan Albay Havker isimli İngiliz bir subay Osmanlı hükümeti tarafından Doğu ve Kuzeydoğu vilayetlerine Jandarma Teftiş Kurulu başkanı olarak atanmış, başkanlığın merkezi ise Trabzon olmuştur. Daha önce yapılan teklifleri reddeden Rusya bu defa yapılan teklife geçici olmak şartıyla itiraz etmemiştir.²⁶⁸

Paris Sefiri Rıfat Paşa'nın 6 Aralık 1913 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği gizli telgraf oldukça dikkat çekicidir. Bu telgraf, İngiltere, Almanya, Rusya, İtalya, Macaristan, İsviçre ve İrlanda'dan Paris'e gelen bazı kişiler ile birkaç Fransız ve Bogos Nubar Paşa ve oğlundan oluşan Azi Fransez (Asya Fransız Komitesi) isimli cemiyetin General Lacroise başkanlığında Paris'te bir toplantı yaptığını haber vermektedir.²⁶⁹ Aralarında Harold Buxton'ın da bulunduğu birçok önemli ismin katıldığı bu toplantının gündeminde ise Ermenilerin yaşadığı yerlerde yapılacak ıslahatlar vardır.²⁷⁰ Toplantı sırasında Harold Buxton ve O'Connor, Doğu Anadolu'da Osmanlı hükümetinin yapması gereken ıslahatların gecikmesi nedeniyle bölgenin Rusya'nın kontrolüne geçmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Hatta Harold Buxton, Rusların sınırı geçmeleri durumunda kurtarıcı olarak karşılanacaklarını açıkça ifade etmiştir.²⁷¹ Buna karşılık İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun tepkisini çekmemek adına Ermeni meselesi konusunda yapacağı önerileri “Türkleri korumak” şeklinde ifade etmiştir. Bu durumun kanıtı ise Edward Grey tarafından Sir L. Mallet'e 23 Aralık 1913 tarihinde gönderilen mektupta yer alan “*Ermeniler hakkında yapacağımız teklifleri Türkleri himaye etmek gibi göstermeliyiz. Alman kumandasını reddedişimiz ve Ermenistan'a yaptığımız tâyinler Asya Türkiye'sinin dağılmasını önlemek*

²⁶⁶ Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 3, s. 150.

²⁶⁷ Graves, **a.g.e.**, s. 127.

²⁶⁸ Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 3, s. 84.

²⁶⁹ Münir Süreyya Bey, **a.g.e.**, s.s. 94-95.

²⁷⁰ Felix Valyi, **Spiritual and Political Revolutions in Islam**, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., London, 1925, s.s. 210-211; Bayur, **a.g.e.**, C.2, Kısım 3, s.s. 163-164.

²⁷¹ **A.g.e.**, s. 211.

*İçindir...*²⁷² ifadesidir. Rıfat Paşa, bu toplantıya dair edindiği bilgileri Hariciye Nezareti'ne bildirmiş ve işlerin daha da kötü bir hal almaması adına Büyük Güçler'in önerilerine uyulmasının ve iş birliği yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.²⁷³ *Servet-i Fünun* dergisinin 22 Ocak 1914 tarihli 1181 numaralı sayısında yayınlanan makalede, Osmanlı Ermenileri arasında ilim ve irfan ile mümtaz olan Profesör Karabet Tomayan Efendi'nin²⁷⁴ Londra'daki Ermeni gazetelerinden biri olan *Puzantiyon*'a göndermiş olduğu ve baş makale olarak yayınlanan mektubuna değinilmiş ve önemli yerlere vurgu yapılmıştır. Profesör Tomayan'a göre Ermeni meselesini ve reform talebini ortaya çıkaran Ermeniler değil Avrupalı devletlerdir. Öyle ki Ermeni meselesi hakkında gerçekleştirilen toplantılarda hiçbir Ermeni yoktur, alınan kararların altında da hiçbir Ermeni'nin imzası yoktur. Tomayan'ın mektubunda önemli bulduğumuz satırlar ise şunlardır:

"...Hamid'in devrinde ve bilhassa 1895 senesinde sefirler tarafından tanzim edilen ve teklif olunan Mayıs Projesi zamanında Avrupa ve Amerika'daki Türkiyeli Ermeniler her tarafta mitingler tertip edilerek nutuklar irad etmekte ve ittihaz olunan kararları Hariciye Nezareti'ne yağıdırmakta bulunmuşlardır. Şimdi ise memalik-i ecnebiyede bulunan Türkiyeli Ermeniler tarafından bu yolda hiçbir harekât vuku bulmamıştır. Bu defa bütün İngiltere'de bir miting bile akd olunmadığı gibi Fransa'daki bir iki edebi müsamereden maada hiçbir siyasi içtima akdedilmemiştir.

Bu izahat, Türkiyeli Ermenilerin Türkiye'ye karşı sadakat ve istikametten başka bir his beslemediklerini ispat eder ve böyle olması da pek doğru ve pek tabi'dir. Bir çocuk kendi derdini pederine söylediği gibi Türkiyeli Ermeniler de kendi dertlerini hükümetlerine arz ve ibraz etmelidir...

*...Böyle buhranlı zamanlarda kavlen ve amelen bir güne galeyana, şüphe ve hasede sebebiyet vermemeliyiz. Daima bizim Türk ve Kürt komşularımızla beraber yaşamaya mecbur olduğumuzu bizim mukadderatımızın onlarınkine merbut bulunduğunu asla unutmamalıyız. Biraz da onların halet-i fikriyesini nazarı itibara almak ve hiss-i muaşeretle sadır olabilecek mazarratları defetmek çarelerini aramalıyız. Gerek onlara ve gerek bize faide-bahş olacak hatt-ı harekâtından ibarettir.*²⁷⁵

Akdeniz'e inebilmek için Doğu Anadolu'da yapılacak ıslahatları bir fırsat olarak gören Rusya, bu duruma büyük bir hassasiyet göstermiştir. Kendi emellerine

²⁷² Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Yayılcık Matbaası, İstanbul, 1967, s. 154.

²⁷³ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 698.

²⁷⁴ Karabet Tomayan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep İskefiyeli, "Karabet Tomayan'ın Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ermenilere Nasihatleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 62 (2018), s.s. 465-80.

²⁷⁵ "Ermeni Vatandaşlarımız Hakkında", **Servet-i Fünun**, 22 Ocak 1914, s.s. 258-260.

ulaşabilmek için Almanya'yı yanına alması gerektiğinin farkına varan Rusya, 22 Eylül 1913 tarihinde doğu vilayetleri ile ilgili hazırlamış olduğu tasarı konusunda Almanya ile anlaşmaya varmıştır.²⁷⁶ Bu gelişme sonrasında Almanya'yı yanına alan Rusya, diğer büyük devletlerin de desteğini alarak Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapmaya başlamıştır. Nitekim 1913 yılının Eylül ayından 1914 Şubat ayına kadar geçen süreçte Doğu Anadolu'daki ıslahatlar ve müfettişlik konusunda görüşmeler devam etmiş ve sonuç olarak Rusya'nın hazırlamış olduğu proje Maslahatgüzar Constantin Goulkevitch ile Sait Halim Paşa arasında 8 Şubat 1914 tarihinde imzalanan Yeniköy Antlaşması ile yürürlüğe girmiştir.²⁷⁷ Bu antlaşma ile Doğu Anadolu iki bölüme ayrılacak ve başlarına iki yabancı genel müfettiş getirilecektir. Müfettişlerden biri Erzurum, Trabzon ve Sivas, diğeri ise Van, Bitlis, Harput ve Diyarbakır vilayetlerinin başına getirilecektir.²⁷⁸ Rusya, genel müfettişlerin seçiminde de rol oynamıştır ve yapılan çalışmalar neticesinde Norveç ordusundan Binbaşı Hoff Van, Bitlis, Harput ve Diyarbakır vilayetlerine; Hollandalı Westenek ise Trabzon, Erzurum ve Sivas vilayetlerine genel müfettiş olacak şekilde 25 Mayıs 1914'te Bab-ı Ali ile sözleşme imzalamışlardır.²⁷⁹ Fakat 28 Haziran'da Avusturya veliahdının Bosna'da öldürülmesi üzerine dünyanın genel bir savaşa gireceği belli olunca arkalarında Rus desteği kalmayacağını anlayan bu iki genel müfettiş, görevlerine başlayamamış ve 31 Aralık 1914'te çıkarılan bir irade ile müfettişlerin görevine resmen son verilmiştir.²⁸⁰

29 Haziran 1914 tarihinde Avam Kamarası'nda yapılan toplantıda konuşma yapan Noel Buxton, İngiliz hükümetinin Ermenilere yönelik ıslahatlara destek vermesinin sevindirici olduğunu, ıslahat programının başarısız olması durumunda diğer büyük devletlerin bölgeye nüfuz etmelerine imkân vereceğini ve buna da izin verilmesi gerektiğini dile getirmiştir.²⁸¹ Önder Kocatürk'ün aktardığına göre, Ermeni meselesi bu gelişmelerden sonra da Avam Kamarası'nda zaman zaman gündeme gelmiştir. 10 Temmuz 1914 tarihindeki oturumda Milletvekili Bay A. Williams bölgeyi Ermenistan olarak adlandırmış ve burada can ve mal güvenliği olmadığını, İstanbul'dan idare edilen kasıtlı katliamların yapıldığını iddia etmiştir. Bazı Ermenilerin Rusya'ya gittiğini belirten Williams, ilerleyen zamanlarda Rusya'nın

²⁷⁶ Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 3, s. 145.

²⁷⁷ Erdem Karaca, "Hüseyin Cahit Yalçın'ın Kaleminden Şarki Anadolu Islahatı (1913 – 1914)", **Akademik Bakış**, C. 4, S. 7 (2010), 172; Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 3, s. 169.

²⁷⁸ Antlaşma maddelerinin tamamı için bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. 2, Kısım 3, s.s. 169-177.

²⁷⁹ **A.g.e.**, s. 186.

²⁸⁰ **A.g.e.**, s. 187.

²⁸¹ Kocatürk, **a.g.t.**, s. 702.

sınırı geçebileceğini ve bu durum neticesinde Doğu Anadolu'nun parçalanarak İngiltere'nin İslam imparatorluğu üzerinde önemli bir etki yaratacağını söylemiştir.²⁸²

4.3. Buxton Kardeşlere Suikast

Avusturya veliahdının Bosna'da öldürülmesi sonrasında Osmanlı basını Balkanlar'daki durumla yakından ilgilenmeye başlamış ve bir dünya savaşının çıkıp çıkmayacağına yönelik haberler yapılmıştır. *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin 19 Temmuz 1914 tarihli sayısında Yunus Nadi, Sırbistan'ın daha önce görülmemiş bir şekilde savaş isteğinde olduğunu, bu durumun Balkanlar'ı yeniden karıştıracak ve bu karışıklığa Bulgaristan ve Romanya'nın tepkisiz kalmayacağını belirtmektedir.²⁸³ Sırbistan ve Avusturya arasında yaşanan gerilimin genel bir savaşa evrilerek tüm Avrupa'yı da içine almasının akabinde Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın bu durum karşısında izleyecekleri politikayı yakından takip etmiştir. Hükümet, savaşın başlamasının ardından Balkan devletlerinin takip edeceği politikaların kendisini de yakından ilgilendireceğini düşündüğü için hızlı bir şekilde ittifak arayışına girmiştir. Nitekim 19 Ağustos 1914 tarihinde Bulgaristan ile gizli bir ittifak anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayı Osmanlı hükümeti adına Talat Bey (Dahiliye Nazırı), Bulgaristan adına ise Başbakan Vasil Radoslavov imzalamıştır.²⁸⁴ İttifak gizli tutulduğu için bu anlaşmadan haberi olmayan Osmanlı basını, Bulgaristan'ın tarafsız kalacağı yönünde haber yapmış ve bunun Osmanlı İmparatorluğu açısından son derece önemli olduğunu düşünerek Bulgaristan'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. 15 Eylül 1914 tarihinde Tanin'de çıkan bir habere göre, var olan şartların bugün Makedonya ile siyaseti yeni başlayan Bulgaristan'ın Makedonya'yı kaybeden Osmanlı İmparatorluğu ile iyi geçinmeye zorladığı yazmaktadır.²⁸⁵ Osmanlı hükümetinin savaştaki politikasını merakla takip ettiği bir başka ülke ise Romanya'dır. Çünkü Romanya İttifak devletlerinin tam ortasında yer almaktadır ve savaşa giden süreçte tarafsızlığını korumaya devam etmektedir. Böyle bir ortamda Büyük Güçler de Balkan ülkelerini kendi yanlarına çekebilmek amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmeye çalışmışlardır. Bu amaçla, Balkan Komitesi ve Buxton kardeşler de Balkanlara giderek tarafsızlığını koruyan Balkan ülkelerini İngiltere'nin

²⁸² Kocatürk, **a.g.t.**, s. 702.

²⁸³ Yunus Nadi, "Balkan Ufukları", **Tasvir-i Efkâr**, 19 Temmuz 1914, s. 1.

²⁸⁴ Ökkeş Narinç, "İki Komşunun İlk İttifakı 1915-1918 (Osmanlı Devleti-Bulgaristan)", **Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 4 (2019), s. 319.

²⁸⁵ "Muhelif Bulgaristan ve Türkiye", **Tanin**, 15 Eylül 1914, s. 1.

de içinde bulunduğu İtilaf Bloğunun yanında savaşa dahil etmek için çalışmalar yürütmüştür.²⁸⁶

Eylül 1914'te Noel Buxton ve Charles Buxton kardeşler, yarı resmi bir görev amacıyla Bulgaristan ve Romanya seyahatine çıkmışlardır. Buxton kardeşlerin görevi, Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki derinlemesine düşmanlıkların giderilmesine yöneliktir. Buxton kardeşler, Balkan sorununun milliyet esasına göre çözülebileceğini ve bunun sadece İngiliz hükümetinin doğru hamleler yapmasıyla mümkün olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca Buxton kardeşler, İngiltere'nin Bulgaristan'a Bulgar ve Dobrucalı nüfusun en fazla olduğu Makedonya kısmını vermeyi kabul etmesi halinde Balkanlar'da barışın hüküm süreceğine inanmaktadır.²⁸⁷ Önce Sofya'ya ardından ise Bükreş'e giderek bir dizi temaslarda bulunan Buxton kardeşler, Bükreş'e geldikten kısa bir süre sonra Sofya'daki İngiliz Askeri Ataşesi olan Yarbay W. D. Napier'den bir mektup almıştır. Mektupta, Buxton kardeşlerin Bükreş'te Sırları, Yunanları, Romenleri ve Bulgarları uzlaştırma oyununu terk etmeleri, bunun yerine Romenleri ve Bulgarları kendi çıkarları için diğer Balkan devletlerine bağlı kalmaksızın bir ittifak kurmaları yönünde ikna etmeleri yazmaktadır.²⁸⁸

Noel Buxton, Bükreş'e gelmeden önce 19 Eylül 1914 tarihinde Sofya'da vermiş olduğu bir konferansta, savaşı şüphesiz İngiltere ve İtilaf Devletlerinin kazanacağını ve savaş sonucunda da yine Balkan ülkelerinin sınırlarını belirleyecek tarafın İtilaf Devletleri olacağını belirterek bu nedenle Bulgaristan'ın Üçlü İtilafa katılması gerektiğini, böylelikle İngiltere desteği sayesinde Bulgar hukukunun korunacağını vurgulamıştır.²⁸⁹ Noel Buxton'ın yapmış olduğu bu konuşma 21 Eylül 1914 tarihinde Sofya Sefiri tarafından özetlenerek bir telgrafla Said Halim Paşa'ya bildirilmiştir. Buxton kardeşlerin yürütmüş olduğu bu faaliyetler Osmanlı hükümeti ve basını tarafından yakından takip edilmiştir. *Tanin* gazetesinin 17 Eylül 1914 tarihli sayısında yer alan habere göre Noel Buxton, Edirne ve Trakya'yı da Bulgaristan'a teklif olarak sunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu toprağı olan bu bölgelerin Buxton tarafından teklif edilmesi oldukça düşündürücüdür.²⁹⁰ Buxton tarafından Bulgaristan'a

²⁸⁶ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 7.

²⁸⁷ McCormick, **a.g.t.**, s.s. 120-121.

²⁸⁸ Zienius, **a.g.t.**, s. 61.

²⁸⁹ **BOA, HR.SYS**, 2403/11, 21 Eylül 1914.

²⁹⁰ "Mister Bakiston'un Seyahati", **Tanin**, 17 Eylül 1914, s. 1.

yapılan bu tekliflerin amacı ise İttifak Devletlerine karşı bir Balkan birliği meydana getirme düşüncesidir. Ancak Yunus Nadi'ye göre, bu düşünce bir hayalden ibarettir.²⁹¹

Osmanlı İmparatorluğu ve Romanya arasında ittifak görüşmelerinin devam ettiği bir zamanda Buxton kardeşlerin Bükreş'e gitmeleri, Osmanlı hükümetini ve İttihatçıları harekete geçirmiş ve Buxton kardeşler, Teşkilat-ı Mahsusa aracılığıyla yakından takip ettirilmiştir.²⁹² Kurulmuş olduğu yıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunan Balkan Komitesi ve bu komiteye yön veren Buxton kardeşlerin bu defa Romanya'da yürütmüş oldukları çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nu kaygılandırmış ve artık tek çarenin Buxton kardeşlerin öldürülmesi olduğuna karar verilmiştir. Ahmet Mehmetefendioğlu'na göre Buxton kardeşlerin öldürülmesi kararı Talat Paşa tarafından Teşkilat-ı Mahsusa'ya bildirilmiştir.²⁹³ Teşkilat-ı Mahsusa, Talat Paşa'dan aldığı emir doğrultusunda çalışmalara başlayarak bu görevi milliyetçi kimliği ile tanınan ve daha sonra bu konuda herhangi bir kanıt olmamasına rağmen mütareke döneminde İzmir'de Yunanlara ilk kurşunu sıktığı söylenerek²⁹⁴ adını geniş kitlelere duyuracak olan Osman Nevres'e vermiştir. Osman Nevres, bu görevi kendisi gibi Teşkilat-ı Mahsusa adına faaliyetlerde bulunan ve gizemli bir şekilde öldükten sonra kimliği boşa çıkan gazeteci Hasan Tahsin'in kimliğiyle gerçekleştirecek ve bu tarihten sonra da öldüğü gün olan 15 Mayıs 1919'a kadar bu isimle yaşayacaktır.²⁹⁵

Bükreş'te Kral Carol ve kraliçe ile görüşerek Romanya'yı İtilaf Devletlerine katılması yönünde ikna etmeye çalışan Buxton, bu görüşmeyi şu sözlerle anlatmıştır:

*“İngiltere'nin küçük milletler için savaştığı müjdesini verdim. Bunun üzerine, duyguları şiddetle Alman yanlısı olan Kraliçe, Kral Carol cevap vermeden önce bu fikirle alay ederek söze girdi ve Balkan Komitesinin Romanya'yı ihmal ettiğinden şikâyet etti. Kral Carol ise savaşta, dengeli bir güç dağılımının olduğunu ve hangi tarafın kazanacağını oldukça belirsiz olduğunu bu nedenle Romanya'nın bağımsız olacağını söyledi.”*²⁹⁶

²⁹¹ “Bakiston'un Teşebbüsleri”, **Tasvir-i Efkâr**, 17 Eylül 1914, s. 1.

²⁹² Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 7.

²⁹³ **A.g.m.**, s. 7.

²⁹⁴ İzmir'de ilk kurşun hadisesine dair daha detaylı bilgi için bkz. Mithat Kadri Vural, “Belgelerin Gözünden Hasan Tahsin ve ‘İlk Kurşun’ Meselesine Yeniden Bakmak”. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 35, S. 100 (2019), s.s. 377-414; Mithat Kadri Vural, “İzmir'de ‘İlk Kurşun’ Hadisesine Dair Bazı Tanıklıklar”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 19 (2019), s.s. 155-74; Mithat Kadri Vural, “Hasan Tahsin ve ‘İlk Kurşun’ Üzerine Bir Literatür Analizi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi** C. 34, S. 1 (2019), s.s. 281-310.

²⁹⁵ Mehmetefendioğlu, **a.g.m.**, s. 7.

²⁹⁶ Zienius, **a.g.t.**, s.s. 64-65.

Noel Buxton, kral ve kraliçeyi ziyaret ettikten sonra Bükreş'ten ayrılmıştır. Fakat saray ziyaretinden sonraki sabah Kral Carol'un aniden ölmesi, Buxton'ın onu zehirlediği yönünde dedikoduların çıkmasına sebep olmuştur. Bükreş'ten ayrılan Buxton kardeşler, bu olaydan sonra kralın cenaze törenine katılmak için geri dönmüştür. 15 Ekim 1914 Perşembe günü, Buxton kardeşler kaldıkları otelden cenazeye katılmak üzere ayrılmıştır. Bulgaristan eski Başbakanı Guechoff'un oğlu ile bir otomobilde olan Buxton kardeşleri, Sofya'dan beri takip eden ve suikast için uygun zamanı bekleyen Hasan Tahsin (Osman Nevres), kalabalık meydandan da yararlanarak tabancasını onlara doğru uzatmış ve yakın mesafeden birkaç defa ateş etmiştir.²⁹⁷ Suikast sonucunda Charles Buxton akciğerinden vurulurken Noel Buxton ise çenesinden vurulmuştur.²⁹⁸ Noel Buxton daha sonra cebinde taşıdığı cüzdanının kalbine doğrudan isabet edecek olan bir mermiyi engellediğini fark etmiştir.²⁹⁹ Buxton kardeşler, suikasttan sonra oteldeki odalarına taşınmış ve uygun tıbbi yardımın gelmesi beklenilmiştir. Bu sırada Romen polisi tarafından yakalanan Hasan Tahsin ise teşhis için odalarına getirilmiş ve akabinde tutuklanarak beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca *The Times* gazetesinin 21 Ekim 1914 tarihli sayısında suikast girişiminde Hasan Tahsin'e yardım ettiği düşünülen Rosenberg isimli birisinin de tutuklandığı yazmaktadır.³⁰⁰ 17 Ekim 1914'te Romanyalı doktor Thomas Jonescu tarafından yapılan açıklamaya göre Buxton kardeşler ciddi bir şekilde yaralanmalarına rağmen hayatı tehlikeleri bulunmamaktadır.³⁰¹ Noel ve Charles Buxton kardeşler hastanede yaklaşık bir ay kaldıktan sonra iyileşmiştir.³⁰² Bu olaydan sonra Noel Buxton, çenesinde kalan izi gizlemek için hayatının geri kalanında sakal bırakmış³⁰³ ve suikast anını olaydan kısa bir süre sonra yazmış olduğu kişisel notlarında şu şekilde aktarmıştır:

“Bang Bang! sağımızda, ne anlama geldiğini bilmeden iki ya da üç kez maytap patlatılıyormuş gibi bir ses. Sonra yakınlarda ateş eden bir adam gördüm ve bize yöneldiğini fark ettim. İçgüdüsel olarak kaçtık ve kendimizi korumak için kolumuzu kendimize siper ettik. Diğer taraftan arabadan çıkmak için dönersek, adamın yaklaşacağını ve bizi arkada daha kolay

²⁹⁷ Zienius, **a.g.t.**, s. 65.

²⁹⁸ “Two Sons of Sir. Thomas P. Buxton Shot by Young Turk in Bucharest”, **The Washington Post**, 16 Ekim 1914, s. 10; “Mr. Noel And Mr. C. R. Buxton”, **The Manchester Guardian**, 16 Ekim 1914, s. 6; “Mr. Noel Buxton Shot-Attack By a Turk at Bukarest”, **The Times**, 17 Ekim 1914, s. 7.

²⁹⁹ Noel Buxton, **Travels and Reflections**. George Allen&Unwin Ltd., London, 1929, s.s. 128.

³⁰⁰ “The Attack on Messrs. Buxton-Accomplice Arrested”, **The Times**, 21 Ekim 1914, s. 7.

³⁰¹ “The Attempted Murder of Messrs. Buxton”, **The Manchester Guardian**, 19 Ekim 1914, s. 4.

³⁰² “Messrs. Buxton's Recovery-Excellent Effect of Their Visit to The Balkans”, **The Manchester Guardian**, 02 Aralık 1914, s. 8.

³⁰³ Robert Vogel, “Noel Buxton: The Trouble-Maker”, **Fontanus**, C. 3 (1990), s.s. 139-140.

vuracağını hissettik. Asla durmayacak gibi görünüyordu. Beş veya altı mermisini hiç vakit kaybetmeden ateşledi. Biz hareketlenmeden önce bitmişti, etrafa baktım ve onu arabanın arkasında tek başına dururken gördüm. Bir anda saldırıya uğradı ve yerde yumruklandı. Biz vurulmuştuk ve öleceğimizi hissettik! Charles sırtüstü yatarken çok sarı görünüyordu. Nefesinin normal olup olmadığını görmek için endişeyle ona bakıyordum Yuvarlandık, çenemden kıyafetlerimin ve yakınımıdaki her şeyin üzerine kan akıyordu.”³⁰⁴

Bu suikast kamuoyunda da büyük bir yankı uyandırmış ve bazı gazetelerin haberlerine konu olmuştur. *Daily Chronicle* gazetesinin 17 Ekim 1914 tarihli haberine göre bu suikast girişiminin siyasi arka planı oldukça yoğundur. İngiliz basınında ayrıntılı raporların ortaya çıkması biraz zaman alacak olsa da saldırının ilk haberleri, ülkeleri için kanlarını döktükleri söylenen Buxton kardeşler için bir sempati ve övgü dalgasını beraberinde getirmiştir. Hasan Tahsin'in eyleminin altında yatan koşullar hiçbir zaman kesin bir şekilde belirlenemese de yorumcuların çoğu, Almanya'nın da bu olaya dahil olduğunu düşünmektedir.³⁰⁵ Öyle ki Alman gazetelerinden olan *Tageblatt*’ta suikasta dair şu cümleler yer almaktadır.

“Türlere olan nefreti yüzünden Buxton, anavatanı için muhteşem bir iş yaptı. Ancak güçlü çenesini kırıldığında zavallı Türkiye'nin kemiklerinin arasında ezildiğini duyabiliyordu. Vahşi bir genç Türk, Bay Buxton'ı çenesinden vurdu. Tabii ki bu her uygar insanın onaylamaması gereken bir iş, ama kendime engel olamıyorum. Bay Buxton'ın yaralanmasına çok sevindim çünkü İngiliz olmayan her şeye karşı kurnazlık ve kibir dolu bir ağzı vardı ve bu yüzden bu atış bana sembolik gibi geliyor. Kendi ada ülkeniz saygıdeğer çenenizden vuruldu Bay Buxton. Acımasız olduğunu biliyorum, ama tüm kalbimle umuyorum ki bu olay siz ve eski İngiltere'ye iyi gelecektir.”³⁰⁶

The Manchester Guardian gazetesinin 19 Ekim 1914 tarihli sayısında Berlin kaynaklı bir habere yer verilmiştir. Bu habere göre, Hasan Tahsin Bükreş'te yargılanırken Buxton kardeşlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük düşmanı olduklarını ve yeni bir Balkan İttifakı kurmaya çalıştıkları için onları vurduğunu söylemiştir.³⁰⁷ *The Times* gazetesinin haberine göre sorguda kendisini Recep olarak tanıtan Hasan Tahsin'in çok iyi giyimli olduğu ve pasaportunun İstanbul, Galata'da çıkarıldığı vurgulanmaktadır.³⁰⁸ Osmanlı basınında, *İkdam* ve *Tasvir-i Efkâr* gazeteleri

³⁰⁴ Zienius, **a.g.t.**, s.s. 65-66.

³⁰⁵ **A.g.t.**, s. 67.

³⁰⁶ “Self-Confessed Brutality”, **The Times**, 22 Ekim 1914, s. 5.

³⁰⁷ “Berlin Account of Criminal's Motives”, **The Manchester Guardian**, 19 Ekim 1914, s. 4.

³⁰⁸ “The Attack on Messrs. Buxton-A Political Crime”, **The Times**, 18 Ekim 1914, s. 3.

de Buxton kardeşlere düzenlenen suikastı sayfalarına taşımışlardır. İkdam gazetesi, yaşananları, “Türkiye ve Müslüman dünyasına yönelik ölümcül faaliyetlerden kaçmak için hiçbir fırsata izin vermediler.” diye açıklarken, Tasvir-i Efkar gazetesi ise “Bu mesele kimseyi şaşırtmamalı, düşmanca ve kötü niyetli tutumlarından dolayı Buxton kardeşler, bütün İslam dünyasının nefretini üzerlerine çekmiştir.” diyerek suikastın haklılığına vurgu yapmıştır.

Buna karşın 17 Ekim 1914 tarihinde Noel Buxton’ın eşi Lucy Buxton’a göndermiş olduğu kartpostalda ise şu cümleler yer almaktadır:

“Eminim ki Türkler bu saldırının yarattığı etkiyi gördükten sonra bize yönelik girişimlerini durduracaktır. İngiltere için yaptığımız işten gurur duyuyorum. Ülke için dökülen kanın bir sevinci var.

Grey’den nazik bir mesaj aldım, Bulgaristan’dan düzinelerce telgraf geliyor. Bence Türkler telafisi güç bir girişimde bulundukları için üzgün olmalılar.

Her zaman Türklerin girişimlerini düşünüyorduk. Son zamanlarda Konstantinopolis’e gidip öldürülürsek davamıza yardımcı olup olmayacağını tartıştık. Ben öyle düşünmemiştim, çünkü kimse Türkleri fazla bir şey için suçlayamayacaktı. Türkler, buraya bir adam göndererek bizi değil kendilerini yaraladılar ve Bulgaristan’ı kendi tarafımıza çekmek için, tasavvur edebileceğimiz her şeyden daha fazlasını yaptılar. Daha önce de saldırı şansı olmuştur ama böylesi ideal bir zaman olmamıştır.

Çenem çatlamış olsa da susturulmayacak!”³⁰⁹

Buxton kardeşler, hastaneden çıktıktan sonra suikastçıları Hasan Tahsin’i hapisanede birkaç kez ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerden birini Noel Buxton “*Travels and Reflections*” adlı kitabında şu şekilde aktarmaktadır:

“İyileştığımızda, Konstantinopolis’ten bir Türk olan suikastçıyı ziyaret etmek için ilk başvuru fırsatını elde ettim. Yetkililer Adalet Sarayının odasında bir görüşme düzenlediler. Mahkum Hasan Tahsin odaya silahlı bir asker refakatinde getirildi. Onunla yalnız kalmak istedik ve yargıç dışında herkes odadan çıktı. Sanki birlikte yemek yiyecekmişçesine sandalyelerimize arkadaş gibi oturduk. Hasan, oldukça hoş görünen bir gençti. Kendisine ilişkin ifadesi, Paris’te bir öğrenci olması, Sorbonne’da felsefe okuması, Ecole des Sciences politikalarında eğitim alması ve ciddi bir vatansever olmasıydı. Türkiye’deki siyaset etiği üzerine konuştuk. Çok hızlı konuşuyor ve nefes alıp verirken gergin görünüyor. Konuşmamız Fransızca olarak şu şekilde devam etti:

Noel Buxton: Neden bizi öldürmeye çalıştın?

Hasan Tahsin: Amacım cezalandırmaktı. Türklerin koyun olmadığını, düşmanlarını affetmediklerini göstermek ve bir ders vermektir.

Noel Buxton: Ülkeniz için ne gibi bir avantajı olurdu?

³⁰⁹ Zienius, a.g.t., s. 70.

Hasan Tahsin: Türkiye'yi cesaretlendirecek ve gençleri tarafından hatırlanacaktı.

Noel Buxton: Müslüman olmadıkları için insanlardan nefret ediyor musunuz?

Hasan Tahsin: Hayır, sadece Yunanlılardan nefret ediyorum.

Noel Buxton: Hristiyan dini affedicidir.

Hasan Tahsin: İncili tanıyorum. İncil, İngiliz edebiyatının şaheseridir.

Noel Buxton: Hareketiniz Bulgaristan'da bize yardımcı olabilir.

Hasan Tahsin: Ve sonra Balkan Komitesi tarafından iyi anılacağım.

*Bu noktada bir arkadaş bize katıldı ve Hasan'a, "Bay Buxton'u öldüremediğinizde, Tanrı tarafından korunduğunu düşündünüz mü? diye sordu. Hasan Tahsin ise "Hayır, kurşunların kötü olduğunu düşündüm." diye karşılık verdi."*³¹⁰

Ayrıca Said Halim Paşa tarafından bu suikastı soruşturmakla görevlendirilen Bükreş Büyükelçisi Sefa Bey, Sadarete göndermiş olduğu telgrafta Buxton kardeşlerin hakimden nazik bir yargılama yapmasını istediğini ve Hasan Tahsin'e yün bir battaniye ve okuması için birkaç kitap verdiğini belirtmektedir.³¹¹ Sefa Bey'in aktarmış olduğu bir başka önemli husus da Buxton kardeşlerin Bükreş'ten ayrılırken hakim ile görüşerek Hasan Tahsin'i affettiklerini ve davacı olmadıklarını beyan etmeleridir.³¹² Buna rağmen, Hasan Tahsin yaklaşık iki yıl cezaevinde kalmış ve 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ve Alman ordularının Bükreş'e girmesiyle serbest kalmıştır. Serbest kaldıktan sonra İsviçre'ye giden Hasan Tahsin, 1918'de Türkiye'ye, İzmir'e gelmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa adına yer altı çalışmalarını sürdüren Hasan Tahsin çıkarmış olduğu *Hukuk-u Beşer* gazetesiyle de kamuoyunu aydınlatmıştır. 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusunun İzmir'i işgal ettiği sırada şehit olmuştur.

Buxton kardeşler, tamamen iyileştikten sonra faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmiş ve Sofya'da bir dizi temaslarda bulunarak Niş'e gitmiştir. Buxton kardeşler, Niş'e geldiklerinde istasyonda içlerinde tanınmış kişilerin de bulunduğu büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış ve Belediye Başkanı tarafından da kendilerine çiçek verilmiştir.³¹³ Buxton kardeşler, Sofya'dan sonra burada da bir dizi temaslarda bulunmuştur. Ayrıca hem Sırbistan'da hem de bir sonraki adımda gitmiş

³¹⁰ Buxton, **Travels and Reflections**, s.s. 126-127.

³¹¹ **BOA, HR.SYS**, 2353/1, 04 Aralık 1914. (Bu belgede Sefa Bey, Hasan Tahsin'den "Recep Efendi" diye bahsetmektedir. Bunun sebebi ise Hasan Tahsin'in gerçek isminin Osman Recep Nevres olmasından kaynaklanmaktadır.)

³¹² Aynı vesika.

³¹³ "Messrs. Buxton's Recovery-Excellent Effect of Their Visit to The Balkans", **The Manchester Guardian**, 02 Aralık 1914, s. 8.

oldukları Yunanistan'da başbakanlar ve krallar ile görüşerek pazarlık yapmıştır.³¹⁴ Ancak hem bu ülkelerin uzlaşmaz tavrı hem de İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın tutumu Buxton kardeşleri bu bölgede yapacak bir şeyleri kalmadığı yönünde ikna etmiştir ve Buxton kardeşler 6 Ocak 1915 tarihinde Londra'ya dönmüştür.³¹⁵ Buxton kardeşler Balkanlar'daki olaylara yakından ilgi göstermeye devam etmelerine rağmen, bir daha asla bölge diplomasisinde etkili isimler olamayacaklardır. Balkanlardaki şiddeti önlemek ve Hristiyan halka huzur getirmek iddiasıyla kurulan Balkan Komitesi'nin ve Buxton kardeşlerin, eleştirmiş olduğu hükümetlere benzer bir şekilde topraklar üzerinde pazarlık yapması büyük bir çelişkidir. Tabii ki bu korkunç çelişki, yüzyıllardır çözüm bulunamayan ikilemlerden biri olmaya devam etmiştir.

³¹⁴ Vogel, **a.g.m.**, s. 140.

³¹⁵ Zienius, **a.g.t.**, s. 85.

SONUÇ

Hiç şüphe yok ki, Osmanlı İmparatorluğu ve Balkanlar'ın geleceğinin belirlenmesinde Büyük Güçlerin, özellikle de İngiltere'nin rolü çok büyüktür. Kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyerek toprak bütünlüğünü koruyan İngiltere, 93 Harbinden hemen sonra bu politikasını değiştirme yoluna gitmiş ve bu değişim, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde kuracağı müdahaleci ve yayılmacı faaliyetlerin de ilk nüvesi olmuştur. William Ewart Gladstone ve ondan sonra iktidara gelen Robert Arthur Salisbury hükümetlerinin izlemiş olduğu politikalar ile de İngiltere'de Türk karşıtlığı temayülü tesis edilmiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Balkanlarda meydana gelen ayaklanmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği ve İngilizler ile olan ilişkisinin dönüm noktası olmuştur. Söz konusu bu ayaklanmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nu önce Sırbistan (1876), ardından Rusya ile (1877-1878) bir savaşa sürüklemiş ve Balkanlar'da uzun yıllar sürecek büyük bir krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu kriz, Avrupa güçler dengesinde bir değişimi de beraberinde getirirken Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Balkan topraklarının Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinden ayrılmasına zemin hazırlamıştır. Ayastefanos Antlaşması ile Büyük Bulgaristan'a dahil edilen Makedonya, Berlin Antlaşması'nın imzalanması ile beraber Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmiştir. Fakat bu antlaşmada "Makedonya ıslahat yapılması koşuluyla Osmanlı idaresine bırakılacak" şeklinde yer alan 23. madde ile Büyük Güçler'e Makedonya meselesine müdahale olanağı tanınmıştır. Antlaşma sonrasında II. Abdülhamit, bölgede yapılması öngörülen ıslahatlar için bir nizamname hazırlamıştır. Ancak daha sonra yürütmüş olduğu yanlış politikalar, bu nizamnamenin uygulanamamasına ve bölgedeki krizin daha da büyüyerek etnik unsurların kışkırtılmasına olanak tanıyan kapının aralanmasına sebep olmuştur. Açılan bu kapıdan önce Bulgarlar girmiş ve kurmuş oldukları komiteler ile Makedonya üzerinde siyasal ve dinsel propagandalar yürütmüştür. Daha sonra Yunanlar, Sırp'lar ve Ulahlar da kurmuş oldukları komiteler ile bölge toprakları üzerinde hak iddia etmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından bölgede var olan statükonun bozulacağından endişe duyan Rusya ve Avusturya, 1897 yılında Goluchowski-Mouraview Antlaşması'nı imzalamıştır. Antlaşmanın gereği olarak Rusya, Panslavizm ve Pan-Ortodoks politikaları ile Avusturya-Macaristan ise ekonomik yatırımlar yaparak bölgenin kontrolünü sağlamaya çalışmış ve Osmanlı

hükümetinden Makedonya’da ıslahat uygulamasını istemişlerdir. Fakat Osmanlı hükümetinin buna yanaşmaması, Makedonya meselesini içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Avusturya-Macaristan ile Rusya’nın imzaladığı antlaşmadan sonra Makedonya’daki çetecilik faaliyetlerinde büyük oranda artış meydana gelmiş ve komiteler Avrupa devletlerinin ilgisini çekmek ve Osmanlı İmparatorluğu’nu yıpratmak amacıyla büyük çaplı eylemler planlamaya başlamıştır. Bu eylemlerin ilki de 1902 yılında meydana gelen Cuma-i Bala İsyanı olmuştur. Bu isyandan sonra Osmanlı İmparatorluğu, Büyük Güçler’in Makedonya meselesine müdahil olmasını engellemek amacıyla ıslahat programı yayınlamış ve bu ıslahatları gözetmesi amacıyla da bir Genel Müfettişlik kurmuş, başına da Hüseyin Hilmi Paşa’yı getirmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgede güçlenmesini çıkarlarına aykırı bulan Avusturya-Macaristan ve Rusya, 30 Eylül-3 Ekim 1903 tarihlerinde Mürzsteg’de buluşarak bir reform planına karar vermiştir. Mürzsteg Programı denilen bu reform planı, diğer devletlerin onayı alındıktan sonra 9 Ekim 1903’te Bab-ı Ali’ye bildirilmiştir. Fakat Mürzsteg Programı da işe yaramamış, devletler arasında yeni görüş ayrılıklarına ve çatışmalara sebep olmuştur.

Bölgedeki çatışmaların artarak devam etmesi, Avusturya-Macaristan ve Rusya’nın da bu bölgede sürekli olarak nüfuzlarını arttırmaya çalışmaları, İngiltere’nin de dikkatini çekmiş ve Balkan Meselesine dahil olmasına sebep olmuştur. İngiltere, Avrupa tarafından “hasta adam” olarak nitelendirilen ve dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu topraklarından bir pay almak istemiştir. Bu süreçte, Gladstone geleneğini takip eden Buxton kardeşler, İngiltere’nin Balkanlar ve Doğu Anadolu’daki çıkarlarını korumak için 1903 yılında Londra merkezli Balkan Komitesini kurmuştur. Buxton kardeşler, komitenin kuruluş amacını Makedonya’da “Abdülhamit despotizmine ve bölge halkının acılarına son vermek” olarak açıklamıştır. Bu amaçla bölgeye seyahatler düzenleyen Buxton kardeşler, Bulgar komite liderleri ile görüşerek Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca basın aracılığıyla gerçeği yansıtmayan haberler yayınlatarak bu haberlerde kullanılan provokatif dil ile İngiliz toplumunda Türk düşmanlığını arttırmaya çalışmışlardır. 1908 yılına kadar geçen süreçte bu faaliyetlerine devam eden Balkan Komitesi, II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile İttihatçılarla yakınlaşmışsa da bu durum pek uzun sürmemiş ve 1910 yılından itibaren ilişkiler yeniden bozulmuştur. 1911 yılının başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu’na karşı şiddetli bir propaganda faaliyeti başlatan Balkan Komitesi, özellikle en önemli İngiliz gazeteleri olan *The Times* ve *Guardian*

aracılığıyla Osmanlı hükümeti ve Jön Türklerin Makedonya'daki Hristiyan halka karşı katliam yaptıklarına dair asılsız haberler yaparak dünyaya yaymaya çalışmışlardır. Balkan uluslarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtarak Balkan Savaşlarına giden süreci hazırlayan, savaşlar sırasında Balkan ittifakına maddi ve manevi destek olan ve böylelikle Balkanlar'ın Osmanlı idaresinden çıkmasına sebep olan Balkan Komitesi, İngiltere adına Makedonya misyonunu tamamladıktan sonra bütün dikkatini Doğu Anadolu'ya, Osmanlı Ermenilerine yöneltmiştir. İngiltere, Berlin Antlaşması'nda "Anadolu'nun Ermenilerle meskûn bölgelerinde ıslahatlar yapılması" şeklinde yer alan 61. madde uyarınca bu bölgede yapılması planlanan ıslahatları takip etmeleri için Buxton kardeşleri bölgeye göndermiştir. İran üzerinden Van'a gelen Buxton kardeşler, burada Ermeni komiteciler ile görüşmüşler, manastır ve okulları ziyaret etmişler ve Ermenileri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya meselesinde olduğu gibi Ermeni meselesinde de izlemiş olduğu yanlış politikalar Rusya'nın da bu meseleye dahil olmasını kolaylaştırmış ve böylece süreç içerisinde Ermeni ayrılıkçı hareketlerin güç kazanıp Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasına ve bağımsız bir Ermenistan'ın kurulmasına zemin oluşturmuştur.

Doğu Anadolu'daki faaliyetlerinin ardından yeniden Balkanlar'a giden Buxton kardeşler, yaklaşmakta olan I. Dünya Savaşı öncesinde Balkan uluslarını İtilaf Devletleri'nin ve İngiltere'nin yanında savaşa girmesi için ikna etme çabasına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Romanya arasında ittifak görüşmelerinin devam ettiği bir zamanda Buxton kardeşlerin Bükreş'e gitmesi, Osmanlı hükümetini ve İttihatçıları harekete geçirmiş ve Buxton kardeşler Teşkilat-ı Mahsusa aracılığıyla yakından takip ettirilmişlerdir. Kurulmuş olduğu yıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyetlerde bulunan Balkan Komitesi ve bu komiteye yön veren Buxton kardeşlerin bu defa Romanya'da yürütmüş olduğu çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nu kaygılandırmış ve artık tek çarenin Buxton kardeşlerin öldürülmesi olduğuna karar verilmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa, Talat Paşa'dan aldığı emir doğrultusunda çalışmalara başlayarak bu görevi milliyetçi kimliği ile tanınan Osman Nevres'e (Hasan Tahsin) vermiştir. 15 Ekim 1914 Perşembe günü, Buxton kardeşler kaldıkları otelden Romanya Kralı I. Carol'un cenaze törenine katılmak üzere ayrılmıştır. Bulgaristan eski Başbakanı Guechoff'un oğlu ile aynı otomobilde olan Buxton kardeşleri, Sofya'dan beri takip eden ve suikast için uygun zamanı bekleyen Osman Nevres (Hasan Tahsin), meydanın kalabalık olmasından da yararlanarak

tabancasını onlara doğru uzatmış ve yakın mesafeden beş altı defa ateş etmiştir. Suikast sonucunda Charles Buxton akciğerinden vurulurken Noel Buxton ise çenesinden vurulmuştur. Suikasttan sağ kurtulan Buxton kardeşler, tamamen iyileştikten sonra faaliyetlerine kaldıkları yerden devam ederek Sofya’da ve Niş’te bir dizi temaslarda bulunmuştur. Ayrıca hem Sırbistan’da hem de bir sonraki adımda gitmiş oldukları Yunanistan’da Başbakanlar ve Krallar ile görüşerek pazarlık yapmıştır. Ancak hem bu ülkelerin uzlaşmaz tavırları hem de İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nın tutumu Buxton kardeşleri bu bölgede yapacak bir şeyleri kalmadığı yönünde ikna etmiş ve Buxton kardeşler 6 Ocak 1915 tarihinde Londra’ya dönmüştür. Buxton kardeşler Balkanlar’daki olayları yakından takip etmesine rağmen, bir daha asla bölge diplomasisinde etkili isimler olamamışlardır.

Balkan Komitesinin yürütmüş olduğu faaliyetlerin Osmanlı İmparatorluğu için iki önemli sonucu vardır. Bunlardan birincisi, yürütmüş olduğu propaganda faaliyetleri ile Balkan ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu’na karşı bir ittifak kurmalarını sağlayarak Balkan Savaşlarının başlamasına neden olması ve savaş sırasında da Balkan ülkelerini destekleyerek Balkan topraklarının Osmanlı hakimiyetinden ayrılmasına neden olmasıdır. Bir diğer önemli sonucu ise Doğu Anadolu’da yapılması planlanan ıslahat programını bahane ederek Ermeni meselesine müdahil olmaları ve bu süreçte yürütmüş oldukları faaliyetler ile Ermeni ayrılıkçı hareketinin meşru ve sağlam bir zemine oturmasına neden olmalarıdır. Balkan Komitesi, Ermeni meselesine olan bu müdahalesi ile daha önce Balkanlarda yaptığı gibi yakın gelecekte Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılabilen ve bağımsız bir Ermeni devletinin kurulabileceği benzer bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışma, 1903 yılındaki kuruluşundan 1. Dünya Savaşına giden süreçte Balkan Komitesi ve bu komiteye yön veren Buxton kardeşlerin Balkan coğrafyasında ve Doğu Anadolu’da Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde yürütmüş olduğu faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonuçlarını ele almıştır. Söz konusu bu çalışma, giriş bölümünde de belirtmiş olduğumuz üzere Kanada’daki McGill Üniversitesi ve Amerika’daki Duke Üniversitesi’nde bulunan Noel Buxton’a ait birçok el yazması belge ve notlarının da kullanılacağı karşılaştırmalı bir çalışmaya kaynaklık ederse başarıya ulaşmış sayılacaktır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

a. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS)

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS)

İrade Dahiliye (İ.DH)

İrade Hususi (İ.HUS)

Teftişat-ı Rumeli Evrakı Konsolosluk Evrakı (TFR.I.KNS)

Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS)

Yıldız Perakende Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ)

Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK)

Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.PRK.EŞA)

Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM)

BEO, 2662/199632, 10 Eylül 1905.

BEO, 2912/218367, 15 Eylül 1906.

BEO, 4091/306769, 02 Ekim 1912.

BBEO, 4095/307064, 08 Ekim 1912.

DH.KMS, 12/5, 04 Ekim 1913.

DH.KMS, 12/5, 15 Ocak 1914.

HR.SFR.3..., 619/38, 03 Eylül 1910.

HR.SYS, 149/23, 09 Ağustos 1911.

HR.SYS, 2403/11, 21 Eylül 1914.

HR.SYS, 2353/1, 4 Aralık 1914.

İ.DH, 1498/44, 09 Nisan 1913.

İ.HUS, 133/16, 08 Eylül 1905.

İ.HUS, 133/47, 19 Eylül 1905.

TFR.I.KNS, 9/879, 24 Ocak 1908.

Y.A.HUS, 491/100, 17 Ağustos 1905.

Y.PRK.AZJ, 53/66, 23 Ocak 1908.

Y.PRK.BŞK, 78/9, 21 Ocak 1908.

Y.PRK.EŞA, 52/59, 08 Haziran 1908.

Y.PRK.TKM, 50/78, 28 Ocak 1908.

2. RESMÎ YAYINLAR

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C. 1. D. 1, İç. 27.
_____, C. 2. D. 1, İç. 53.

3. SÜRELİ YAYINLAR

a. Gazeteler

Buffalo Evening News, “Englishmen Shot by Turk in Bucharest”, 16 Ekim 1914.

Gloucester Citizen, 15 Ağustos 1903.

Hikmet, “Bir Haftalık Vukuat”, 24 Şubat 1911.
_____ “Hürmetli Bakiston”., 09 Şubat 1911.

İkdam, 08 Nisan 1909.

_____ “Balkan Komitesi”, 02 Ekim 1909.
_____ “Balkan Komitesinin Fikri”, 04 Ekim 1908.
_____ “Görüyorum ki İş Fena Gidiyor”, 12 Mart 1909.
_____ “Rum-Bulgar İttihadı ve Türkiye”, 18 Şubat 1912.
_____ “Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa Hazretlerinin İzahnamesi”, 03 Nisan 1909.

Sabah, “Balkan Komitesi”, 19 Mayıs 1909.

Serbesti, 08 Nisan 1909.

Shipping, 11 Ağustos 1903

Sunderland Daily Echo, 11 Ağustos 1903.

Tanin, “Bir Seyahat Münasebetiyle”, 11 Mart 1914.

_____ “İngiliz Balkan Komitesinin Bir Mektubu”, 23 Şubat 1909.
_____ “Kâmil Paşa Hazretlerine”, 06 Nisan 1909.
_____ “Makedonya ve Balkan Komitesi”, 26 Şubat 1911.
_____ “Meşrutiyet Devrine Dair Cavit Bey’in Hatıraları”, 04 Eylül 1943.
_____ “Mister Bakiston’un Seyahati”, 17 Eylül 1914.
_____ “Muhallif Bulgaristan ve Türkiye”, 15 Eylül 1914.
_____ “Yunanistan-Bulgaristan”, 31 Ocak 1912.
_____ “Vilayet-i Şarkıyye’de Islahat”, 08 Temmuz 1913.

Tasvir-i Efkâr, “Bakiston’un Teşebbüsleri”, 17 Eylül 1914.

_____ “Balkan Ufukları”, 19 Temmuz 1914.

_____ “Bogos Nubar Paşa’nın Muhtırası ve Düvel-i Muazzama”, 20 Haziran 1913.

The Chicago Daily Tribune, “Turk Shoots Two Britons on Way to King’s Funeral”, 16 Ekim 1914.

The Dundee Evening Telegraph, 11 Ağustos 1903.

The Manchester Guardian, “Berlin Account of Criminal’s Motives”, 19 Ekim 1914.

_____ “Messrs. Buxton’s Recovery-Excellent Effect of Their Visit to The Balkans”, 02 Aralık 1914.

_____ “Mr. Noel And Mr. C. R. Buxton”, 16 Ekim 1914.

_____ “The Attempted Murder of Messrs. Buxton”, 19 Ekim 1914.

_____ “The Responsibility of England”, 30 Ekim 1912.

_____ “The Turk Out of Europe-Balkan Committee Meeting at Westminster”, 28 Temmuz 1913.

The Times, “Manifesto From The Balkan Committee”, 06 Nisan 1912.

_____ “Mr. Noel Buxton Shot-Attack By a Turk at Bukarest”, 17 Ekim 1914.

_____ “Self-Confessed Brutality”, 22 Ekim 1914

_____ “The Attack on Messrs. Buxton-Accomplice Arrested”, 21 Ekim 1914.

_____ “The Attack on Messrs. Buxton-A Political Crime”, 18 Ekim 1914.

_____ “The Balkan Committee and Turkish Revolution”, 14 Ekim 1908.

_____ “The Situation in Turkey”, 20 Nisan 1909.

_____ “The Turkish Deputation”, 07 Temmuz 1909.

The Washington Post, “Two Sons of Sir. Thomas P. Buxton Shot by Young Turk in Bucharest”, 16 Ekim 1914.

Volkan, “İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne”, 01 Mart 1909.

_____ “İzhar-ı Hakikat”, 26 Şubat 1909.

Yeni Gün. “İngiltere ve Biz”., 29 Aralık 1918.

b. Dergiler

Mecmua-i Muahedat, C. 5, (1294): 141-49.

Servet-i Fünun, “Ermeni Vatandaşlarımız Hakkında”, 22 Ocak 1914.

4. İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

a. Kitaplar ve Tezler

Adanır, Fikret, **Makedonya Sorunu: Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Ahmad, Feroz, **İttihat ve Terakki: 1908-1914**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.

Akşin, Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitapevi, Ankara, 2001.

———, **Kısa Türkiye Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

———, “Siyasal Tarih (1789-1908)”, **Türkiye Tarihi: Osmanlı Devleti: 1600-1908**, C. 3, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.

———, **Şeriatçı Bir Ayaklanma: 31 Mart Olayı**, İmge Kitapevi, Ankara, 1994.

Anderson, Mosa, **Noel Buxton, A Life**, Allen&Unwin, London, 1952.

Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, I/1, I/2, II/2, II/3, II/4, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

Bleda, Mithat Şükrü, **İmparatorluğun Çöküşü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.
Buxton, Charles Roden, **Turkey in Revolution**, T.F. Unwin, London, 1909.

Brailsford, Henry Noel, **Macedonia; Its Races and Their Future**, Methuen, London, 1906.

Buxton, Noel, **Europe and Turks**, John Murray, London, 1907.

———, **With the Bulgarian Staff**, The Macmillan Company, New York, 1913.
Buxton, Noel ve Charles Roden Buxton, **The War and the Balkans**, George Allen&Unwin Ltd., London, 1915.

Buxton, Noel, **Travels and Reflections**. George Allen&Unwin Ltd., London, 1929.

Buxton, Noel ve Harold Buxton, **Travel and Politics in Armenia**, The Macmillan Company, New York, 1914.

Cengiz, H. Erdoğan, ed. **Enver Paşa'nın Anıları: 1881-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Crampton, R. J, **A Concise History of Bulgaria**, Cambridge University Press, Cambridge New York, 2005.

Çavdar, Tevfik, **İttihat ve Terakki**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Dackombe, Barry Patrick, **Single-Issue Extra-Parliamentary Groups and Liberal Internationalism, 1899-1920**, The Open University, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2008.

Draganof, **Macedonia And The Reforms**, Hazell, Watson and Viney, LD., London, 1908.

Duru, Kazım Nami, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, Saraçoğlu Matbaası, İstanbul, 1957.

Gooch, George Peabody ve Harold Temperley, (Ed.), **British Documents on the Origins of the War 1898-1914**, C. 5, HM Stationery Office, London, 1928.

———, ed. **British Documents on the Origins of the War 1898-1914**, C. 10, HM Stationery Office, London, 1933.

Graves, Philip P, **İngilizler ve Türkler: Osmanlıdan Günümüze Türk-İngiliz ilişkileri (1790-1939)**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999.

Grey, Edward, **Memoires De Edward Grey**, Payot, Paris, 1927.

Gürün, Kamuran, **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985.

Hacısalihioğlu, Mehmet, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu: 1890-1918**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

Halaçoğlu, Yusuf, **Ermeni Tehciri ve Gerçekler, 1914-1918**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.

Hanioğlu, Şükrü, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

Heller, Joseph, **British Policy Towards the Ottoman Empire, 1908-1914**, F. Cass, London, 1983.

Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi**, C. 2, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

Jennings, Peter R, **British Foreign Policy with Regard to the Macedonian Question, 1903-1908**, McGill University, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1953.

Kansu, Aykut, **1908 Devrimi**, İletişim, İstanbul, 1995.

Karabekir, Kâzım, **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

———, **İttihat ve Terakki Cemiyeti: 1896-1909**, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.

- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, C. VIII. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.
- Kent, Marian, **The Great Powers and the end of the Ottoman Empire**, 2. bs. Frank Cass, London, 1996.
- Kerimoğlu, Hasan Taner, **Osmanlı'da Devrim ve Fedakâran-ı Millet: İstibdat Dönemi Sürgün ve Firarilerinin Devr-i Hürriyet'te Mücadeleleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kocahanoğlu, Osman Selim. **Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945)**, Temel Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kocatürk, Önder, **Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı, İngiliz ilişkileri: 1908-1910**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- , **Türk İngiliz İlişkilerinin Kopuş Sürecinde Son Aşama 1911-1914**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010.
- Koç, Şanlı Bahadır, **Noel Buxton: Portrait of a Philanthropist as a Turcophobe**, Bilkent Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997.
- Kuran, Ahmed Bedevî, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kuyucuklu, Nazif, **Balkan Ülkeleri İktisadı-2 Bulgaristan**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.
- Malhut, Mustafa, **I. Meşrutiyet'ten II. Meşrutiyet'e Osmanlı-İngiliz İlişkileri (1876-1914)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2019.
- Marriot, John Arthur Ransome, **The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy**, Clarendon Press, Oxford, 1917.
- McCarthy, Justin, **Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı, 1821-1922**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- McCormick, Robert Bradley, **Contending with the National Idea: British Intellectuals and Eastern Europe, 1914-1918**, University of South Carolina, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1996.
- Murray, William Smith, **The Making of The Balkan States**, Columbia University, New York, 1910.
- Münir Süreyya Bey, **Ermeni Meselesinin Siyasî Tarihçesi: 1877-1914**, T.C. Başkanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2001.

- Orbay, Hüseyin Rauf, **Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım**, C. 1, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.
- Ortaylı, İlber, **2. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- , **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Hil Yayınları, İstanbul, 1995. Paşa, Mahmut Celaleddin, **Mir'ât-ı Hakikat**, Berekat Yayınevi, İstanbul, 1983.
- Pears, Edwin, **Forty Years in Constantinople**, Herbert Jenkins Limited, London, 1915.
- Petrosyan, Yuriy Aşatoviç, **Sovyet Gözüyle Jön Türkler**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1974.
- Pugh, Martin, **Britain since 1789: A Concise History**, St. Martin's Press, New York, 1999.
- Quataert, Donald, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Ramsaur, Ernest Edmonson, **Jön Türkler ve 1908 İhtilali**, Sander Yayınları, İstanbul, 1972.
- Stobart, St. Clair, **War and Women**, G. Bell & Sons Ltd., London, 1913.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi**, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- , **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, C. 3, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Ulubelen, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1967.
- Uras, Esat, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Belge Yayınları, İstanbul, 1976.
- Uzer, Tahsin, **Makedonya'da Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979.
- Valyi, Felix, **Spiritual and Political Revolutions in Islam**, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., London, 1925.
- Yavuz, M. Hakan, ve Feroz Ahmad, ed. **War and Collapse: World War I and the Ottoman State**. The University of Utah Press, Salt Lake City, 2016.

Yavuz, M. Hakan, ve Isa Blumi, (Ed.), **War and Nationalism: The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications**, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2013.

Yıldıztaş, Mümin ve Nuran Koltuk, ed. **Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2013.

Zienius, Charles Raymond, **The Secret Mission of Noel Buxton to Bulgaria, September 1914-January 1915**, McGill University, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim, İstanbul, 2008.

b. Makaleler

Ahbab, Yakub, “Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** C. 1, S. 1 (2015), s.s. 119–151.

Ahmet Altıntaş, “Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”. **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 7, S. 2 (2005): 69-91.

Aybars, Ergün, “Makedonya ve 2. Meşrutiyet”, **Tarih İncelemeleri Dergisi** C. 1, S. 1 (1983), s.s. 107-11.

Aydın, Mahir, “Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, C. 9 (1989), s.s. 209–234.

Aysal, Necdet, “Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C. 10, S. 37 (2006), s.s. 15-53.

Bayraktar, Kaya. “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)”, **Bilig**, S. 69 (2014), s.s. 1-28.

Buenos, Tal, “Beyond Complicity: British Responsibility for the Massacres of Armenians in World War I”, **War and Collapse: World War I and the Ottoman State**, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2016, s.s. 918-940.

Dikici, Ali, “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, **Karadeniz Araştırmaları**, C. 6, S. 24 (2010), s.s. 75-108.

Gawrych, George W. “The Culture and Politics of Violence in Turkish Society, 1903-14”. **Middle Eastern Studies**, C. 22, S. 3 (1986), s.s. 307-30.

İnalcık, Halil, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler”, **Belleten**, C. 28, S. 112 (1964), s.s. 623-90.

İskefiyeli, Zeynep, “Karabet Tomayan’ın Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ermenilere Nasihatleri”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, S. 62 (2018), s.s. 465-80.

- Karaca, Erdem, “Hüseyin Cahit Yalçın’ın Kaleminden Şarki Anadolu Islahatı (1913 – 1914)”, **Akademik Bakış**, C. 4, S. 7 (2010), s.s. 165-75.
- Kütükoğlu, Mübahat. “İrade-i Seniyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 22 (2000), s.s. 391-92.
- , “Mürur Tezkiresi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 32 (2006), s.s. 60-61.
- Mehmetefendioğlu, Ahmet, “İngiliz Hükümetlerinin Balkan Politikalarında Etkili olan Baskı Grubu: Balkan Komitesi ve Bir Mektubu”, **Toplumsal Tarih**, S. 60 (1998), s.s. 4-8.
- Narınç, Ökkeş, “İki Komşunun İlk İttifakı 1915-1918 (Osmanlı Devleti-Bulgaristan)”, **Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 4 (2019), s.s. 315-31.
- Mika Suonpää, “Britain, Balkan Conflicts and the Evolving Conceptions of Militarism, 1875–1913”, **The Journal of the Historical Association**, C. 99, S. 377 (2014), s.s. 632- 651.
- “Treaty Between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East: Signed at Berlin, July 13, 1878”, **The American Journal of International Law**, C. 2, S. 4 (1908), s.s. 401-24. <https://doi.org/10.2307/2212670>.
- Ünal, Hasan. “Britain and Ottoman Domestic Politics: From the Young Turk Revolution to the Counter-Revolution, 1908-1909”, **Middle Eastern Studies**, C. 37, S. 2 (2001), s.s. 1-22.
- Vogel, Robert, “Noel Buxton: The Trouble-Maker”. **Fontanus**, C. 3 (1990), s.s. 131-50.
- Vural, Mithat Kadri. “Belgelerin Gözünden Hasan Tahsin ve ‘İlk Kurşun’ Meselesine Yeniden Bakmak”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 35, S. 100 (2019), s.s. 377-414.
- , “Hasan Tahsin ve ‘İlk Kurşun’ Üzerine Bir Literatür Analizi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 34, S. 1 (2019), s.s. 281-310.
- , “İzmir’de ‘İlk Kurşun’ Hadisesine Dair Bazı Tanıklıklar”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 19 (2019), s.s. 155-74.
- Yavuz, M. Hakan. “Warfare and Nationalism The Balkan Wars as a Catalyst for Homogenization”, **War and Nationalism: The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications**, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2013, s.s. 31-84.

5. İNTERNET KAYNAKLARI

“Noel Buxton”, <https://www.revolvy.com/page/Noel-Buxton?cr=1>.

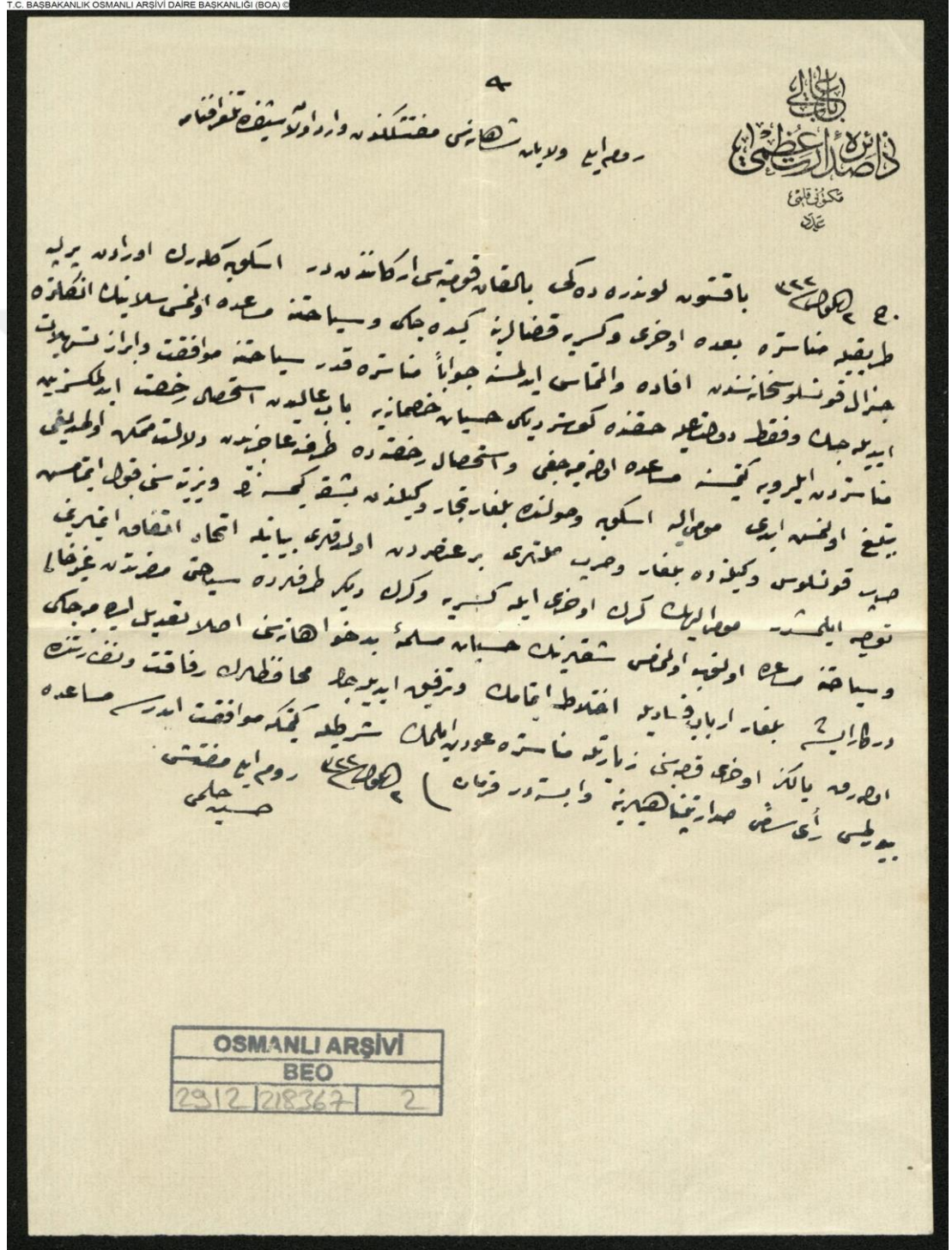
Simkin, John, “Noel Buxton”, Spartacus Educational, <https://spartacus-educational.com/TUbuxtonN.htm>.

Stoicovski, Blagoj, “The Post-Ilinden Events in Macedonia during 1904 According to Norwegian Reports”, 1991. <http://www.makedonika.org/STOICOVSKI1.htm>.

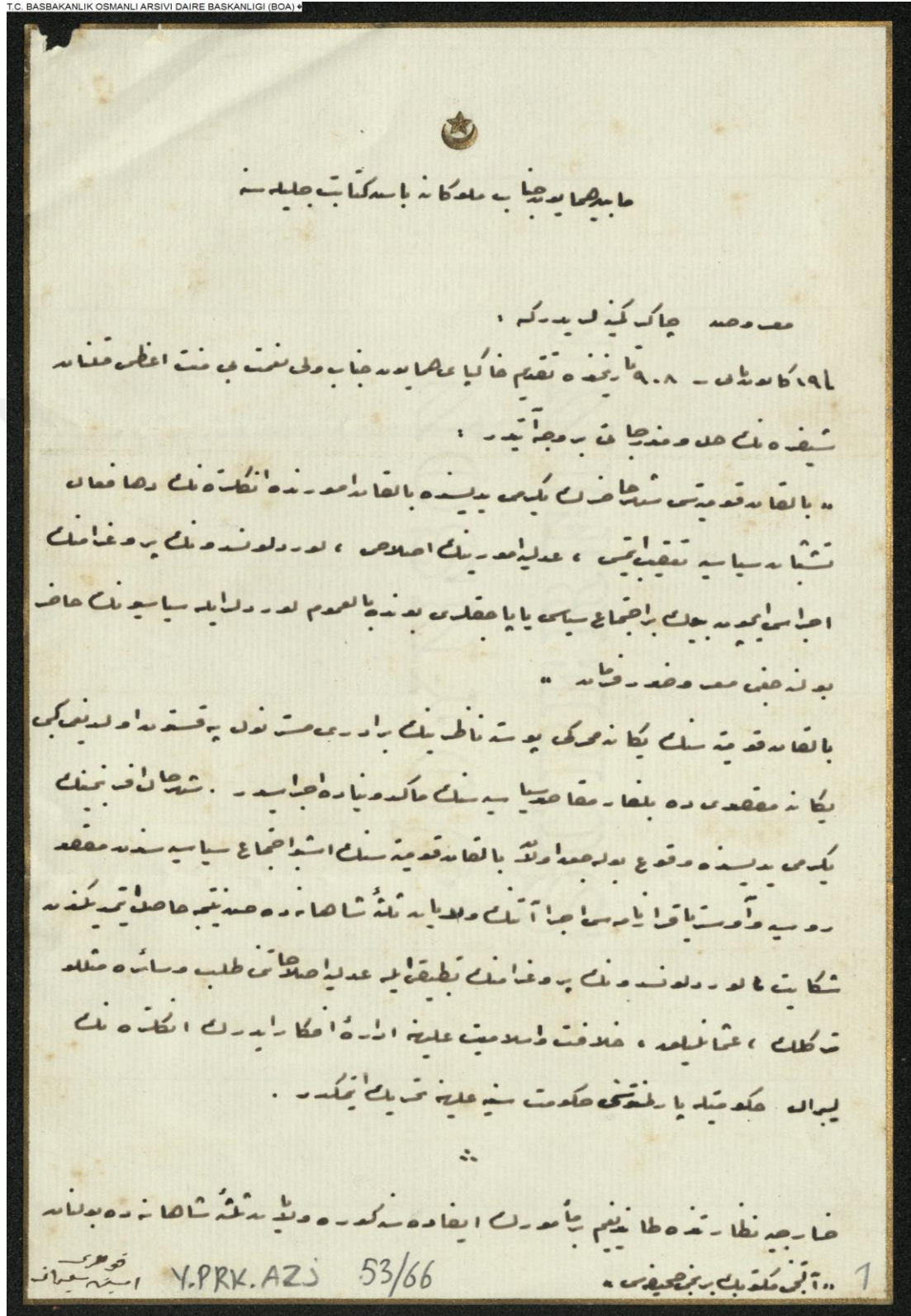
EKLER

EK – 1: Noel Buxton'ın Üsküp, Pirlepe, Manastır, Ohri ve Kesriye Bölgelerine Gideceğine Dair Hüseyin Hilmi Paşa'nın Sadarete Göndermiş olduğu Telgraf ³¹⁶

BEO.002912.218367.002

³¹⁶ BOA, BEO, 2912/218367, (15 Eylül 1906).

Y.PRK.AZJ.00053.00066.001

³¹⁷ BOA, Y.PRK.AZJ, 53/66, (23 Ocak 1908).

اجنبی مائے۔ یہ ایک مقتدرک معاشاتک طرف لطفت سیرہ عطا سقذہ سفارہ سیرہ
ط فذہ سیرار وارفہ یہ وقوعہ کتک لطیف قبول اید طاصہ وکٹا سیرایہ مائے سیرہ
و مفسدہ مومل الاصلک معاشاتک تا بے بد لغزین مکتدک ط فذہ ویر لیدر رہ حکومت سیرہ
حکومت سیرایہ لیدر یکھد۔ تہ اشجاء مائے۔ یک کذو آ۔ زولین جمیعہ ایضا تیرہ معاشاتک
سیرایہ حکومت سیرہ حقیقی تیرہ زایدہ عظمی فکیر۔

۵۰

ایک یک لیدر ایجاب مجاوز سیرقت سیر سیرہ رولوی او۔ نہ قلم بذکر مکتوم اولیہ وکٹ
حافظ محمد سیرہ سیرہ بی لیدر۔ رہ ہونامہ روم وایند ویر نہ سیرہ ایضہ نامہ اعانہ
طوید مکتوم قیام ایچکین مکتوم عیدانہ مکتوم لک وکٹ سیرقت مکتوم وکٹ بذکر مکتوم
طوید مکتوم لک وکٹ روم وایند ویر شاعر ایچکین مکتوم او۔ نہ ہونامہ تیرہ
قالدین ویر مکتوم لک وکٹ۔ رہ ہونامہ سیرایہ طوید مکتوم لک وکٹ۔

۵۱

بغیر قوت سیر لک وکٹ۔ رہ آرمی وکٹ سیر مکتوم بذکر ویر مکتوم لک وکٹ بذکر مکتوم
مکتوم لک وکٹ مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم
مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم
مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم

ماہی المکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم
مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم مکتوم

«آئینی مکتوم مکتوم»

Y.PRK.AZJ 53/66

2

THE TURKISH DEPUTATION.

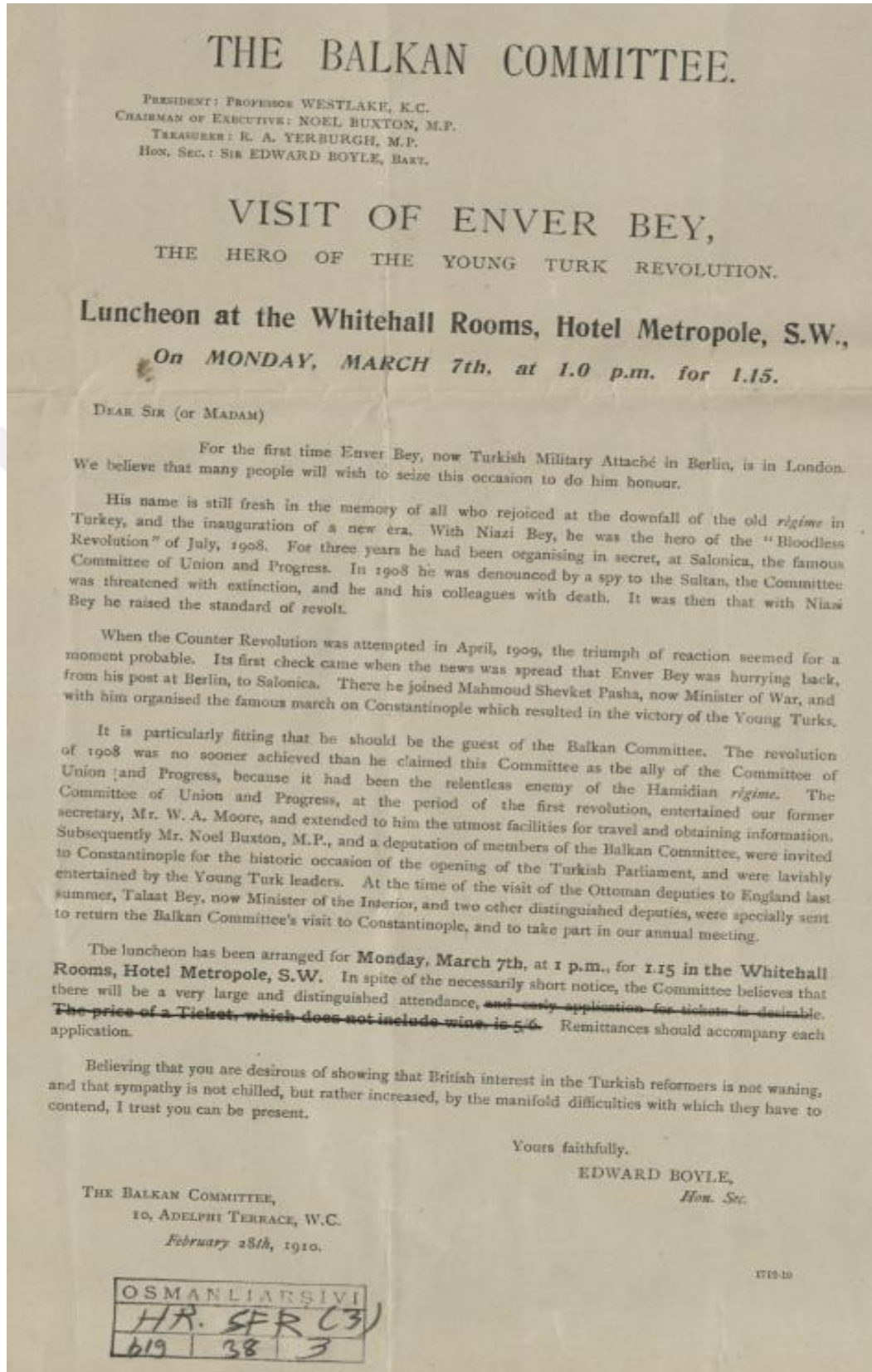
(FROM OUR OWN CORRESPONDENT.)

CONSTANTINOPLE, JULY 1.

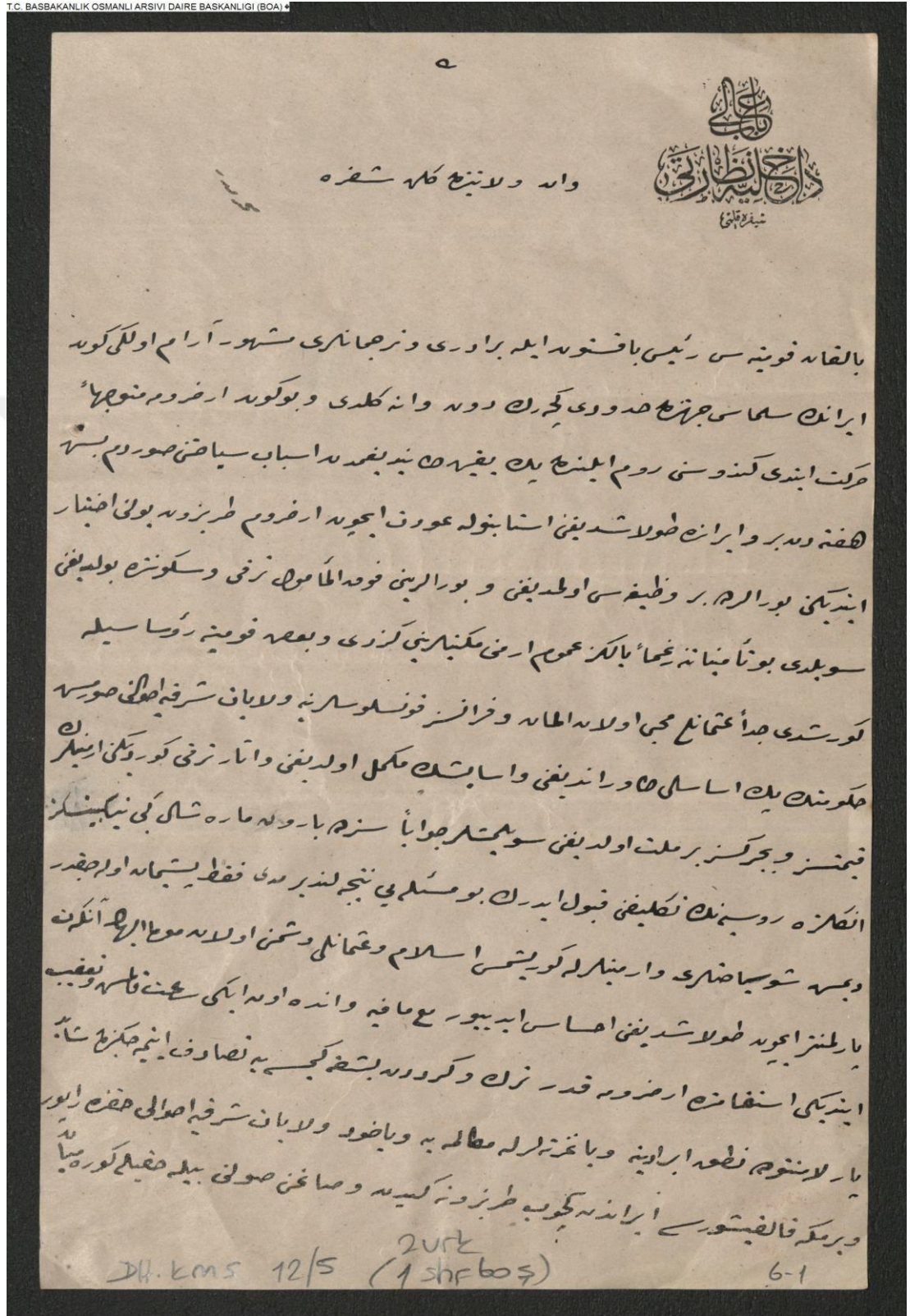
The following members of the Chamber left for Paris and London to-day:—Talaat Bey (Adrianople), Vice-President of the Chamber; Suleiman Bustani Effendi (Beirut), Dr. Riza Tewfik (Adrianople), Abuzzia Tewfik Effendi (Adalia), Ismail Hakki Bey (Baghdad), Sassoon Effendi (Baghdad), Midhat Bey (Seres), Kholussi Bey (Tripoli in Syria), Kassim Zeinal Bey (Jiddah), Mehmet Ali Effendi (Kerkuk), Obeidullah Effendi (Aidin), Rushdi Effendi (Damascus), Nessim Masliah Effendi (Smyrna), Dmitrovitch Effendi (Monastir), Ruhi-el-Khalidi Effendi (Jerusalem), Fazil Arif Effendi (Amasia), Mustafa Arif Effendi (Kirk Kilisseh).

Of these Talaat Bey has won golden opinions as Vice-President of the Chamber. Both he and Ismail Hakki Bey are among the recognized leaders of the Young Turks. The latter was to have become Parliamentary Under-Secretary of State for Foreign Affairs if the project to create such posts had been accepted by the Chamber. Bustani Effendi is a well-known scholar who has translated Homer into Arabic verse and written numerous works on historical and economic subjects. Dr. Riza Tewfik—commonly known as “philosopher Riza” on account of his knowledge of Western philosophy, especially of the works of Herbert Spencer—is an authority on Turkish folk-lore and philology. When the first strikes broke out in Constantinople after the July revolution it was largely due to his energy that no disorder took place and the men were induced to return to work.

³¹⁸ “The Turkish Deputation”, *The Times*, 07 Temmuz 1909, s. 5.

³¹⁹ BOA, HR.SFR.3..., 619/38, (03 Eylül 1910), s. 3.

DH.KMS.00012.00005.006

³²⁰ BOA, DH.KMS, 12/5-6, (04 Ekim 1913)

برآمدن و دیانت شریفه احواله و فوضه و با بوزارینه تاریخ اداره سنخ بختا برج صبی
 مفتی شریفه حارف سینه ملک جلب نظر و فنی موافقه اولور المابنا فوضه موسی
 هوشنابه و فرانز فوضه موسی بوزارینه کی طرفه حارف سینه کوند ریلوه ابلی
 فصل رابور مکتوبه و احوالا سلبه نه صول و رج له نه و -

والی
 تحبیه

لایه
 و روری

DH.KMS 12/5

6-2

MR. NOEL BUXTON SHOT.
ATTACK BY A TURK AT BUKAREST.
BUKAREST, Oct. 15.
While Mr. Noel Buxton, M.P., and his brother, Mr. C. R. Buxton, were motoring with the son of M. Gueshoff to attend the funeral of King Carol, a young Turk named Pachil Hassan fired four shots at them with a revolver.
One of the brothers was shot through the lung and the other was slightly wounded. One of the bullets passed through M. Gueshoff's hat.
It is believed that Mr. Noel Buxton and his brother are out of danger.
The would-be assassin was knocked down by the chauffeur and arrested. It appears that he had just arrived from Salonika. He had a passport which had been viséd at Constantinople on September 28.

TURK SHOOTS TWO BRITONS ON WAY TO KING'S FUNERAL
Noel Buxton, M. P., and His Brother Wounded While in Auto Traveling to Roumanian Capital.
LONDON, Oct. 16, 2:15 a. m.—A dispatch to the Reuter Telegram company from Bucharest says:
"Noel Buxton (member of the British parliament for North Norfolk) and his brother, Charles Roden Buxton, sons of Sir Thomas Powell Buxton, formerly governor of South Australia, who has been in Bulgaria to confer with politicians regarding their country's attitude toward the European war, were both shot today by a young Turk, Pachel Hassan. One was shot in the lung.
"The assassin, who had just arrived here from Saloniki, was arrested."

ENGLISHMEN SHOT BY TURK IN BUCHAREST

Noel Buxton, Member of Parliament, and His Brother Had Been in Conference With Bulgarian Officials Regarding War.

(By Associated Press.)
LONDON, Oct. 16—(2:15 A. M.)—A dispatch to Reuter's Telegram company from Bucharest says:

"Noel Buxton, member of the British parliament for North Norfolk, and his brother, Charles Roden Buxton, sons of Sir Thomas Powell Buxton, former governor of South Australia, who had been in Bulgaria to confer with Bulgarian politicians regarding Bulgaria's attitude toward the European war, were both shot today by a young Turk, Pachel Hassan.

"The Buxtons were traveling in an automobile with a son of M. Gueshoff, former Bulgarian premier, to attend the funeral of the king of Bulgaria, when Pachel fired four shots at the party from a revolver.

Shot Through Lungs.
One of the Buxtons was shot through the lungs. The other was only slightly wounded.

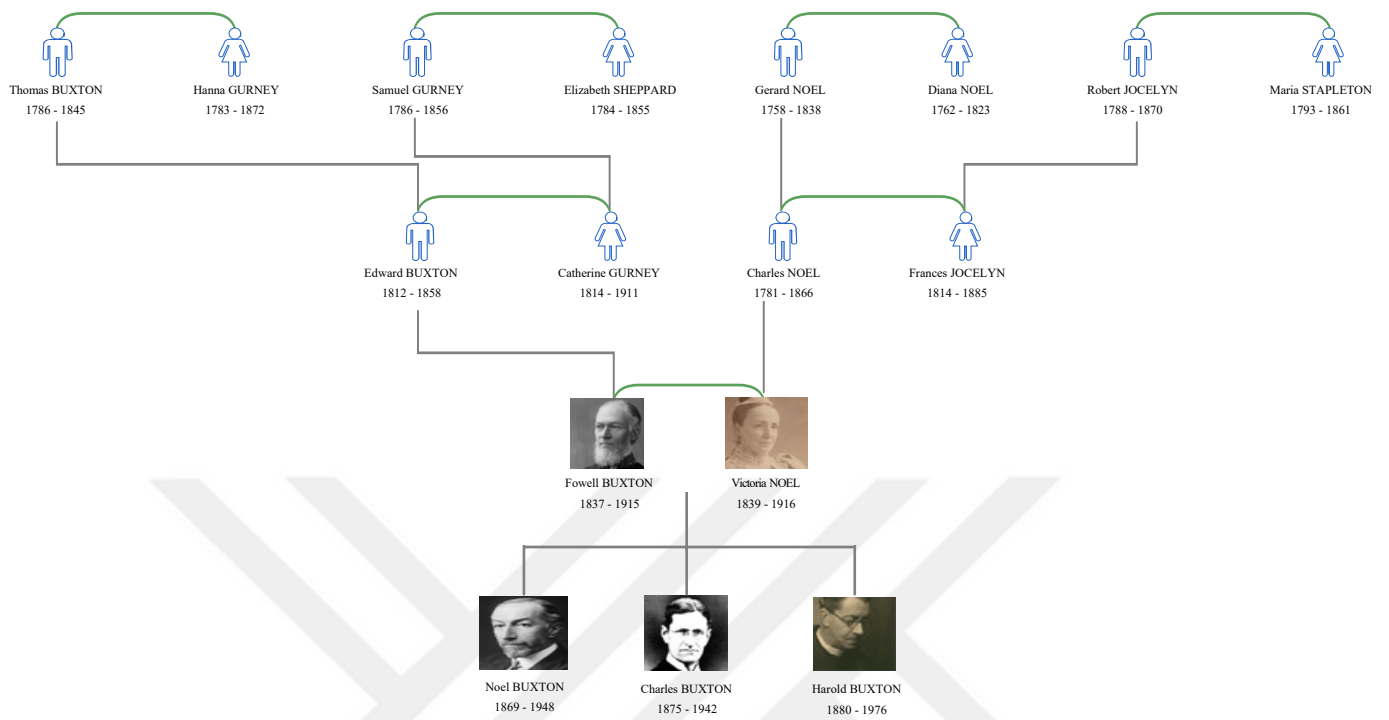
"The assassin was arrested. It appears that he had just arrived here from Salonika. He had a passport which was viséd at Constantinople September 26."

Noel Buxton had traveled extensively in the Near East. He is chairman of the London Balkan committee and has actively interested himself in Macedonia. He served with the Bulgarian staff during the war in the Balkans. He is 43 years old.

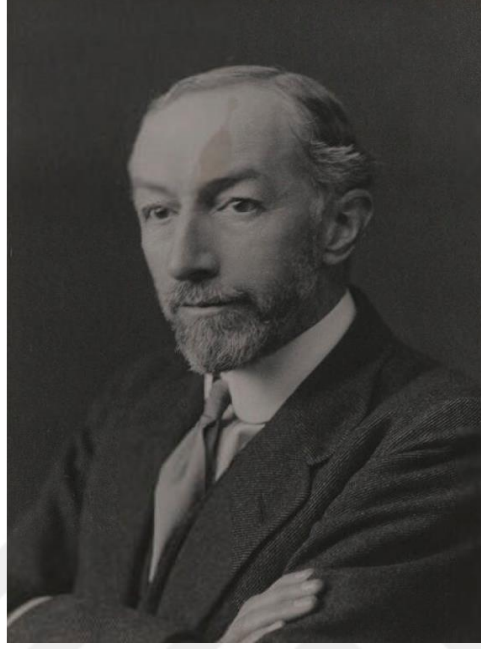
Charles Roden Buxton was private secretary to his father in South Australia. He had been interested in welfare work. Mr. Buxton lived for a time in Texas where he studied ranching.

³²¹ Bu suikasta ilişkin pek çok gazetede haberler yapılmıştır. İncelediğimiz kadarıyla bu haber metinlerinin bütün gazetelerde aynı olduğunu tespit ettik ve örnek teşkil etmesi açısından üç farklı gazetenin haberine yukarıda yer verdik.; Mr. Noel Buxton Shot-Attack By a Turk at Bukarest", *The Times*, 17 Ekim 1914, s. 7; "Turk Shoots Two Britons on Way to King's Funeral", *The Chicago Daily Tribune*, 16 Ekim 1914, s. 1; "Englishmen Shot by Turk in Bucharest", *Buffalo Evening News*, 16 Ekim 1914, s. 11.

EK - 7: Buxton Ailesi Soyağacı

EK – 8: Buxton Kardeşlere Ait Fotoğraflar

Noel Buxton

Charles Roden Buxton

Harold Buxton